

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 332.1:640.41

Сидорук Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент

Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна, e-mail:slarisam@ukr.net

Поліщук Лариса Миколаївна,
кандидат технічних наук

Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна, e-mail: slarisam@ukr.net

Тищук Інна Володимирівна,
кандидат економічних наук

Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна, e-mail:
tuchyk78@gmail.com

СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Мета. Процес формування смарт-спеціалізації готельних послуг в наш час розглядається як сукупність елементів концепції розумної інтеграції для управління готельною інфраструктурою.

Методика. При дослідженні смарт-спеціалізації готельних послуг використовувалися кількісні та якісні методи оцінки. Одним із них є naïve-прогноз припущення про те, що майбутнє значення показника буде відповідати минулорічному за цей самий період часу з коригуванням на $\pm 5\%$. Naïve-прогноз коригувався шляхом виокремлення чинника сезонності, що є характерним для ведення готельного бізнесу в сучасному економічному середовищі.

Результати. Вивчено доступність готельних закладів для туристів, транзитників, бізнесменів регіону в системі смарт-спеціалізації готельних послуг, що може стати основою для створення особливого іміджу регіону і забезпечити йому певні конкурентні переваги. Проаналізовано зарубіжний досвід щодо використання Smart City. На основі елементів Smart City, сформовано пріоритетні напрями розвитку смарт-спеціалізації готельних послуг.

Науково новизна. Проаналізовано зацікавлені сторони у регіоні (місцеві державні адміністрації, туристичні агентства, спортивні організації, агенції регіонального розвитку, політичні діячі, жителі регіону, консалтингові компанії, представники креативних професій регіону, торгово-промислові палати, торгівельно-економічні місії у складі дипломатичних представництв України за кордоном) від ефекту впровадження смарт-спеціалізації готельних послуг. Проведено прогноз щодо розвитку смарт-спеціалізації готельних послуг на основі naïve-підходу. Наукова новизна. Вперше адаптовано смарт-спеціалізацію до сфери готельних послуг на базі багатьох майбутніх досягнень.

Практична значимість. Запропоновані підходи сприятимуть підвищенню ефективності впровадження смарт-спеціалізації готельних послуг шляхом збільшення прибутку готельних закладів, індексу задоволення клієнтів від використання готельних послуг. Застосування передових автоматизованих систем збільшить кількість гостей готельних закладів, а також заохотить ініціативні групи і організації, які виступають в ролі розробників інноваційних моделей функціонування сучасного готельного простору та створення всеосяжної стратегії і платформ даних для реалізації проектів розвитку смарт-спеціалізації регіону.

Ключові слова: готельний заклад, смарт-спеціалізація, клієнт, досвід, турист, транзитник, бізнесмен.

УДК 332.1:640.41

Сидорук Светлана Владимировна,
кандидат экономических наук, доцент

Луцкий национальный технический
университет, г. Луцк, Украина,
e-mail:slarisam@ukr.net

Полищук Лариса Николаевна,
кандидат технических наук

Луцкий национальный технический
университет, г. Луцк, Украина,
e-mail:slarisam@ukr.net

Тищук Инна Владимировна
кандидат экономических наук

Луцкий национальный технический
университет, г. Луцк, Украина,
e-mail: tuchyk78@gmail.com

СМАРТ-СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНЫЕ УСЛУГИ

Цель. Главной целью является процесс формирования смарт-специализации гостиничных услуг как одного из элементов концепции разумной интеграции для управления гостиничной инфраструктурой.

Методика. При исследовании смарт-специализации гостиничных услуг использовались количественные и качественные методы оценки. Одним из них является наиве-прогноз предположение о том, что будущее значение показателя будет соответствовать прошлогоднему за этот же период времени с корректировкой на $\pm 5\%$. Наиве-прогноз корректировался путем выделения фактора сезонности, что характерно для ведения гостиничного бизнеса в современной экономической среде.

Результаты. Изучено доступность гостиничных заведений для туристов, транзитников, бизнесменов региона в системе смарт-специализации гостиничных услуг, может стать основой для создания особого имиджа региона и обеспечить ему определенные конкурентные преимущества. Проанализирован зарубежный опыт по использованию Smart City. На основе элементов Smart City, сформирован приоритетные направления развития смарт-специализации гостиничных услуг.

Научная новизна. Проанализированы заинтересованные стороны в регионе (местные государственные администрации, туристические агентства, спортивные организации, агентства регионального развития, политические деятели, жители региона, консалтинговые компании, представители креативных профессий региона, торгово-промышленные палаты, торгово-экономические миссии в составе дипломатических представительств Украины за рубежом) от эффекта внедрения смарт-специализации гостиничных услуг. Проведен прогноз по развитию смарт-специализации и гостиничных услуг на основе наиве-подхода. Впервые адаптировано смарт-специализацию в сферу гостиничных услуг на видении будущих достижений.

Практическая значимость. Предложенные подходы будут способствовать повышению эффективности внедрения смарт-специализации гостиничных услуг путем увеличения прибыли гостиничных заведений, индекса удовлетворенности клиентов от использования гостиничных услуг. Применение передовых автоматизированных систем увеличит количество гостей гостиничных заведений, а также поощрит инициативные группы и организации, которые выступают в роли разработчиков инновационных моделей функционирования современного гостиничного пространства и создания всеобъемлющей стратегии и платформ данных для реализации проектов развития смарт-специализации региона.

Ключевые слова: гостиничный заведение, смарт-специализация, клиент, опыт, турист, транзитник, бизнесмен.

UDC 332.1:640.41

Sydooruk Svetlana Volodymyrivna,
PhD in Economics, Associate Professor

Lutsk National Technical University, Lutsk,
Ukraine, e-mail:slarisam@ukr.net

Polishchuk Larisa Mykolayivna,
Candidate of Technical Sciences

Lutsk National Technical University, Lutsk,
Ukraine, e-mail:slarisam@ukr.net

Tishchuk Inna Volodymyrivna,
PhD in Economics

Lutsk National Technical University, Lutsk,
Ukraine, e-mail: tuchy78@gmail.com

SMART-SPECIALIZATION OF HOTEL SERVICES

Goal. The main goal is the process of forming the smart specialization of hotel services as one of the elements of the concept of intelligent integration for the management of hotel infrastructure.

Method. In researching the smart specialization of hotel services, quantitative and qualitative methods of evaluation were used. One of them is a naïve-forecast assumption that the future value of the indicator will correspond to last year's same period of time with an adjustment of $\pm 5\%$. Naïve-forecast was adjusted by distinguishing the factor of seasonality, which is typical for hotel business in the modern economic environment.

Results. The study of the availability of hotel establishments for tourists, transitists, businessmen of the region in the system of smart specialization of hotel services, which can become the basis for creating a special image of the region and provide him with certain competitive advantages.

Scientific novelty. The foreign experience in using Smart City has been analyzed. Based on elements of Smart City, the priority directions of development of smart specialization of hotel services have been formed. The analysis of the stakeholders in the region (local state administrations, travel agencies, sports organizations, regional development agencies, politicians, residents of the region, consulting companies, representatives of creative professions of the region, chambers of commerce and industry, trade and economic missions in the diplomatic missions of Ukraine abroad)) from the effect of introducing the smart specialization of hotel services.

The forecast for the development of smart specialization of hotel services on the basis of naïve approach is carried out. For the first time, smart specialization was adapted to the sphere of hotel services in view of future achievements. The offered approaches will promote increase of efficiency of introduction of smart specialization of hotel services by increase of profit of hotel establishments, index of satisfaction of clients from use of hotel services.

Practical significance. The offered approaches will promote increase of efficiency of introduction of smart specialization of hotel services by increase of profit of hotel establishments, index of satisfaction of clients from use of hotel services. The use of advanced automated systems will increase the number of hotel guests, and will encourage initiative groups and organizations that act as developers of innovative models of functioning of the modern hotel space and the creation of a comprehensive strategy and data platforms for the implementation of development projects for smart specialization in the region.

Key words: hotel institution, smart specialization, client, experience, tourist, transit, businessman.

Постановка проблеми. В Україні вступає в дію процес смарт-спеціалізація саме як інноваційна система прийняття рішень у сфері регіональної та структурної політики на практиці взагалі не отримала

розвитку. На сьогодні концепцію смарт-спеціалізації на практиці намагається застосовувати лише Мінекономрозвитку та торгівлі (МЕРТ) при формуванні засад нової промислової політики, зокрема, в проєкті Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 р.

Серед напрямів, передбачених Стратегією, такими, що сприяють впровадженню смарт-спеціалізації в Україні в її європейському контексті, є лише ті, що стосуються гармонізації підходів щодо визначення розумних спеціалізацій регіонів, імплементації Україною Стратегії смарт-спеціалізації Єврокомісії, а також приєднання України до Європейської платформи смарт-спеціалізації з метою відкрити доступ вітчизняним регіонам до інструментів платформи, спрямований на визначення економічної та інноваційної спеціалізації регіонів у майбутньому, а також розширення доступу до структурних фондів ЄС".

Стандартною практикою європейських країн є впровадження так званої Smart-спеціалізації («розумного регіону»). Ця методика дозволяє сконцентрувати державні ресурси та інвестувати їх у сферу знань за вибраними видами діяльності для посилення конкурентних переваг регіону. Іншими словами, Smart-спеціалізація - це спеціалізація на найбільших конкурентно здатних і перспективних галузях регіону, які підтримуються місцевими дослідницькими та науковими установами.

Деталізуємо зміст «Розумної» спеціалізації» - це новий інструмент Європейського Союзу для розбудови регіональної спроможності з урахуванням двох важливих підходів: наявних умов та економіки знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше концепцію розумної спеціалізації регіонів розробила експертна група «Знання для зростання» (Knowledge for Growth) Директорату з технологій та інновацій Єврокомісії в процесі формування єдиного Європейського дослідницького простору (European Research Area – ERA). В наукових працях Я. Бжуска, Я. Пика [1], П. Девіда, Д. Форей, Б. Хола [2], М. Кардаса [3] і Г. Тобора [4] подано цю концепцію розумної спеціалізації, а також спроби її застосування. Розумна спеціалізація не є новою, це спроба виправити мислення і методологію щодо підтримки соціально-економічного розвитку в країнах Європейського Союзу.

Формулювання цілей. Головною метою є процес формування смарт-спеціалізація готельних послуг як одного з елементів концепції розумної інтеграції для управління готельною інфраструктурою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми Такий підхід передбачає виявлення конкурентних переваг та активів регіону, використання його інноваційного та наукового потенціалу. Запорукою успіху запровадження стратегії «розумної» спеціалізації є реальна співпраця між місцевою владою, науковим середовищем, громадянським суспільством та бізнесом. Розумна спеціалізація регіонів України за підтримки Європейського Союзу - це реальний інструмент подолання тривалого економічного спаду. В активі європейських регіонів - понад 100 впроваджених стратегій «розумної» спеціалізації [5-6]. Розробка таких

стратегій – це шанс для України приєднатися до простору європейських субрегіонів, збільшити кількість спільних проєктів із ЄС, залучення інвесторів та розв'язання питань підготовки та «розумного» використання трудового ресурсу.

Отож ми пропонуємо, смарт-спеціалізацію застосувати у сфері готельних послуг. Смарт-спеціалізації готельних послуг є предметом обговорення протягом багатьох років, і багато міст в усьому світі все активніше застосовують стратегічні підходи переходу до розумного статусу введення готельного бізнесу. Таким чином, смарт-спеціалізація готельних послуг представляє цілісну концепцію розумної інтеграції сучасних технологій для моніторингу та управління міською інфраструктурою. Мета такого напрямку поліпшити життя людей за допомогою підвищення рівня комфорту і безпеки, якості та ефективності обслуговування у готельних закладах, оптимізації витрат на високо експлуатовані ресурси.

Виклад основного матеріалу. У даний час складно уявити сучасний готель, в якому не автоматизовані бізнес-процеси, відсутня служба безпеки і не використовуються інженерно-технічні засоби, покликані стежити, обмежувати в дії, сповіщати про події або, на крайній випадок, гасити пожежі. Щоб по праву називатися безпечним, готелю потрібно досягти балансу у всіх напрямках, що вимагають високого рівня відповідальності перед життям і здоров'ям гостя. Разом з тим, всі ці технології не повинні бути неув'язливими, швидше за непомітними, щоб гість не втратив відчуття комфорту. Інфраструктура з позиції смарт-спеціалізації має на увазі цілий спектр найрізноманітніших рішень, які реалізуються за допомогою впровадження розумних технологій. Як правило, це альтернативні підходи до енергозабезпечення та водопостачання, можливість переробляти морську солону воду в прісну, впровадження сучасних систем із сортування та переробки сміття, введення в експлуатацію не моторизованих транспортних засобів, установка широкої мережі відеоспостереження та відео-аналітики, контроль чистоти повітря, отож для початку проаналізуємо зарубіжний досвід щодо використання Smart City, що наведено в таблиці 1., а потім на основі елементів Smart City, сформуємо пріоритетні напрями розвитку смарт-спеціалізації готельних послуг на рисунку 1.

На основі проаналізованого матеріалу адаптуємо основні класичні складові елементи смарт-спеціалізації до готельних послуг, які представлено на рисунку 1:

- smart energy: передбачає ряд рішень, що застосовуються в областях енергопостачання та енергозбереження (програми управління попитом, енергоефективності та інтеграції відновлюваних джерел енергії при реалізації готельних послуг);

- smart water: передбачає управління водними ресурсами (модернізація водних систем, моніторинг споживання води по

секторах готелю, системи екологічної безпеки та контролю поведінки у готельному закладі);

Таблиця 1.

Зарубіжний досвід від використання Smart City

НАЗВА	Характеристика
Smart Energy	У багатьох містах світу застосовується система управління попитом на електроенергію – Demand Response, яка дозволяє знижувати споживання електроенергії в періоди високого навантаження готельних закладів туристами, бізнесменами, транзитниками. При підключенні до системи користувач отримує стимулюючі знижки. Брати участь у програмі можуть не тільки громадяни, але і комерційні організації та виробництва. Наприклад, американський Walmart, завдяки оснащеності магазинів системами інтелектуального обліку, займає лідируюче місце в управлінні попитом енергозбереження в США. Система управління споживанням (energy management system, EMS) реагує на сигнал про необхідність розвантаження відповідно до заданого алгоритму. Залежно від інших показників у конкретному приміщенні EMS координує системи вентиляції та кондиціонування, освітлення та холодильне обладнання. Обсяг потужності Demand Response в 2016 році у всьому світі склав 39 ГВт, 28 ГВт з яких прийшлося на територію Північної Америки. Ймовірно, світовий обсяг Demand Response до 2025 року досягне 144 ГВт.
Smart Water	З 2017 року компанії Huawei, Shenzhen Water і China Telecom запустили перший у світі комерційний проект Smart Water («розумне водопостачання») в Шеньчжені, повністю оновивши систему обліку водопостачання та встановивши близько 1,2 тисячі інтелектуальних лічильників споживання води на базі інформаційної технології вузькосмугового інтернету речей NB-IoT (Narrow Band-IoT). Smart Water дозволяє аналізувати витрати води, уникати витоків, підвищує ефективність циркуляції води і оптимізує використання ресурсів. Мешканці готельних закладів, а саме- турист, бізнесмен, транзитник отримують зручний доступ до послуг комунального господарства. Згідно прогнозам Navigant Research, сектор Smart Water у найближчі п'ять років покаже найактивніше зростання, адже проблеми існуючих ризиків у показниках якості води і її вартості завжди є актуальними.
Smart Government	У багатьох країнах світу проекти реалізовані у вигляді облаштування адміністративних центрів надання послуг громадянам і бізнесу, коли є необхідність в обробці, підготовці або отриманні ряду документів. Засновані такі системи на централізованих базах даних з використанням різних додатків для зв'язку з веб-інтерфейсами. Блокчейн-технології дають принципово нові можливості для розвитку електронного уряду (eGovernment). Максимальна захищеність інформації робить дані, занесені в систему, вірогіднішими за будь-який папір із підписами і штампами. Смарт-контракти дозволяють автоматизувати операції з даними і задавати алгоритми їх виконання відповідно до нормативних актів. Реалізація таких проектів поки що ускладнюється з огляду на деякі юридичні аспекти, але, на думку експертів, це лише питання часу. Наприклад, в Дубаї планується впровадити блокчейн-технології в державний сектор вже до 2020 року.

Smart Transportation	Сектор охоплює велику кількість різних технологій, залишаючи в пріоритетах перспективу розвитку саме транспортних і вантажних перевезень. Багато проектів сьогодні знаходяться на стадії масштабної розробки і поки що ніде в світі на практиці не застосовуються. Їх основні напрямки сьогодні: -швидкісні перевезення за допомогою вакуумного поїзда: Hyperloop One – проект швидкісного вакуумного поїзда, згідно з яким для пересування алюмінієвих капсул по трубопроводу планується використовувати магніти і потужні вентилятори. Проект знаходиться в розробці – на стадії працюючого прототипу, і може бути протестований на вантажоперевезеннях ближче до 2020 року. У 2022 році планується, що поїзд зможе перевозити і пасажирів. Відомо, що Hyperloop One вже отримав інвестиції на суму більше 141 млн.дол.; -доставка за допомогою дронів: першою ластівкою в цьому напрямі став Amazon з пілотним проектом Prime Air, запропонувавши автономну доставку і транспортування товарів за допомогою розумних дронів, керованих пристроями інтегрованої електроніки. Зараз проект знаходиться на стадії тестування. Максимальна вантажопідйомність поки що становить 2,4 кг. Варто відзначити, що технологія повітряної доставки стикається з обмеженнями через правила повітряного пересування, проблемами використання у густонаселених районах і потенційного несанкціонованого «перехоплення» дронів. Незважаючи на це, за прогнозами DHL, у найближчі п'ять років сфера буде активно розвиватися. Суми інвестицій в Prime Air невідомі. У 2016 році, за даними Quora, тільки на операційні витрати витрачено близько 7 млн.дол.; -новий напрямок у логістиці: системи Tube logistics – пропонують трубопровідні або тунельні перевезення. За прогнозами DHL, проекти цього сектора будуть реалізовані в найближчі п'ять років або трохи пізніше. Підземне транспортування вантажів: не так давно у Швеції запустили пілотний проект підземної мережі під назвою Cargo Sous Terrain для організації швидкісного транспортування вантажів по маршруту Нідербіпп – Херкінген – Цюрих. Планується, що система буде працювати від поновлюваних джерел. Термін комплексної реалізації проекту датується аж 2040 роком. Втім, в минулому році розробка вже отримала майже 25 млн.дол. інвестицій. Тунельні перевезення: у Німеччині розробили проект CargoCap – систему тунельного перевезення, орієнтованої на використання в ритейлі. На даний момент тестується її прототип і триває активний пошук інвестицій на реалізацію розробки.
----------------------	--

* укладено авторами на основі джерел [6-8]

-smart buildings: передбачає створення або облаштування окремих будівель готельного закладу, які акумулюють в собі всі інженерні та інформаційні системи і інтегруються в єдину систему управління (BMS – building management system). Така система дозволяє, наприклад, опалювати готель в потрібний період робочого дня в залежності від кількості людей в номерах чи технічних

приміщеннях, регулювати потужність вентиляційних установок і чистоту повітря, а також автоматично переходити в режим енергозбереження при відсутності людей у приміщенні;

-smart transportation: передбачає створення системи інтелектуальних транспортних і логістичних систем, які забезпечують моніторинг і управління трафіком, дозволяють контролювати оплату дорожніх зборів, реагувати на надзвичайні ситуації, керувати світлофорами. В рамках даного напрямку зазвичай також розглядаються інтелектуальне паркування і сервіс оповіщення на зупинках громадського транспорту;

-smart government: передбачає застосування інформаційних технологій для надання державних послуг широкому колу осіб, які перебувають поза місцем постійного проживання і дозволяє оптимізувати роботи різних департаментів прилеглих до готелю.

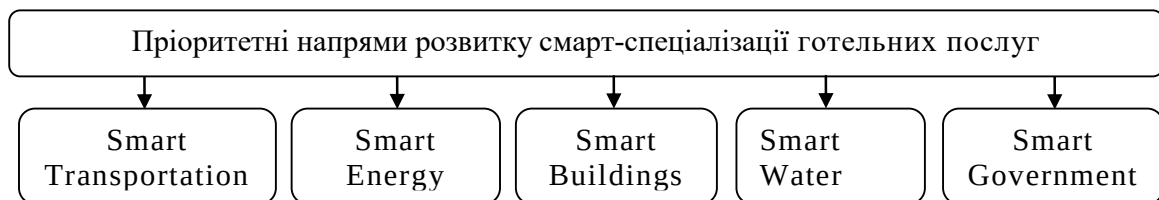


Рис.1 Пріоритетні напрями розвитку смарт-спеціалізації готельних послуг

Отже, розглянемо наступним чином, необхідність смарт-спеціалізації для цільових груп споживачів готельних послуг у таблиці 2.

Таблиця 2.

Смарт-спеціалізації готельних послуг за цільовими групами споживачів

Назва напрямку	Турист	Транзитник	Бізнесмен
1. Підвищити рівень безпеки готелю.	Шляхи досягнення:		
	-впровадження сучасних технологій захисту електромереж, систем оповіщення, локалізації і гасіння загорянь; -перехід на сучасні системи контролю доступу: електронні замки, системи визначення присутності в номері; -використання індивідуальних сейфів та сейфів з можливістю зняття аудиту подій.		
2. Впорядкувати систему доступу різних груп користувачів: гостей, персоналу, орендарів до приміщень.	Шляхи досягнення:		
	-організація СКУД, яка чітко розмежує права доступу для гостьових, службових, орендованих і загальних приміщень; -позбутися від систем, що вимагають різні картки від різних зон доступу (інакше цей процес створює масу -незручностей, і уповільнює роботу служб готелю); в ідеалі, відмовитися від використання механічних ключів для замикання дверей.		
3. Підвищення	Шляхи досягнення:		

ефективності роботи служб готелю; організація системи «Лояльності персоналу».	-впровадження систем обліку робочого часу (дозволяє досягти додаткового рівня мотивації, дисципліни та виявлення зловживань); -впровадження системи визначення присутності в номерах (дозволяє на 100 % вирішити проблему несанкціонованих («повз касу») поселень в номери, завдяки цій системі різко збільшується показник завантаження готелю, і звільняються всі нечисті на руку співробітники.
4. Підвищення прибутковості готелю, завдяки зниженню витрат і надання додаткових послуг гостям.	Шляхи досягнення: -перехід на сучасні безконтактні картки як єдину технологічну базу всіх систем в готелі: систем доступу, безготівкових платежів, клубних систем і т. п.; -інтеграція СКУД з системами управління готелем (PMS системою), системою продажів (POS системою), клубною системою, системою обліку робочого часу співробітників і т. д.; -впровадження систем енергозбереження – дозволяє економити до 60 % річного енергоспоживання номерного фонду.

* укладено авторами

Вивчення та забезпечення доступності готельних закладів для туристів, транзитників, бізнесменів регіону є першочерговим завданням системи смарт-спеціалізації готельних послуг в регіоні при визначенні цільових аудиторій, окрім того саме привабливість може стати основою для створення особливого іміджу регіону і забезпечити йому певні конкурентні переваги.

Крім того, кожен регіон може сформувати властиву лише йому спеціалізацію, яку подано у таблиці 3.

Дії зацікавлених сторін від ефекту смарт-спеціалізації готельних послуг в регіоні наведено в таблиці 4.

Отже, проведемо прогноз щодо розвитку смарт-спеціалізації готельних послуг.

Підхід до прогнозування ми плануємо базувати на припущенні про те, що останнє значення показника і буде його прогнозом. Ще одним підходом до прогнозування за naïve-прогнозом є припущення про те, що майбутнє значення показника буде відповідати минулорічному за цей самий період часу з коригуванням на $\pm 5\%$. Naïve-прогноз також може коригуватися шляхом виокремлення чинника сезонності.

Таблиця 3
Ефект від смарт-спеціалізації готельних послуг в регіоні

Для туристів	Для бізнесменів	Для транзитників
Комфортне місце для відвідування	Комфортне місце для ведення бізнесу, вкладання інвестицій	Комфортність транспортних сполучень в регіоні
Економічний розвиток Регіональні програми розвитку готельних послуг, туризму Соціальний розвиток	Економічний розвиток Регіональні програми розвитку бізнесу Соціальний розвиток Трудові ресурси (у фізичній та	Економічний розвиток Регіональні програми розвитку транспорту Соціальний розвиток Якість транспортного

Соціально-правова безпека туристів Туристичний розвиток Події, фестивалі, організація дозвілля	інтелектуальній складовій) Розвиток бізнес-середовища Комерційна нерухомість, інноваційна інфраструктура, фінансово-інвестиційні установи	забезпечення Транспортне розгалуження Транспортні коридори, митниці
Умови для відпочинку, проведення дозвілля, повторного відвідування	Сприятливі умови для розвитку бізнесу (доступ до ресурсів), розширення інвестицій	Сприятливі умови для розвитку транспортної інфраструктури

* укладено авторам

Таблиця 4.

Зацікавлені сторони від впровадження смарт-спеціалізації готельних послуг

Зацікавлені сторони для смарт-спеціалізації готельних послуг	Основне призначення
Місцеві державні адміністрації	Стимулювання розвитку конкурентних переваг регіону, представлення готельних послуг регіону за його межами
Туристичні агентства	Залучення до регіону відвідувачів, професійне обслуговування клієнтів-гостей регіону
Спортивні організації	Представлення регіону на спортивних подіях, залучення вболівальників в регіон на змагання, турніри, матчі
Агенції регіонального розвитку	Налагодження відносин між владою, бізнесом та громадськими організаціями, стосовно спонсорування рекламних повідомлень про готельні послуги в регіоні та за кордоном
Політичні діячі	Просування регіону в ділових цілях
Жителі регіону	Доброзичливе ставлення до гостей регіону, підтримки чистоти і порядку в населених пунктах
Консалтингові компанії	Надання якісних консультаційних послуг з маркетингу готельних послуг в регіоні, в т.ч. на замовлення органів влади
Торгово-промислові палати	Організація виставкової діяльності готельного бізнесу в Україні та за кордоном
Представники креативних професій регіону	Активність в просуванні готельних послуг регіону креативною частиною населення (митців, майстрів, бракерів тощо) на основі «ефекту залучення», шляхом організації відповідних громадських ініціатив за підтримки центра маркетингових досліджень

* укладено авторами

Таблиця 5.

Прогноз смарт-спеціалізації за симулятивною моделлю з врахуванням інтересів цільових груп споживачів готельних послуг

Основні показники	Цільові групи споживачів	Прогнози основних показників за альтернативними методами прогнозування	Середнє значення основних показників
Прибуток готельних закладів	Турист	1,324	1,327
	Транзитник	1,247	

Індекс задоволеності клієнтів	Бізнесмен	1,412	1,032
	Турист	1,045	
	Транзитник	1,032	
	Бізнесмен	1,021	
Рівень завантаженості готельних закладів	Турист	1,413	1,17
	Транзитник	1,122	
	Бізнесмен	0,986	
Продуктивність працівників готельних закладів	Турист	1,031	1,02
	Транзитник	0,967	
	Бізнесмен	1,062	

* укладено та розраховано авторами

Зокрема, такий висновок можна зробити на основі, де продемонстровано результати своєрідного змагання між альтернативними засобами прогнозування. Сутність змагання зводилась до порівняння прогнозів між найбільш поширеними засобами прогнозування на основі реальних числових рядів. Результати прогнозування порівнювалися з фактичними значеннями показників. Згідно із пайве-прогнозом, значення останнього спостереження допоміжного показника буде його прогнозом на наступний прогнозований період щодо розвитку смарт-спеціалізації готельних послуг. Відповідно, значення допоміжних показників за пайве-прогнозом, представлені в таблиці 5.

Висновки. Отже, запропоновані підходи сприятимуть підвищенню ефективності впровадження смарт-спеціалізації готельних послуг шляхом збільшення прибутку підприємства, індексу задоволення клієнтів від використання готельних послуг і тому прогнози за симульативною моделлю врахування інтересів цільових груп споживачів готельних послуг в регіоні, доцільно роботи на короткостроковий період часу – на 1 рік. Застосування передових автоматизованих систем збільшить кількість гостей готельних закладів, а також заохотить ініціативні групи і організації, які виступають в ролі розробників інноваційних моделей функціонування сучасного готельного простору та створення всеосяжної стратегії і платформ даних для реалізації проектів розвитку смарт-спеціалізації регіону.

Список використаних джерел

1. Brzóska J., Pyka J. Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [w:] J. Pyka (red) Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. TNOiK. – Katowice, 2012.
2. David P., Foray D., Hall B. Smart Specialistaion. The concept. Knowledge Economists Policy Bries 9, October 2007.
3. Kardas M. Inteligentna specjalizacja – (nowa) koncepcja polityki innowacyjnej. “Optimum. Studia Ekoonomiczne”. – 2011. – nr 2, WSE, Białystok.
4. Tobor G. Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej [w] J. Pyka (red Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. – Katowice: TNOiK, 2012.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.

6. The Smart Specialisation Platform [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа : <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>.
7. European Commission. Guide to research and innovation strategies for smart specialisation (RIS3). – Brussels, 2012. – 27 pp.
8. Tobor G. Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej [w] J. Pyka (red Nowoczesność przemysłu i usług – nowe wyzwania. – Katowice: TNOiK, 2012.

Список использованных источников

1. Brzóska J., Pyka J. Rozwój ekosystemu innowacji w Regionie w perspektywie 2020 roku [w:] J. Pyka (red) Nowoczesność przemysłu i usług - nowe wyzwania. TNOiK. - Katowice, 2012.
2. David P., Foray D., Hall B. Smart Specialistaion. The concept. Knowledge Economists Policy Bries 9, October 2007.
3. Kardas M. Inteligentna specjalizacja - (nowa) koncepcja polityki innowacyjnej. "Optimum. Studia Ekoonomiczne ". - 2011. - nr 2, WSE, Białystok.
4. Tobor G. Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej [w] J. Pyka (red Nowoczesność przemysłu i usług - nowe wyzwania. - Katowice: TNOiK, 2012.
5. Соглашение об ассоциации между Украиной, с одной стороны, и Европейским Союзом, Европейским сообществом по атомной энергии и их государствами-членами, с другой стороны [Электронный ресурс]. - 2015. - Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.
6. The Smart Specialisation Platform [Электронный ресурс]. - 2015. - Режим доступа: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>.
7. European Commission. Guide to research and innovation strategies for smart specialisation (RIS3). - Brussels, 2012. - 27 pp.
8. Tobor G. Smart specialisation a rozwój aglomeracji górnośląskiej [w] J. Pyka (red Nowoczesność przemysłu i usług - nowe wyzwania. - Katowice: TNOiK, 2012.

References

1. Brzóska J., Pyka J. Rozwój Ecosystem Innowacji w Regionie w perspecjiwie 2020 roku [w:] J. Pyka (red) Nowoczesność przemysłu u usług - Nowy wyzwania. TNOiK - Katowice, 2012
2. David P., Foray D., Hall B. Smart Specialistaion. The concept. Knowledge Economists Policy Bries 9, October 2007.
3. Sword M. Inteligentna specjalizacja - (nowa) koncepcja polityka innowacyjnej. "Optimum Studia Ekoonomiczne ". - 2011 - No 2, WSE, Białystok.
4. Tobor G. Smart specialization on the agglomeration of the Górnośląskiej [w] J. Pyka (red Novoczność przemysłu i usług - Nowy wyzwania. - Katowice: TNOiK, 2012.
5. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand [Electronic resource]. - 2015. - Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.
6. The Smart Specialization Platform [Electronic resource]. - 2015. - Access mode: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>.
7. European Commission. Guide to research and innovation strategies for smart specialization (RIS3). - Brussels, 2012. - 27 pp.
8. Tobor G. Smart specialization on the agglomeration of the Górnośląskiej [w] J. Pyka (red Novoczność przemysłu u usług - święcie wyzwania. - Katowice: TNOiK, 2012.

УДК:380.8

Кіреєва Аліна Олександрівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
alina.kireieva@gmail.com

Мотузенко Олена Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
o.motuzenko@mbfnabat.org

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА НОВОЮ ЗЕЛАНДІЄЮ

Мета. Детальне вивчення стану міжнародного співробітництва між Україною та Новою Зеландією, аналіз туристичної пропозиції представленої та туристичному ринку країн та розробка рекомендацій щодо розвитку туризму між країнами.

Методика. Дослідження полягає в аналізі та систематизації інформації з розвитку міжнародного співробітництва в галузі туризму між Україною та Новою Зеландією. Методика базується на використанні сучасних методів пошуку та обробки різномірної інформації, її аналізу, синтезу та узагальнення.

Результати. Розглянуто стан та проблеми міжнародного співробітництва в сфері туризму між Україною та Новою Зеландією, роль і значення співпраці державних (урядових) установ, громадських організацій та комерційних структур, що сприяють розвитку туристського обміну між країнами. Досліджено основні форми, цілі і засоби міжнародного співробітництва, розкрито двосторонні зв'язки в сфері, що сприяють оперативному вирішенню питань розвитку туризму між країнами. Здійснено аналіз туристської пропозиції на туристичному ринку обох країн.

Наукова новизна. На основі зібраної інформації про фактори, які сприяють і стримують розвиток туризму між Україною та Новою Зеландією та аналізу туристичного ринку надано практичні рекомендації щодо покращення взаємодії цих країн в галузі туризму.

Практична значимість дослідження полягає в можливості впровадження отриманих результатів у розробку регіональних стратегій та програм розвитку туризму між двома країнами.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, туризм, Нова Зеландія.

УДК:380.8

Киреева Алина Александровна

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail:
alina.kireieva@gmail.com

Мотузенко Алена Александровна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail:
o.motuzenko@mbfnabat.org

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ОБЛАСТИ ТУРИЗМА МЕЖДУ УКРАИНОЙ И НОВОЙ ЗЕЛАНДИЕЙ

Цель. Детальное изучение состояния международного сотрудничества между Украиной и Новой Зеландией, анализ туристического предложения представленной и туристическом рынке стран и разработка рекомендаций по развитию туризма между странами.

Методика. Исследования заключается в анализе и систематизации информации

по развитию международного сотрудничества в области туризма между Украиной и Новой Зеландией. Методика базируется на использовании современных методов поиска и обработки разнородной информации, ее анализа, синтеза и обобщения.

Результаты. Рассмотрены проблемы международного сотрудничества в сфере туризма между Украиной и Новой Зеландией, роль и значение сотрудничества государственных (правительственных) учреждений, различных общественных организаций и коммерческих структур, способствующих развитию туристского обмена между странами. Исследованы основные формы, цели и средства международного сотрудничества, раскрыты двусторонние связи в сфере, способствующие оперативному решению многих вопросов развития туризма между странами. Осуществлен анализ туристского предложения на туристическом рынке обеих стран.

Научная новизна. На основе собранной информации о факторах, способствующих и тех, что сдерживают развитие туризма между Украиной и Новой Зеландией и анализа туристического рынка даны практические рекомендации по улучшению взаимодействия этих стран в области туризма.

Практическая значимость исследования заключается в возможности внедрения полученных результатов в разработку региональных стратегий и программ развития туризма между двумя странами.

Ключевые слова: международное сотрудничество, туризм, Новая Зеландия.

UDC:380.8

Kireieva Alina Oleksandrivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: alina.kireieva@gmail.com

Motuzenko Olena Oleksandrivna,
PhD in Geography, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF TOURISM BETWEEN UKRAINE AND NEW ZEALAND

Aim. A detailed study of the state of international cooperation between Ukraine and New Zealand, an analysis of the tourist offer of the represented and tourist market of the countries and the development of recommendations for the development of tourism between countries.

Methodology. The study is to analyze and systematize information on the development of international tourism cooperation between Ukraine and New Zealand. The methodology is based on the use of modern methods for the search and processing of heterogeneous information, its analysis, synthesis and generalization.

Results. Reviewed the problems of international cooperation in the field of tourism between Ukraine and New Zealand, the role and importance of cooperation between state (government) institutions, various public organizations and non-profit structures that promote the development of tourist exchanges between countries. The main forms, goals and means of international cooperation are explored, bilateral relations are revealed in the field, which facilitate prompt solution of many issues of tourism development between countries. The analysis of tourist offer in the tourism market of both countries is carried out.

Scientific novelty. Based on the information gathered on the factors contributing to and hindering the development of tourism between Ukraine and New Zealand and the analysis of the tourism market, practical recommendations were given for improving the interaction of these countries in the field of tourism.

The practical significance lies of the study is the possibility of implementing the results obtained in the development of regional strategies and programs for tourism development between the two countries.

Keywords: international cooperation, tourism, New Zealand.

Актуальність дослідження. Динамічність розвитку сфери туризму та розширення її горизонтів, урізноманітнення суспільних функцій в умовах глобалізації потребують розробки питань узгодження туристської діяльності з природними, соціокультурними, еколого-економічними, інформаційно-технологічними можливостями як окремих країн і регіонів, так і світового господарства в цілому. Роль багатостороннього співробітництва набуває все більш актуального значення. Розбудова відносин з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону є одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики України [5].

Постановка проблеми. Туристична діяльність, як одна з найважливіших галузей економіки, є невід'ємною складовою в розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції в світову економіку для будь-якої держави. В свою чергу, туризм є галуззю, надзвичайно залежною від низки опосередкованих чинників: внутрішньополітичної ситуації в країні та сусідніх країнах, економічної та політичної ситуації в країнах – «постачальниках» туристів, зміни кліматичних умов, природних та техногенних катаклізмів. Для держав зі слаборозвинутою туристичною галуззю, у тому числі і для України, негативна дія дестабілізуючих обставин може спричинити втрату конкурентних переваг цих країни на світовому ринку туристичних послуг. У даному випадку особливого значення набувають національні програми підтримки та розвитку туризму і міжнародного туристичного співробітництва, а також заходи щодо координації і регулювання міжнародної туристичної діяльності, зокрема: конференції, асамблеї, зустрічі, форуми, конгреси, семінари проведені міжнародними організаціями; декларації, конвенції, резолюції, угоди, протоколи, рекомендації, прийняті на міжнародних конференціях і форумах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробка проблематики розвитку туризму і міжнародного туристичного співробітництва є однією з першочергових завдань країн з високим туристичним потенціалом. Вирішенню цих питань присвячено чимало праць видатних українських і зарубіжних вчених. Це такі, як Александрова А.Ю. [1], Антонюк Н.В. [6], Ганич Н.М. [6], Квартальнов В.А. [2], Кифяк В.Ф. [3], Козловський Є.В. [4], Любіцева О.О. [5], Мальська М.П. [6], Малярчук І.А. [9], Мотузенко О.О. [7], Новицький В.Є. [8], Прейгер Д.К. [9], Слободенюк Е.В. [10], Федорченко В.К. [12], та інші.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Міжнародне співробітництво в галузі туризму конкретних держав потрібно ретельно досліджувати, щоб здійснити якісний аналіз та розробити нові стратегії розвитку цього напрямку в обох державах.

Формулювання цілей статті. Розглянути актуальний стан та проблеми міжнародного співробітництва в сфері туризму між Україною та Новою Зеландією. Встановити роль і значення співпраці державних (урядових) установ та інших суб'єктів міжнародного співробітництва в туризмі. Розкрити двосторонні зв'язки в сфері туризму та здійснити аналіз

туристичної пропозиції на ринках обох країн. Дати рекомендації щодо розвитку туризму між двома країнами.

Виклад основного матеріалу. Перші дипломатичні відносини між Україною та Новою Зеландією були встановлені 3 березня 1992 р. З того часу Посольство Нової Зеландії в Російській Федерації акредитоване в Україні за сумісництвом. З жовтня 2008 р. в Києві діє Почесне консульство Нової Зеландії. Посольство України в Австралії акредитоване в Новій Зеландії (за сумісництвом) з грудня 2007 р. З лютого 2007 до жовтня 2010 року в Новій Зеландії діяв Почесний консул України в м. Окленд.

Функції Посольства України в Новій Зеландії виконує Посольство України в Австралії. Функції Консульства України в Новій Зеландії виконує Консульство України в Австралії. До консульського округу Консульського відділу Посольства України в Австралії входять всі штати і території Австралії та Нової Зеландії [17].

На теперішній час партнерство України з Новою Зеландією підтримується на двосторонньому рівні та в рамках міжнародних організацій. Нова Зеландія офіційно засудила порушення суверенітету і територіальної цілісності нашої держави, не визнала результат так званого референдуму 16 березня в Криму та назвала дії Росії по відношенню до України неприйнятними. Крім того, Урядом Нової Зеландії введено в'їзні санкції щодо певних українських і російських фізичних осіб, які вважаються причетними до «кризи в Україні». Нова Зеландія також виступила співавтором резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» від 27.03.2014 р. Новозеландська сторона неодноразово зазначала про необхідність проведення повного та незалежного розслідування обставин загибелі рейсу МН17 та надання всебічного сприяння у роботі Міжурядової комісії.

У рамках перебування у Нью-Йорку для участі у 71-й сесії Генеральної Асамблеї ООН президент України Петро Порошенко провів переговори з тодішнім прем'єр-міністром Нової Зеландії Джоном Кей. Це була перша зустріч на найвищому рівні в історії українсько-новозеландських відносин. Сторони відзначили важливість першої зустрічі та підтвердили налаштованість на поглиблення двосторонніх відносин. Було досягнуто домовленості активізувати роботу над проектами угод про захист інвестицій та запобігання подвійному оподаткуванню. Лідери двох країн також обговорили питання активізації міжлюдських контактів та перспективи взаємного спрощення візових вимог [13]. Такі зміни можуть позитивно вплинути на двосторонні туристичні відносини держав.

Варто відзначити, що на сьогоднішній день спеціалізованих міжнародних угод у сфері туризму та рекреації або ж культурно-гуманітарного співробітництва між Україною та Новою Зеландією не було укладено. Пріоритети зовнішньої політики Нової Зеландії сконцентровані на інтересах регіону південної частини Тихого океану і на розвитку та зміцненні відносин з країнами регіону.

За розвиток туризму в Новій Зеландії відповідає Міністерство бізнесу, інновацій та зайнятості. Воно надає поради уряду щодо того, як можна створити належне середовище для підвищення продуктивності та зростання в туристичному секторі, з тим щоб збільшити внесок туризму в економіку Нової Зеландії та сусідніх регіонів. Також збирає, аналізує та публікує туристичні дані та прогнози, такі як міжнародні відвідування та витрати.

Туризм важлива галузь в Новій Зеландії та найбільше джерело доходів Нової Зеландії, безпосередньо вносячи 3,7% ВВП країни, а також підтримуючи майже 6% трудових ресурсів країни. Країну відвідує понад 2,5 мільйона туристів щороку. Туризм настільки важливий для країни, що прем'єр-міністр Джон Кей також служить Міністром туризму [11].

Уряд допомагає, наскільки це можливо, забезпечувати належні повітряні зв'язки для туризму Нової Зеландії та сприяти економіці Нової Зеландії. Робота в цій галузі зосереджена на сприянні більш дієвих зв'язків з важливими існуючими та експортними ринками та залучення високоцінних трудових, кваліфікованих мігрантів та туристів до Нової Зеландії. Діяльність уряду спрямована на сприяння покращенню повітряних зв'язків на основних ринках для користі Нової Зеландії. Нова Зеландія та австралійські посадові особи прикордонної служби працюють над низкою заходів, спрямованих на спрощення процедури перевезення пасажирів у міжнародних аеропортах [25].

На сьогоднішній день режим в'їзду до Нової Зеландії для українців візовий. Для поїздки до Нової Зеландії громадянам України потрібно отримувати візу заздалегідь [16]. До 2017 року подати заяву на тимчасову візу можна було в Посольстві Нової Зеландії в Росії (Москва). Зараз візу можна отримати у Варшаві (Польща). Новозеландська влада раніше оголосили про закриття 12 з 17 зарубіжних візових центрів. За їхніми даними, 50% заявок на візи подаються в онлайн-режимі.

У Новій Зеландії діють різні національні туристичні організації, та недержавні туристичні структури.

Tourism New Zealand – найбільше туристичне агентство, що активно просуває тури до Нової Зеландії в інших країнах. Наприклад, витрати на кампанію по просуванню в Китаї склали 7 мільйонів новозеландських доларів. Нова Зеландія стала першою країною, яка почала співпрацю з Google Earth зі створення туристичної карти країни в Google. Національна туристична організація Нової Зеландії продовжує в 2009 р. рекламну кампанію під брендом 100% Pure New Zealand («Стовідсотково чиста Нова Зеландія»). Ексклюзивними партнерами туристичної організації є телеканали Discovery, Travel Channel і Planet Green, а також портал YouTube. Бренд 100% Pure New Zealand в просуванні туризму в Новій Зеландії використовується з 1999 р. на ключових для країни ринках. Позиціонування країни як раю для екотуризму є вельми успішним і надалі буде також становити основу кампанії з організації та стимулювання туризму. Завдяки цій програмі в Новій Зеландії став розвиватися не тільки

туризм, але й економіка країни в цілому, оскільки розвиток туризму позитивно позначився на економічних показниках країни. Туристичний ринок впевнено конкурує з ринком країн Азії.

Qualmark є офіційною організацією з контролю за якістю туризму Нової Зеландії, яка є надійним керівництвом з якості подорожей. Qualmark полегшує мандрівникам вибір високоякісних місць для проживання, визначення змісту подорожі; допомагає підприємствам туристичної галузі стати більш стійкими. Оцінка проводиться експертом з питань туризму. Логотип Qualmark ідентифікує найбільш якісні послуги, відзначає лише ті підприємства, які забезпечують якісні послуги на засадах сталого розвитку і демонструють справжню гостинність Нової Зеландії [34].

New Land Adventures Ltd – один з провідних новозеландських туроператорів, який понад десять років займається організацією турів в Нову Зеландію. Власний сучасний транспорт, гіді і прямі контракти з постачальниками дозволяють гарантувати високий рівень якості туристичних послуг за помірними цінами [26].

NZ.com є частиною Нової Зеландії у веб-групі веб-сайтів, яка включає в себе AccomodationNZ.com, ActivitiesNZ.com, EventsNZ.com, AucklandNZ.com, RotoruaNZ.com і QueenstownNZ.com. представляє вміст на національних, регіональних та місцевих веб-сайтах та об'єднує це з місцевою інформацією, включаючи Новини та Карти від Google, щоб забезпечити всеосяжне та актуальне джерело інформації для відвідувачів з усього світу [27].

Discover New Zealand заснована в 1987 р. Найкращий вибір, коли мова заходить про самостійно організовані тури по Новій Зеландії. Широкий спектр індивідуальних турів відображає 30-річний досвід розробки подорожей та досвіду планування поїздок, а також задовольняє потреби будь-якого мандрівника. Туроператор володіє статусом Qualmark та екологічно акредитований як Enviro Silver [22].

Experience New Zealand Travel Ltd – туристичне агентство створено у 1999 році та призначене для просування та продажу тільки найкращих туристичних продуктів Нової Зеландії. У 2008 р. досвід Нової Зеландії став частиною групи туристичних компаній Southern Travel Holdings. Мета забезпечити кращий сервіс, ніж традиційний туроператор, через спеціалізацію на одне призначення та можливість його презентувати без посередників [23].

У Новій Зеландії також існує Асоціація українців Нової Зеландії (Північний регіон) (Ukrainian Association of New Zealand) або ОУНЗ (веб-сайт: www.nzukrainians.org) та Українська громада Веллінгтона (Ukrainian Gromada of Wellington) (веб-сайт: <http://www.ukrainianwellington.org.nz/>) [15]. Проте їх діяльність не спрямована на розвиток туризму між країнами, т.б. вони мають лише опосередкований вплив на туристичний потік, відвідування України не є чисельними.

Нова Зеландія отримала світове визнання, як один із найрізноманітніших і найцікавіших туристичних напрямків. У 2017 р.

країна здобула цілу низку нагород за розвиток готельного бізнесу. Так, премією World Travel Awards в азіатсько-австралійському регіоні були відзначені Treetops Lodge і Wilderness Experience в Роторуа. Також, новозеландські готелі були названі кращими на церемонії нагородження Travel and Leisure, що відбулася в США. Визнання фахівців отримали і деякі курортні зони [35]. Зокрема, експерти Conde Nast Traveler назвали Квінстаун найкращим містом Тихоокеанського кільця [21]. А Данідін з'явився на сторінках довідника Bestin Travel від Lonely Planet, як найцікавіше напрям для любителів спостерігати за птахами, кататися на велосипедах і подорожувати з собаками [24]. Крім цього, Нова Зеландія отримала приз читачів видання Guardian і в шостий раз поспіль виявилася в списку п'яти найпрестижніших туристичних DESTINAЦІЙ Світу [30].

Нова Зеландія одне з найбажаніших місць для проведення відпустки згідно з опитуванням журналу Condé Nast Traveler, що спеціалізується на дорогих подорожах. У 2008 Нова Зеландія займала перше місце в цьому опитуванні [21]. В 2007 Нова Зеландія була оголошена кращим місцем для відпочинку виданням The Daily Telegraph – найбільшим організатором подібних опитувань в Великобританії. З моменту початку кампанії в підтримку туризму, приплив приїжджих до Нової Зеландії британців склав 61%. За показником витрат на одну поїздку за кордон Австралія та Нова Зеландія є лідерами (пояснюється віддаленістю субрегіону від основних центрів туризму) [29].

Туристичні компанії Нової Зеландії демонструють підвищений оптимізм щодо попиту, який вони пов'язують з перспективою одужання світової економіки. Збільшення турпотоку сприятиме зростанню доходів від турсектора, що забезпечує 10% новозеландської економіки [28].

У 2016 р. Нова Зеландія прийняла 3,5 млн. туристів – рекордний результат для країни. У 2018 році витрати на залучення та обслуговування іноземних туристів склали \$ 14,5 млрд., що слало 20% від загального обсягу експорту новозеландських товарів і послуг. Більше 180 тис. службовцівпрацюють безпосередньо в сфері туризму, а 144 тис, побічно пов'язані з даною галуззю [14].

У зв'язку з рекордним потоком туристів національні парки Нової Зеландії відчувають надмірне антропогенне навантаження. Тому Міністр туризму Паула Беннетту травні 2017 р. оголосилапро створення спеціального \$ 102 млн. інфраструктурного фонду і про вкладення \$ 76 млн. в департамент охорони природи (DoC). За даними New Zealand Herald, засоби інфраструктурного фонду розраховані на 4 роки, \$ 41,5 млн. з фонду в 2017 р. пішли на розвиток нових туристичних проєктів. Додаткові \$ 76 млн., призначені для DoC, були використані для модернізації і розвитку туристичних об'єктів наприродоохоронних землях і для розширення мережі маршрутів Great Walks [14].

Нова Зеландія щорічно приймає велику кількість відвідувачів і учасників на міжнародних виставках, проведення яких слугує яскравим прикладом того, як ще можна привабити туристів до країни і дає

можливість заявити про свою унікальність на міжнародній платформі розвитку тих чи інших подій.

Проведення міжнародних виставок підтримується державою. Міністерство культури та спадщини керує схемою державного відшкодування для проведення виставок, що допомагає знизити витрати на їх проведення. В статті здійснено короткий огляд найголовніших з них.

Розпочнемо з TRENZ, що являється найбільшою торговою подією в галузі туризму Нової Зеландії, це вікно в індустрію туризму Нової Зеландії в розмірі 35 мільярдів доларів. Також це найважливіша міжнародна поїздка на календарі туристичної галузі Нової Зеландії. Протягом чотирьох днів понад 1500 делегатів збираються для підписання контрактів, ведення бізнесу та отримання нових інформаційних матеріалів. Понад 1100 лідерів та професіоналів туризму в Новій Зеландії, а також представники урядів держав-партнерів зустрічаються для демонстрації своїх продуктів та послуг більш ніж 370 покупцям у Великій Британії та Новій Зеландії. Ця подія має міжнародну репутацію як видатна подія туристичного бізнесу. З 1999 р. TRENZ успішно пройшов у різних центрах навколо Нової Зеландії, включаючи Окленд, Роторуа, Крайстчерч і Квінстаун [33].

Auckland Outdoor Expo – виставка, яка об'єднує понад 100 туристичних компаній для обміну концепціями, діями, продуктами та ідеями [20].

Важливим для розвитку туризму країни є Tourism New Zealand Roadshow – Strategic Updates. Нова Зеландія кожного року представляє туристичну індустрію у п'яти містах для того, щоб надати індустрії оновлену інформацію про прогрес, що був досягнутий, висунути нові маркетингові стратегії країни та спланувати подальші дії [32].

RTO Workshop Australia – щорічна офшорна подія «Туризм Нова Зеландія», яка надає унікальну можливість для регіональних туристичних організацій Нової Зеландії встановлювати ділові відносини з ключовими туроператорами з Австралії. Семінар включає попередньо заплановані зустрічі з керівниками продуктів та можливості співпраці на офіційних заходах [31].

Україну як туристичний напрям на виставках Нової Зеландії не представлено. Нова Зеландія не приймає участі в українській туристичній виставці UITT «УКРАЇНА – Подорожі та Туризм» [18], вона представлена лише як туристичний напрям в рамках роботи українських туристичних компаній.

Авторами здійснено моніторинг туристичних ринків обох країн та виявлено туристську пропозицію. У відкритому доступі в мережі Інтернет було виявлено шістдесят чотири (64) пропозиції туристичних операторів та туристичних агентів з України до Нової Зеландії та три (3) пропозиції з Нової Зеландії до України.

Серед чотирнадцяти туристичних підприємств України були такі, що пропонували комбіновані тури, до складу яких входили поїздки до Австралії, та такі, які орієнтовані лише на відвідування Нової Зеландії.

Середня тривалість туру становить 13 днів / 12 ночей, а вартість такої путівки розпочинається від 1759\$ + авіа за одну особу при двомісному розміщені.

Щодо пропозиції до України, на туристичному ринку серед туроператорів та туристичних агентств Нової Зеландії, було виявлено лише три пропозиції від двох туристичних підприємств. Одна з них є безпосередньоцілеспрямована до України з метою святкування православного Різдва. На думку авторів дана пропозиція орієнтована на представників української громади (діаспори) в Новій Зеландії. Інші дві включають транзитні візит до України, у складі туру до Європи.

У Новій Зеландії спостерігається неабиякий розвиток винної індустрії, яка дуже динамічно інтегрується з туризмом. Світове визнання Совіньйон Блана винними критиками і любителями вина по всьому світу сприяло формування у новозеландців інтересу до всього, що пов'язано з вином. Тому в країні часто проводять винні фестивалі та розвивається мережа винно-гастрономічних маршрутів. Новозеландські винороби перетворилися в знаменитостей і почали співпрацювати з провідними шеф-кухарями країни. Фактично, в 90-х рр. минулого століття в Новій Зеландії сталася еногастрономічна революція [19]. Завдяки просуванню у сфері туризму бренду 100% Pure New Zealand («Сто відсотково чиста Нова Зеландія»), винний та гастрономічний туризм країни формується на засадах сталого розвитку. Україна з її природно-ресурсним потенціалом може запозичити іноземний досвід для реалізації позиціонування країни, як привабливої для еногастрономічного туризму.

Висновки. Туристична діяльність, як одна з найважливіших галузей економіки, є невід'ємною складовою в розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції в світову економіку для будь-якої держави.

Партнерство України з Новою Зеландією підтримується на двосторонньому рівні та в рамках міжнародних організацій. Одночасно слід відзначити, що на сьогоднішній день спеціалізованих міжнародних угод у сфері туризму та рекреації або ж культурно-гуманітарного співробітництва між Україною та Новою Зеландією не було укладено.

Уряд допомагає забезпечувати належні повітряні зв'язки для туризму Нової Зеландії та сприяти економіці Нової Зеландії. Проте, жодна авіакомпанія не здійснює прямі рейси з Нової Зеландії до України. На сьогоднішній день режим в'їзду до Нової Зеландії для українців візовий. Отримати візу в Нову Зеландію громадянам України самостійно доволі складно, через те, що посольства цієї країни в Україні немає і всі процедури повинні здійснюватися через найближче посольство в Євросоюзі.

Нова Зеландія – країна з відносно низьким рівнем злочинності, що являється одним із позитивних факторів для формування туристичного іміджу країни, безпечної для відвідування. Згідно з статистичними даними небезпеку для подорожуючих несе перебування в найбільшому місті Нової Зеландії Окленді. Щодо несприятливих факторів, які можуть впливати на

туризм є природні катаклізми, які часом виникають в країні. До них відносяться землетруси, що є одним із стихійних лих Нової Зеландії, які провокують вслід за собою ризик виникнення іншої природної катаклізми - цунамі.

Проведення міжнародних виставок у Новій Зеландії підтримується на державному рівні. На жаль, Україну, як туристичний напрям, на виставках Нової Зеландії не представлено. Також Нова Зеландія не приймає участі в туристичних виставках в Україні, а представлена лише як туристичний напрям в рамках роботи туристичних компаній.

Аналіз туристичного ринку показав, що пропозиція існує, а отже є і попит, не зважаючи на те, що ціни на такі тури дуже високі.

Україна та Нова Зеландія мають схожі напрямки розвитку видів туризму, тому є сенс залучатися до співробітництва та переймати найкращий досвід Нової Зеландії щодо стандартів обслуговування туристів, інноваційних моделей розвитку окремих видів туризму, брендингу туристичних DESTINAцій та підготовки високопрофесійних фахівців.

Пріоритетом у розвитку міжнародного співробітництва є підписання офіційних документів, укладення договорів, а також створення спільних робочих груп Україна-Нова Зеландія за напрямком сталого розвитку туризму. До рекомендацій також додається спрощення процедури отримання візи.

Головними перепонами в активному розвитку міжнародного туризму між Україною та Новою Зеландією є віддаленість країн, коштовне переміщення, проблеми зі сполученням та недостача інформації, особливо новозеландцям про Україну, як об'єкт з привабливими туристичними DESTINAціями.

Загалом такі міжнародні відносини можна назвати перспективними і, можливо, в майбутньому, з покращенням економічної ситуації обох країн, розвитку транспортної інфраструктури та усуненню інших несприятливих факторів, нам вдасться налагодити міцні двосторонні зв'язки між країнами, і не лише в туристичній галузі.

Список використаних джерел

1. Александрова А.Ю. Міжнародний туризм: Підручник. - М.: Аспект Пресс, 2002. - 470 с.;
2. Квартальнов В. Світовий туризм на порозі нового тисячоліття: реальність і екскурс в майбутнє. - М.: Фінанси і статистика, 2002. - 185 с.;
3. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. - Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с.;
4. Козловський Є.В. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні // Економіка України. - 2004. - №10. - с.24-27;
5. Любіцева О.О. Потенціал рекреаційний / Екологічна енциклопедія. - Т.3. - К., 2008.
6. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. - К.: Знання, 2008. - 661 с.;
7. Мотузенко О.О, Мішалова К. М., Петліна Д. В. Міжнародне співробітництво України та Італії у сфері скаутингу // Географія та туризм. - 2011. - Вип. 16. - С. 59-63. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_16_11
8. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. - К.: КНЕУ, 2003. - с. 342-349;
9. Прейгер Д.К., Малярчук І.А. Міжнародний туризм в Україні як форма розвитку інтеграційних

комунікацій //Стратегічна панорама. - 2005. - №3. - с. 37-40;

10. Слободенюк Е. В. Туризм як чинник гуманізації відносин між народами автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Ельвіра Василівна Слободенюк; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. — Одеса, 2003. — 19 с.

11. Энциклопедичний словник-довідник з туризму. /укладачі Смолій В.А, В.К.

12. Федорченко, В.І. Цибух. — Київ: Видавничий дім «Слово», 2006. — 372 с.;

13. Інформаційне агентство УНІАН. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/1531722-ukrajina-ta-nova-zelandiya-proveli-pershi-v-istoriji-dvostoronnih-vidnosin-peregovori-na-nayvischomu-rivni.html>

14. Інформаційне агентство REGNUM. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://regnum.ru/news/economy/2273404.html>

15. Мультимедійна платформа іномовлення в Україні УКРІНФОРМ. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2420876-ukrainci-novoi-zelandii-zasudili-zaavi-glavimz-kraini-pro-vidnovlenna-torgivli-z-rf.html>

16. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/travel-advice/98-nz>

17. Офіційний сайт посольства України в Австралії. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://australia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-new-zealand/diplomacy>

18. Офіційний сайт Посольства України у Сполучених Штатах Америки. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/press-center/announcements/6768-uitt-2017-ukrajinapodorozhi-ta-turizm>

19. Територія Вина. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://terrawine.kz/o-vine/n-zelandiya/>

20. Auckland Outdoor Expo. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.outdoorexpo.co.nz>

21. Conde Nast Traveler. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.cntraveller.com/?international>

22. Discover New Zealand. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.discovernewzealand.com/about-us>

23. Experience New Zealand Travel Ltd. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.experiencenz.com/>

24. Lonely Planet. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.lonelyplanet.com/best-in-travel>

25. Ministry of Business, Innovation and Employment of New Zealand. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.mbie.govt.nz/>

26. New Land Adventures Ltd. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.newlandadventures.com/ru/about-us/>

27. New Zealand on the web. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nz.com/about/>

28. NZ.Stats. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.stats.govt.nz/>

29. The Daily Telegraph. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.dailytelegraph.com.au/>

30. The Guardian. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.theguardian.com/us>

31. Tourism New Zealand. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.tourismnewzealand.com/events/?page=4>

32. Tourism New Zealand Roadshow — Strategic Updates. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.tourismnewzealand.com/news/tnz-roadshow-strategic-updates-2015/>

33. Trenz. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://trenz.co.nz/about/>

34. Qualmark. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.qualmark.co.nz>

35. World Travel Awards. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.worldtravelawards.com/>

Список использованных источников

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: Учебник. - М.: Аспект Пресс, 2002. - 470 с.;

2. Квартальнов В. Мировой туризм на пороге нового тысячелетия: реальность и экскурс в будущее. - М.: Финансы и статистика, 2002. - 185 с.;

3. Кифяк В.Ф. Организация туристической деятельности в Украине. -Черновцы: Книги-XXI, 2003. - 300 с.;

4. Козловский Е.В. Иностранный опыт регулирования международного туризма и его использование в Украине // Экономика Украины. - 2004. - №10.- С.24-27;

5. Любичева А.А. Потенциал рекреационный / Экологическая энциклопедия. - Т.3.- К., 2008.

6. Мальская М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Международный туризм и сфера услуг: Учебник. - М.: Знание, 2008. - 661 с.;

7. Мотузенко А.А, Мишалова К. М., Петлина Д. В. Международное сотрудничество Украины и Италии в сфере скаутинга // География и туризм. - 2011. - Вып. 16. - С. 59-63. [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_16_11

8. Новицкий В.Е. Международная экономическая деятельность Украины: Учебник. - М.: Финансы, 2003. - с. 342-349;
9. Прейгер Д.К., Малярчук И.А. Международный туризм в Украине как форма развития интеграционных коммуникаций // Стратегическая панорама. - 2005. - №3. - с. 37-40;
10. Слободенюк Е. В. Туризм как фактор гуманизации отношений между народами автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.03 / Эльвира Васильевна Слободенюк; Ин-т филос. им. Г. С. Сковороды НАН Украины. - Одесса, 2003. - 19 с.
11. Энциклопедический словарь-справочник по туризму. / Составители Смелый В.А, В.К.
12. Федорченко, В.И. Чубук. - Киев: Издательский дом «Слово», 2006. - 372 с.;
13. Информационное агентство УНИАН. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.unian.ua/politics/1531722-ukrajina-ta-nova-zelandiya-proveli-pershi-v-istoriji-dvostoronnih-vidnosin-peregovori-na-nayvischomu-rivni.html>
14. Информационное агентство REGNUM. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://regnum.ru/news/economy/2273404.html>
15. Мультимедийная платформа иновещания в Украине УКРИНФОРМ. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2420876-ukrainci-novoi-zelandii-zasudili-zaavi-glavi-mzs-kraini-pro-vidnovlenna-torgivli-z-rf.html>
16. Официальный сайт Министерства иностранных дел Украины. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/travel-advice/98-nz>
17. Официальный сайт посольства Украины в Австралии. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://australia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-new-zealand/diplomacy>
18. Официальный сайт Посольства Украины в Сполучених Штатах Америки. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/press-center/announcements/6768-uitt-2017-ukrajinapodorozhi-ta-turizm>
19. Территория Вина. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://terrawine.kz/o-vine/n-zelandiya/>
20. Auckland Outdoor Expo. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.outdoorexpo.co.nz>
21. Conde Nast Traveler. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.cntraveller.com/?international>
22. Discover New Zealand. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.discovernewzealand.com/about-us>
23. Experience New Zealand Travel Ltd. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.experiencenz.com/>
24. Lonely Planet. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.lonelyplanet.com/best-in-travel>
25. Ministry of Business, Innovation and Employment of New Zealand. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.mbie.govt.nz/>
26. New Land Adventures Ltd. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.newlandadventures.com/ru/about-us/>
27. New Zealand on the web. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.nz.com/about/>
28. NZ.Stats. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.stats.govt.nz/>
29. The Daily Telegraph. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.dailytelegraph.com.au/>
30. The Guardian. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.theguardian.com/us>
31. Tourism New Zealand. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.tourismnewzealand.com/events/?page=4>
32. Tourism New Zealand Roadshow - Strategic Updates. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.tourismnewzealand.com/news/tnz-roadshow-strategic-updates-2015/>
33. Trenz. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://trenz.co.nz/about/>
34. Qualmark. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.qualmark.co.nz>
35. World Travel Awards. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.worldtravelawards.com/>

References

1. Aleksandrova A.Y. International Tourism: Textbook. - М.: Aspect Press, 2002. - 470 p.
2. Kwartalnov V. World tourism on the threshold of the new millennium: reality and excursion into the future. - М.: Finance and Statistics, 2002. - 185 pp.;
3. Kifyak V.F. Organization of tourism activity in Ukraine. -Chernivtsi: Books XXI, 2003. - 300 s.;
4. Kozlovsky Y.V. Foreign experience in regulating international tourism and its use in Ukraine //

Economics Ukraine. - 2004 - No. 10. - p.24-27;

5. Lyubitseva O.O. Recreational Potential / Ecological Encyclopedia. - T.3.- K., 2008.

6. Malskaya MP, Antonyuk NV, Hanich N.M. International tourism and services: Textbook. - K. : Znannya, 2008. - 661 s. ;

7. Motuzenko O., Mishalova K. M., Petlyna D. V. International cooperation of Ukraine and Italy in the field of scouting // Geography and tourism. - 2011. - Vip. 16. - P. 59-63. [Electronic resource] - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_16_11

8. Novitsky V.Y. International economic activity of Ukraine: Textbook. - K. : KNEU, 2003. -C. 342-349;

9. Preyger D.K., Malyarchuk I.A. International tourism in Ukraine as a form of integration communications development // Strategic Panorama. - 2005. - No. 3. - with. 37-40;

10. Slobodenyuk E.V. Tourism as a factor in the humanization of relations between peoples. Author's abstract. dis ... Candidate Philosophy Sciences: 09.00.03 / Elvira Vasylivna Slobodenyuk; In-t Philosophy them G.S. Skovoroda, National Academy of Sciences of Ukraine. - Odessa, 2003. - 19 p.

11. Encyclopedic Dictionary-Tourist Guide. / Compilers Smolay V.A., V.K.

12. Fedorchenko V.I. Tsiukh - Kyiv: Publishing House "Slovo", 2006 - 372 s. ;

13. UNIAN news agency. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.unian.ua/politics/1531722-ukrajina-ta-nova-zelandiya-proveli-pershi-v-istoriji-dvostoronnih-vidnosin-peregovori-na-nayvischomuryivni.html>

14. Information agency REGNUM. [Electronic resource] - Access mode: <https://regnum.ru/news/economy/2273404.html>

15. Multimedia broadcasting platform in Ukraine UKRINFORM. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2420876-ukrainci-novoi-zelandii-zasudili-zaavi-glavi-mzs-kraini-pro-vidnovlenna-torgivli-z-rf.html>

16. Official website of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. [Electronic resource] - Access mode: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/travel-advice/98-nz>

17. Official website of the Embassy of Ukraine in Australia. [Electronic resource] - Access mode: <http://australia.mfa.gov.ua/ru/ukraine-new-zealand/diplomacy>

18. Official site of the Embassy of Ukraine in the United States. [Electronic resource] - Access mode: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/press-center/announcements/6768-uit-2017-ukrajinapodorozhi-ta-turizm>

19. The Wine Territory. [Electronic resource] - Access mode: <https://terrawine.kz/o-vine/n-zelandiya/>

20. Auckland Outdoor Expo. [Electronic resource] - Access mode: <http://www.outdoorexpo.co.nz>

21. Conde Nast Traveler. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.cntraveller.com/?international>

22. Discover New Zealand. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.discovernewzealand.com/about-us>

23. Experience New Zealand Travel Ltd. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.experiencenz.com/>

24. Lonely Planet. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.lonelyplanet.com/best-in-travel>

25. Ministry of Business, Innovation and Employment of New Zealand. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.mbie.govt.nz/>

26. New Land Adventures Ltd. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.newlandadventures.com/en/about-us/>

27. New Zealand on the web. [Electronic resource] - Access mode: <http://www.nz.com/about/>

28. NZ.Stats. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.stats.govt.nz/>

29. The Daily Telegraph. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.dailytelegraph.com.au/>

30. The Guardian. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.theguardian.com/us>

31. Tourism New Zealand. [Electronic resource] - Access mode: <http://www.tourismnewzealand.com/events/?page=4>

32. Tourism New Zealand Roadshow - Strategic Updates. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.tourismnewzealand.com/news/tnz-roadshow-strategic-updates-2015/>

33. Trenz [Electronic resource] - Access mode: <https://trenz.co.nz/about/>

34. Qualmark. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.qualmark.co.nz>

35. World Travel Awards. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.worldtravelawards.com/>

УДК 338.48

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smugnov_ig@ukr.net

Шпарага Тетяна Іліодорівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: tatiana.shparaga@gmail.com

ПОТЕНЦІАЛ ВІРМЕНСЬКОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: РЕГІОНАЛЬНО-МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ

Мета. Розкрити потенціал вірменської спадщини в Україні для розвитку туризму з метою популяризації серед населення Республіки Вірменія, а також вірменів України, українського туристичного продукту

Методика полягала в регіонально-маркетинговій обробці зібраного авторами літературного та статистичного матеріалу з туристичного потенціалу вірменської спадщини в Україні та зведення його у таблицю з метою подальшого аналізу.

Наукова новизна. Об'єкти вірменської релігії, культури, архітектури зберіглися в Україні донині, але в туристичній науковій літературі їх використання в туризмі висвітлено недостатньо, зокрема можна відзначити лише одну статтю з цієї тематики, надруковану в 2014 р., відповідно цей матеріал потребує сучасної інтерпретації у зв'язку з російською окупацією Криму, де знаходяться значні вірменські пам'ятки.

Результати. Охарактеризовано найбільші осередки вірменської «цивілізації» в Україні та їх головні пам'ятки (у Львові, Кам'янці-Подільському, Івано-Франківську, Голованівську, Білгород-Дністровському, окупованій Росією Ялті), а також виконаний регіонально-маркетинговий аналіз потенціалу вірменської спадщини в Україні для розвитку туризму.

Практична значимість полягає у зверненні уваги туристичних організацій України на можливості розвитку українсько-вірменського туризму шляхом комплексної характеристики найвизначніших об'єктів вірменської спадщини в Україні.

Ключові слова: вірмени, Україна, етнічний туризм, ресурсна база, регіонально-маркетинговий аспект.

УДК 338.48

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина, e-mail: smugnov_ig@ukr.net

Шпарага Татьяна Илюдоровна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко,
г. Киев, Украина, e-mail:
tatiana.shparaga@gmail.com

ПОТЕНЦИАЛ АРМЯНСКОГО НАСЛЕДИЯ В УКРАИНЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА: РЕГИОНАЛЬНО-МАРКЕТИНГОВЫЙ АСПЕКТ

Цель. Раскрыть потенциал армянской наследия в Украине для развития туризма с целью популяризации среди населения Республики Армения, а также армян Украины, украинского туристического продукта.

Методика заключалась в регионально-маркетинговой обработке собранного авторами литературного и статистического материала по туристическому потенциалу армянского наследия в Украине и сведение его в таблицу с целью дальнейшего анализа.

Научная новизна. Объекты армянской религии, культуры, архитектуры сохранились в Украине по сей день, но в туристические научной литературе их использование в туризме освещены недостаточно, в частности можно отметить только одну статью на эту тему, опубликованную в 2014 г., соответственно этот материал нуждается в современной интерпретации в связи с российской оккупацией Крыма, где находятся значительные армянские памятники.

Результаты. Охарактеризованы крупнейшие очаги армянской «цивилизации» в Украине и их главные достопримечательности (во Львове, Каменце-Подольском, Ивано-Франковске, Головановске, Белгород-Днестровском, оккупированной Россией Ялте), а также выполнен регионально-маркетинговый анализ потенциала армянской наследия в Украине для развития туризма.

Практическая значимость заключается в обращении внимания туристических организаций Украины на возможности увеличения украинского-армянского туристического обмена путем комплексной характеристики наиболее значимых объектов армянской наследия в Украине.

Ключевые слова: армяне, Украина, этнический туризм, ресурсная база, регионально-маркетинговый аспект.

UDC 338.48

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
smyrnov_ig@ukr.net

Shparaga Tetiana Iliodorivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate
Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
tatiana.shparaga@gmail.com

POTENTIAL OF ARMENIAN HERITAGE IN UKRAINE FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM: REGIONAL AND MARKETING ASPECT

Goal. To reveal the potential of the Armenian heritage in Ukraine for the development of tourism in order to popularize among the population of the Republic of Armenia, as well as the Armenians of Ukraine, the Ukrainian tourist product.

The methodology consisted in regional-marketing processing of literature and statistical material collected by the authors on the tourist potential of the Armenian heritage in Ukraine and bringing it to the table for further analysis.

Scientific novelty. The objects of Armenian religion, culture, architecture have been preserved in Ukraine to this day, but in tourist scientific literature their use in tourism is not sufficiently reflected, in particular, only one article on this subject, printed in 2014, can be noted, accordingly, this material needs a modern interpretation considering Russian occupation of Crimea, where there are significant Armenian monuments.

Results. The largest centers of Armenian "civilization" in Ukraine and their main objects (in Lviv, Kamyanets-Podilskyi, Ivano-Frankivsk, Golovanivsk, Bilhorod-Dnistrovskyy, Russia-occupied Yalta) are described, as well as regional-marketing analysis of the potential of the Armenian heritage in Ukraine for tourism development is made.

The practical significance is to draw the attention of Ukrainian tourist organizations to the possibilities of developing Ukrainian-Armenian tourism relations through a comprehensive description of the most significant objects of the Armenian heritage in Ukraine.

Key words: Armenians, Ukraine, ethnic tourism, resource base, regional-marketing aspect.

Постановка наукової проблеми. Україна та Вірменія географічно є досить віддаленими країнами, але їх пов'язує не тільки спільне існування у «Радянській імперії», але й тісні економічні та культурні зв'язки протягом більше ніж 1 тисячі років. Вірмени відомі ще з раннього середньовіччя, як організатори транзитної торгівлі та активні учасники відповідних торгівельних шляхів в Україні (таких як Галицько-Подільський шлях Дністром, Соляний чумацький шлях вздовж Дніпра тощо), фундатори вірменських торгівельних осередків (Львів, Кам'янець-Подільський, Білгород-Дністровський, Голованівськ) на цих шляхах, що з'єднували країни Азії (зокрема Близького Сходу) з країнами Західної Європи (зокрема Польщею, Німеччиною тощо). З тих часів в Україні залишилось достатньо багато різноманітних пам'яток вірменського походження, які можуть скласти потужну ресурсну базу для розвитку туризму. Такий туризм може бути орієнтований не тільки на туристів з Вірменії та вірменської діаспори за її межами (де, між іншим, проживає 2/3 вірменів), але й на інших туристів – як українських, так і іноземних. При цьому вірменські історичні релігійні (християнські) та історико-архітектурні пам'ятки відрізняються своїм незвичним східним колоритом, який особливо цікавить туристів. Така ситуація вже нині спостерігається у Львові, Кам'янці-Подільському, де туристичні об'єкти, які мають вірменські корені, є інтегральними складниками екскурсійних маршрутів у цих містах. З іншого боку, туристичний обмін між Україною та Вірменією нині є мінімальним, що пояснюється, мабуть, складними політичними та соціально-економічними ситуаціями, у яких знаходяться наші країни. Так, останніми роками в'їзного туризму з Вірменії до України не зафіксовано взагалі (зате є мігранти у пошуках праці), а з України до Вірменії щорічний туристопотік не перевищує 100 осіб, хоча пропозиції українських турфірм щодо турів до Вірменії в Інтернеті присутні. Зате в Україні існує значна вірменська діаспора, зокрема у Києві, Харкові, Одесі та інших містах (офіційно біля 100 тис., неофіційно біля 500 тис. осіб), що є досить активною і організованою у Спілку вірмен України, яка має і молодіжне крило (зазначимо, що, згідно перепису населення 2001 р., у Вірменії проживало 1633 етнічних українців, більшість з них – це жінки, які приїхали до Вірменії за розподілом після закінчення вишів та вийшли заміж за вірменів). Авторитету цій організації додає і те, що голова Спілки вірмен України Ашот Аванесян обраний головою Ради національних меншин України. Для українських вірмен вірменські пам'ятки, що розташовані на території України та пов'язані з історичними українсько-вірменськими зв'язками та вірменською історією, безперечно являють собою особливу цікавість, отже, на них (вірменське населення України) теж слід орієнтувати інформаційно-рекламне просування туристичної продукції, пов'язаної з вірменським спадком в Україні. Зазначимо, що між

Україною та Вірменією заключено Угоду про співпрацю у галузі туризму (1999 р.), є договори про співпрацю між містами-побратимами Єреваном та Києвом (2001 р.), Одесою (2000 р.), а також між Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та Єреванським державним університетом (1997 р.), Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут» та Державним інженерним університетом Вірменії (2004 р.). У Вірменії створено Єреванську філію Тернопільського національного економічного факультету – єдиного на Південному Кавказі українського вищого навчального закладу, випускники якого отримують українські дипломи. У травні 2013 р. у Єревані було встановлено пам'ятник Т.Г.Шевченку. З вищевикладеного зрозумілою є актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з теми статті, показав, що їх небагато. Зокрема, можна відзначити праці таких дослідників як І.Гаюк [1], Я.Дашкевич [2], М.Орлова, С.Редіна, С.Ярьоменко [3], Л.Аветисян [4]. При цьому конкретно туризму присвячена лише одна стаття - М.Орлової, С.Редіної, С.Ярьоменко [3]. З іншого боку вірменським пам'яткам в Україні приділено досить багато матеріалів у Інтернеті [5;6;7].

Метою статті є розкриття регіональних особливостей вірменського спадку в Україні для розвитку туризму.

Виклад основного матеріалу. Вірменія першою серед країн світу прийняла християнство, як державну релігію, й на подив багатьох пересічних українців, які усіх кавказців вважають мусульманами, вірмени є відданими вірянами Христа. А храми вони мають унікальні, подібні за архітектурними формами незалежно від часу побудови. Більшість вірменських храмів, у т.ч. ті, які збереглися нині в Україні, подібні до еталонних християнських будівель Великої Вірменії, зведених ще у IV-VII ст., зокрема на кафедральний собор в Ечміадзіні.

Таблиця 1.

Регіональні особливості вірменського спадку в Україні як туристичного ресурсу (авт. розробка за [5;6;7]).

Місто	Об'єкти					Час спорудження (ст.)
	Вірменська площа (ринок)	Вірменська церква / з дзвіницею	Вірменська вулиця	Вірменський квартал	Вірменські житлові та торгівельно-складські будинки	
1. Львів	-	+/+	+	+	+	XIV-XVII
2. Кам'янець-Подільський	+	+(зруйнована)/ +	-	+	+	XV-XVII
3. Івано-Франківськ	-	+	-	-	-	XVIII
4. Білгород-Дністровський	-	+/-	-	-	-	XIV-XIX
5. Голованівськ	-	+/-	-	-	-	2003 р.
6. Ялта	-	+/-	-	-	-	поч.XX

Взагалі в Україні вірмени залишили великий історико-архітектурний спадок, який є значним туристичним ресурсом для розвитку як іноземного, так і внутрішнього туризму. Старовинна культурна нація, яка з давніх-давен роз'їхалася із рідних земель і заснувала свої осередки по всьому світу, мала значні міські громади у полісах Галичини, Поділля, Причорномор'я та Криму. Головним храмом українських вірмен був кафедральний Успенський собор у Львові, а от найгарнішим вірменським храмом в Україні вважається церква у Ялті. Отже, вірменський спадок в Україні найбільш концентровано виражений у Львові, Кам'янці-Подільському, Івано-Франківську, Білгороді-Дністровському Одеської області, Голованівську Кіровоградської області та Ялті (АР Крим, нині окупована Росією) (табл.1).

Вірменська громада Львова, що є однією з найстаріших, віками створювала у місті осередок свого національного життя з унікальною архітектурою і неповторним духом найдревнішої східної християнської культури. Вірмени, вигнані з батьківщини монголо-татарською навалюю середини XIII століття і позбавлені державності, знайшли гостинний прихисток на галицькій землі. Одна з найдревніших східних християнських націй (вірмени прийняли християнство на декілька століть раніше, аніж це зробили народи Європи) – принесла до Львова разом зі своїми капіталами творчий пошук і бездоганну ремісничу вправність ювелірів, шкіряників і гаптувальників. Та найкраще вірмени від віків освоїли купецький фах. Торговельні каравани зі східних країн до Європи були майже цілковито вірменською монополією. Вірмени не лише торгували самі, а й постійно обіймали посади торгових перекладачів, через яких здійснювалися контакти усіх іноземних купців у Львові.

Національні громади у стародавньому Львові займали кожна свою територію. Вірмени селилися за мурами міста у північній частині, неподалік центральної Ринкової площі. Тут містився осередок григоріанського єпископства, який підпорядковувався лише голові вірменської церкви – Католикосові усіх вірмен. Світським життям громади керував вїйт і рада старійшин. Вірмени для залагодження внутрішніх проблем громади користувалися власним звичаєвим законодавством, наприклад, якщо палія ловили на місці підпалу, його мали право беззастережно кинути у вогонь. Вірмени мали власну школу, шпиталі, бібліотеку, театр, а 1616 р. заснували навіть першу вірменську друкарню. Забудова Вірменського кварталу була своєрідною, з урахуванням тогочасних традицій, зокрема багато будинків до другої половини XVIII ст. мали широкі в'їзні брами, у деяких вони збереглися й до сьогодні. Міцні економічні позиції протягом тривалого часу давали вірменській колонії почувати себе впевнено і протистояти тискові й обмеженням міських властей. Та міська рада, до якої здебільшого входили багаті купці-римокатолики, не бажала миритися з конкуренцією вірмен, заздрила їхньому багатству і зв'язкам на Сході. Вірмени, відірвані від батьківщини, як люди торгові і бізнесові, не могли довго зберігати своєї ідентичності.

Лише асиміляція була шляхом збереження статків і соціального становища львівських вірмен. 1630 р. вірменський архієпископ Миколай Торосович прийняв католицизм, але на користь цьому народові цей акт не пішов: якщо у середині XVII ст. у Львові мешкало понад дві тисячі вірмен, то на початку XX ст. їх у Львові практично не залишилось, хіба що поляки з полонізованими вірменськими прізвищами. Нова хвиля вірмен у Львові почалася після 1939 р. з приходом радянської тоталітарної влади. Зараз цю громаду у місті складають вірмени, вихідці з різних куточків колишньої радянської імперії – СРСР.

Історія вірменської церкви у Львові почалася у XIV ст., хоча у місті вірмени з'явилися ще у другій половині XIII ст. Їх запросив засновник Львова Данило Галицький. Спочатку вони мешкали біля підніжжя Замкової гори, але пізніше перебрались в околиці Низького замку. З'явився вірменський квартал та вулиця Ормянська (Вірменська польською). А у другій половині XIV ст. (1363-1370 рр.) було збудовано храм Успіння Богородиці. Вірмени відігравали значну роль у житті Львова. Це були майстерні ремісники та знані торгівці. Львів для них був дуже зручним містом, адже стояв на перетині двох цивілізацій та значної кількості торгових шляхів із Сходу на Захід (і навпаки). Тому вірменський квартал у Львові поступово зростає. Зростали і запити щодо богослужінь, тому Львів став єпархіальним центром вірменів Русі та Валахії (Румунії) ще у XIV ст., а церква Успіння Богородиці стала кафедральним собором. Першим архітектором цього собору був сілезький майстер Доре (або по-іншому Дорінг). За подальшу історію собор розбудовувався й поступово перетворився на архітектурний ансамбль. У 1437-му р. навколо нього звели арочну галерею, у 1571-му поряд з'явилась струнка дзвіниця (архітектор П.Красовський), 1630-го прибудували західну наву, у 1682-му з'явився вірменський жіночий монастир бенедиктинок. У XVII ст. до комплексу собору увійшов вірменський банк, у XVIII – палац архієпископів, пам'ятна колона з фігурою Христофора та дерев'яний вівтар із композицією «Голгофа» (у дворіку). А ще поряд із собором був вірменський суд, вхід до якого проходив орнаментованим порталом у арковому проході дзвіниці. Собор є унікальним взірцем вірменської архітектури. Він змурований із каменю і має товщину стін 140 см. Купол собору тримається на пустотілих ребрах, що викладені із обмазаних глечиків (голосників). Весь комплекс собору дуже компактний і ховається серед щільної львівської забудови.

У 1908-1927 рр. відбувалася масштабна реставрація собору Успіння Богородиці. Керував нею архітектор Ф.Менчинський. Тоді було додано західну вхідну частину, стіни апсид храму декорували накладними арками та орнаментами (у дусі давньовірменських). Над навою зробили різьблену дерев'яну стелю, а у бані – мозаїку. Нині похмура таємничість вірменського собору Успіння Пресвятої Богородиці у Львові захоплює і дивує більшість відвідувачів. Ніби і християнський храм, а наче із якогось фентезі-фільму. Таке враження створюють в першу чергу яскраві кольори

розписів, карти зоряного неба, східні орнаментальні мотиви. Вражаючими є розписи, на яких біблійні події представляються знову ж таки сюжетами із якихось «Хронік Амбера»: шестеро монахів несуть труну якогось праведника, всі дивляться кудись уперед, й лише один темним поглядом пронизує глядача до самих п'ят. Або: напівголий чоловік у шкіряній пов'язці на стегнах (ймовірно, Іван Предтеча), але без голови, замість голови яскравим світлом палає зірка, а його голову тримає чоловік з німбом, що стоїть поруч (голова теж з німбом)... Радянський період став сумною сторінкою в історії собору - його закрили. У 1947 р. тут розмістили фондосховище Львівської картинної галереї, а у 1953 р. – фондосховище музею Леніна. У 2000 р. собор повернули вірменській релігійній громаді, а в січні 2001 р. відновилися богослужіння. 25 червня 2001 р. в соборі молився Римський Папа Іван Павло II, а 2003 р. храм освятив Католикос усіх вірмен Гарегін II.



А



Б

Рис. 1. А. Дзвінниця Вірменського кафедрального собору у Львові.

Б. Автор біля древніх стін Вірменського собору у Львові

Кам'янець-Подільський вперше згадується у вірменських хроніках 1062 р., але у самому місті вірмени з'явилися приблизно наприкінці XIV ст. Свій головний храм - собор святого Миколая (Нігола), вони звели у 1495 р, а 1935 р. його знищили комуністи. Зараз можна побачити лише фундамент святині. На щастя, поряд із оточеним муром соборним двором збереглася двіниця собору – одна з найпотужніших башт Старого міста, а ще поряд, у Миколаївському провулку, знаходиться невеличка Миколаївська церква із триярусною дзвіницею - вона колись теж була вірменською. Дзвіниця Вірменської катедрі була зведена 1565 р. зодчим Затіком Григором в стилі раннього Відродження. Дзвіниця має п'ять ярусів, а вхід до неї обрамлений різьбленим кам'яним порталом. На першому ярусі зроблене циліндричне склепіння в апсиді, що знаходиться у товщі східної стіни. Вхід на другий ярус — по зовнішній дерев'яній або кам'яній внутрішній драбинах. Комунікація з іншими верхніми ярусами — дерев'яними драбинами. Третій і п'ятий яруси мають бійниці з розширеними на обидві сторони щокими. П'ятий ярус має чотири наріжні округлі вежки з невеликими баньками, барабани яких відрізняються

шатровим завершенням, при цьому кожна з вежок має по три бійниці у кшталті ключа. Вікно в апсиді першого ярусу має стрільчатє завершення і білокам'яний наличник, профілювання якого притаманне вірменській архітектурі. Фасади розчленовано різбленими кам'яними карнизами. Стіни потиньковані. Висота дзвіниці сягає 38 м. В проекції споруда майже квадратна за розмірами - 11 на 10,7 м. Товщина стін в першому ярусі становить 2,67, у четвертому — 2,03 м. 1958 р. споруду дзвіниці було відреставровано. В інтер'єрі першого ярусу, на стінах і у віконних відкосах, збереглися фрески XVII-XVIII ст., виявлені під час досліджень 1978 р. У вівтарній ділянці знайдено зображення Ісуса Христа в оточенні янголів і серафимів, на північній стіні — сцени з життя Св. Стефана. У центральній ділянці першого ярусу, навпроти входу, зображено місто з мурами, вежами, двіницями і будинками. На тлі цього урбаністичного пейзажу міститься сюжет «Побиття Стефана камінням», тут же ж вміщено текст з закликом про помилування тих, хто не відає, що чинить. У верхній частині композиції зображено Всевишнього, який приймає душу померлого. Крім того, розписи багаті на орнаментальні мотиви. Персонажі жанрових сцен — міщани, духовні особи, воїни — мають типово вірменські риси обличчя. У 1982 р. завершено роботи з розчищення і закріплення стінопису фахівцями з Київської реставраційної майстерні (архітектор А. Тюпич, художник А. Марампольський). Також дослідникам вдалося встановити подібність архітектурних елементів цієї будівлі з церквою Аменапркіч в Санаїні (Вірменія). 1985 р. під кам'яним мощенням підлоги першого ярусу на глибині 1,8 м виявлено скарб. До складу скарбу входили найцінніші предмети церковного начиння, заховані священиками у 1922 р. Список знайдених предметів нараховував 448 позицій. До найцікавіших знахідок слід віднести церковну чашу, датовану 1581 р. і прикрашену вірменським текстом. Окремі речі зі скарбу нині можна оглянути в експозиції міського державного історичного музею. Нині дзвіницю використовують для своїх потреб прочани Вірменської апостольської церкви.

Собор святого Миколая (Нігола) до 1790-р. був кафедральним храмом вірменської громади - саме до цього року вірмени мали у місті своє самоврядування. 1791 р. львівський вірменський архієпископ Туманович переосвятив храм - відтоді він став парафіяльним костелом. Варто нагадати, що вірмени Західної України та Польщі із 1630 р. були в унії із Римом. Їхнім головним центром був Львів, а Кам'янець входив у вірмено-католицьку архієпископію, тому тодішніх вірмен міста вважали католиками. Нині вірмено-католицька архієпархія у Львові теж існує, але вона є малочисельною (біля 30 осіб), а головною церквою вірмен у світі вважається Вірменська Апостольська церква (їй же передано і головний храм вірмен України - собор Успіння Богородиці у Львові). У 1672 р. під час штурму Кам'янця-Подільського турками вірменський собор було пошкоджено, його відбудували лише у 1756-1767 рр. У період російської влади на Поділлі почалися погані часи для вірменського собору. 1891 р. до

Росії вивезли бібліотеку храму - надзвичайно цінні старовинні фоліанти та рукописи, а у 1922 р. храм взагалі закрили. 1935 р. взагалі став останнім роком існування стародавньої святині - його повністю розібрали, залишивши лише фундамент та арочний вхід з боку вірменської вулиці, які можна побачити нині.

Ще один кам'янецький храм, розташований у Миколаївському провулку, має заплутану історію. Більшість джерел називає його вірменською церквою св. Миколая, але це не зовсім правильно, адже тоді, коли церква була вірменською, вона називалася Благовіщенською, а Миколаївською її назвали вже греко-католики. Перший храм на цьому місці вірмени збудували у 1398 р. Він був дерев'яним і з XV ст. його знали, як Благовіщенський. У 1577 р. церкву Благовіщення Пресвятої Богородиці відбудували у камені і цей храм служив вірменській громаді Кам'янця аж до 1672 р., доки його не зруйнували турки. На початку XVIII ст. вірменин Богдан Лятинович відбудував храм, але у значно менших розмірах. Після відновлення собору 1767 р. він функціонував, як каплиця. 1811 р. греко-католики, які не мали власної церкви у Кам'янці, виклопотали у вірменокатолицького єпархіального керівництва дозвіл перетворити Благовіщенську каплицю на греко-католицьку церкву та переосвятили її на церкву святого Миколая. У 1839 р. після заборони греко-католицької церкви у Російській імперії храм перевели у православ'я. 1890 р. до церкви прибудували притвор, а навколо звели кам'яні мури і триярусну дзвіницю. Відповідно називати цей храм вірменським не зовсім коректно, тому що вірменська церква Благовіщення існувала тут до 1672 р., а потім це була вірменська каплиця. А от Миколаївський храм - невірменський - з'явився на місці каплиці у 1811 р., а у 1839-му він став православним, яким є і нині.



Рис. 2 Дзвіниця Вірменської церкви у Кам'янці-Подільському



Рис. 3. Вірменський бастион у Кам'янці-Подільському



Рис. 4. Площа Вірменський ринок у Кам'янці-Подільському

Відразу після заснування *Станіслава* (нині *Івано-Франківськ*) у місті Потоцьких з'явилися дві конкуруючих громади торгівців і ремісників - євреї та вірмени. Створення вірменської церкви в цьому місті пов'язане з обома цими громадами. Адже у 1663 р. через рік після заснування міста вірмени збудували свій перший храм. Він був дерев'яним і простояв майже сто років. У середині XVIII ст. вірмени відігравали значну роль у житті Станіслава й займали цілий квартал. Вони хотіли мати власний великий мурований храм і його почали будувати 1743 р. Закладку наріжного каменю здійснив власник міста, коронний гетьман Юзеф Потоцький, але офіційний дозвіл на будівництво він видав лише у 1748 р., а будівництво стін почалося ще через п'ять років – причиною був брак коштів. Щоб компенсувати дефіцит коштів, Потоцький видав універсал, за яким змусив єврейську громаду сплачувати щорічно 1000 злотих на будівництво вірменського храму. І вони платили, щоправда, не завжди повну суму, й не завжди вчасно. Невідомо, які важелі застосував Потоцький, але євреї фінансували будівництво собору Непорочного Зачаття Діви Марії вірменської громади до самого закінчення – 1763 р. Розписи храму здійснив відомий польський художник Ян Солецький. Собор збудували у стилі європейського бароко, його навіть називали взірцем цього стилю. Сюди перенесли чудотворний образ Божої Матері із старої церкви. Це була справжня святиня для вірменської громади – її скопіювали із Ченстоховської ікони, і вона понад сто років творила дива і зцілювала вірян. Після поділу Польщі й встановлення австро-угорської влади у місті вірмени почали масово переїжджати до Угорщини, у Станіславі їх залишилося дуже мало й храм довелося закрити. Із 1811 по 1826 рр. він стояв зачинений і потроху занепадав. Справи пішли трохи краще, коли опікуватись церквою прийшов новий парох Антоній Борковський, він навіть зміг у 1829 р. здійснити реставрацію будівлі. 1868 р. у середмісті Станіслава, де більшість будинків на той час були дерев'яними, сталася страшна пожежа. Вона отримала назву «мармулядова пожежа», адже за легендою її джерелом стала кипляча мармуляда в одній із куховарок. Під час цієї пожежі згоріли барокові шоломоподібні верхи вірменського храму і їх замінили на нові – дзвоноподібні. Саме ці верхи нині відрізняють вірменську церкву в Івано-Франківську від сотень інших барокових будівель Західної України.

Під час Першої світової війни храм зазнав певних руйнувань від німецьких снарядів, які летіли у російський загін, розміщений на церковному подвір'ї, – було пошкоджено фасад і пробито дах. Потім, до 1930 р. проводились відновлювальні роботи. У 1937 р. чудотворний образ Божої Матері було короновано. 1946 р., після приходу радянської влади, ікону вивезли до Польщі і вона нині зберігається у Гданську. Вірменський собор спершу віддали РПЦ, а в 1949 р. - розмістили майстерні художників. Із 1971 р. у приміщенні храму існував музей релігії та атеїзму. Нині вірменський собор Івано-Франківська можна назвати колишнім, адже зараз тут діє Покровський собор Української Автокефальної Церкви. Не так давно храм закінчили реставрувати. У Франківську його часто називають «блакитна церква». Кажуть, всередині збереглися унікальні розписи Яна Солецького. Варто додати, що бувша вірменська церква у Івано-Франківську – мабуть найбільша за площею серед вірменських церков України.



Рис.3 Вірменська церква у Івано-Франківську

По-своєму цікавою й однією із найдавніших є церква Сурб Аствацацін (Успіння Богородиці) у м. Білгород-Дністровському Одеської обл., хоча, на жаль, вона нині перебуває у поганому стані. Розташована вірменська церква на розі вулиць Кутузова та Леона Попова (остання виходить до фортеці, тут знаходиться і грецька церква). Навколо храму Сурб Аствацацін - решітчаста огорожа, й пройти на територію можна лише тоді, коли працюють археологи (якщо вони дозволять). Взагалі ця вірменська церква на типовий храм не дуже схожа, адже вона є наполовину підземною і низенькою, довгою, у плані - Т-подібною. Це споруда базилікального типу, збудована із місцевого пісковику. Раніше датування храму було досить проблематичним, але дослідження останніх років дозволили припустити, що перший етап будівництва прийшовся на 1384-1400 рр. Пізніше її декілька разів перебудовували і добудовували: 1590-1610; 1825-1828; 1895-1903 рр. Існує припущення, що цей храм було збудовано греками, як монастирська обитель. Згадка про грецьке походження нинішньої вірменської церкви міститься і у легенді, яка

розповідає, що колись жили два брати-греки. Вони були заможними людьми (купцями) і кожен з них побудував по одній церкві - монастирі, щоб при них жили грецькі ченці. З часом один із храмів закрили і греки-ченці продали його вірменам – переселенцям з Малої Азії. Відомий дослідник історії вірмен Молдавії і Румунії Сіруні вказує, що в 1384 р. католикос Теодорос призначив Ованеса єпископом вірмен Львова, якому підпорядковувалися і вірмени Аккермана (колишня турецька назва Білгорода-Дністровського). Зважаючи на те, що храм спочатку призначався для монастирських потреб, вірменська громада добудувала приміщення для проведення ритуальних служб. 1699 р. добудовано вівтарний блок, а 1827 р. - збільшено довжину будівлі із західного боку, зведено західний портик з чотирма колонами, перебудовано південний притвор. В кінці XIX- початку XX ст. виконано зміцнення зводу південного великого притвору. Церква набула хрестоподібного вигляду, який зберігся до наших днів.

Біля церкви була розташована дзвіниця - дерев'яний навіс з 5-ма дзвонами різної величини. На території церкви було розташоване старовинне кладовище (останні поховання датуються кінцем XVIII ст.). Церква була діючою до 1940 р., з 1962 р. - передана краєзнавчому музею. У 1980-ті роки її ніби-то збиралися зробити планетарієм. Зараз вона є базою археологічної експедиції.

У 1995-1997 рр. було проведено реставраційні роботи по зміцненню фундаментів, стін, склепінь, оздоблювальні роботи та благоустрій території. Подейкують, що вірменська громада із Києва планує відновити храм. На території церкви розміщено сарматський склеп, викопаний при розробці піщаного кар'єру на околиці міста.



Рис. 4. Вірменська церква у Білгород-Дністровському

Наступне українське поселення, де є вірменський спадок, - це *сmt Голованівськ* Кіровоградської обл. Поки що його важко назвати популярним туристичним центром України, але перспективу ним стати це містечко має, адже тут є старовинна житлова забудова, один із

найстаріших на Кіровоградщині православних храмів, колишня синагога, церква на кладовищі, але ці об'єкти поки що не мають візуальної атрактивності. Єдине, що запам'ятовується туристами після відвідин Голованівська – радянська інсталяція (пам'ятник) та розкішний храм, зведений на кошти віце-президента спілки вірмен України Вачаганом Ростом'яном – це вірменська церква Св.Кирила. Отже, Голованівськ все ж таки має шанс привабити не тільки українських, але й іноземних туристів, зокрема з Вірменії, Франції (де значна вірменська діаспора) тощо Це селище було засноване польським магнатом Францом-Салезієм Потоцьким приблизно 1757р. Тоді поселення, що вигідно розташоване на чумацькому шляху, називалося Hołowaniewskie. Трохи пізніше назва стала писатися, як Голованецьке, потім - Голованевське, ну і вже за російської влади з'явився Голованівськ. Найстарішою будівлею містечка (офіційно це селище міського типу, смт) є церква Івана Богослова, заснована у 1764 р., як греко-католицька. Відомо, що її освячував уніатський єпископ Максиміліан Рилло. Щоправда у подальші часи храм неодноразово перебудовували, тому нині у ньому мало що нагадує про XVIII ст., хіба що товщина стін та кругла апсида. Знаходиться храм майже у самому центрі Голованівська, на головному перехресті біля ринку. Поряд із ринком, в глухому куті сусідньої вулиці стоїть будівля колишньої синагоги - хата-хатою, але віконні отвори виконані у псевдомавританському стилі. Нині тут місцеве відділення Червоного Хреста.

У XIX та на початку XX ст. в містечку більше половини населення становили євреї й тут було ще декілька синагог. Євреї традиційно займалися торгівлею та ремеслами. Особливий розвиток містечка почався після 1890 р., коли до нього дійшла залізниця. На початку XX ст. у Голованівську працювало 5 заводів (цегельний, каретний, винокурений, шкіряний та свічко-салотопний), банк, готель, 106 крамниць, дві корчми та шинок. Із 1793 р. Голованівськ був волосним центром Балтського повіту Подільської губернії. Від заснування і все XIX ст. землі в Голованівську та навколо нього належали Потоцьким. Щоправда, самі власники бували тут рідко довіряючи управління своїм економам, а пізніше - орендарям. У 1854 р. Потоцькі відмінили на землях Голованівського маєтку панщину, замінивши її на оброк. Це була фактична відміна кріпаччини, при цьому у селян не було вилучено ні клаптика землі.

За часів незалежності України неподалік від залізничної станції Голованівська було зведено вірменську Кирилівську церкву. Не зважаючи на статус новобудови, цей храм, що будувався на кошти етнічного вірменина Вачагана Ростом'яна, варто оглянути туристам, оскільки він має виражені "східні" риси й розкішне оздоблення. Навколо храму встановлено привезені із Вірменії хачкари - пам'ятні знаки – хрести, що вирізьблені із вулканічного туфа. У Голованівську ще й досі функціонує гілка вузькоколійної залізниці, прокладена сюди із Гайворона, її довжина 50 км і нині її намагаються зробити туристичним об'єктом.



Рис. 5. Вірменська церква у Голованівську

Що стосується Криму, то тут існує чимало храмів та інших будівель, збудованих за вірменськими (рідше грузинськими) архітектурними традиціями, зокрема у Керчі, Феодосії, а також у Гаспрі, Ореанді, Лівадії – населених пунктах Великої Ялти, де є храми, зведені не вірменами, але дуже схожі на вірменські. Але найгарнішим вірменським храмом в Україні вважається церква Св. Ріпсіме у Ялті, що була зведена на кошти заможного бакинського нафтопромисловця, мецената і вірменина за національністю Погоса Тер-Гукасяна (якого росіянам зручніше було називати Павлом Осиповичем Гукасовим). Архітектором храму для вірменської громади Ялти був запрошений ще один відомий вірменин, який тривалий час працював у Баку та виконував архітектурні замовлення того ж Тер-Гукасяна та інших нафтопромисловців – Габріель Тер-Мікелян. За основу для церкви Св. Ріпсіме архітектор узяв ескіз однойменного, легендарного для вірмен, храму в Ечміадзіні, але значно переробив його. Хоча існуюча церква Св.Ріпсіме у Ялті нагадує своїми обрисами й деякими деталями вірменську святиню VII ст., але загалом цей храм є унікальним і неповторним, адже відрізняється за масивністю (оригінальний храм більш приземкуватий), кольором (для будівництва використали сірий фороський туф) та декоративним оздобленням.

Проект храму був розроблений у 1905 р., його будівництво почалося у 1909 р. й тривало вісім років. Ескізи для розписів храму зробив видатний вірменський художник Вардгес Суренянц (до речі, він похований у церкві). Хто ж така св.Ріпсіме? Це вірменська свята, хоча вірменкою вона не була, а була римлянкою на ім'я Ріпсімія, неймовірною красунею, яка закохала в себе імператора Діоклетіана. Імператор захотів володіти нею, але вона із подругами (їх було 39) втікла до Олександрії. Там їм явилася Богородиця, й наказала прямувати до Вірменії. Отже, сорок гарних дівчат на чолі із наставницею Гаяне попрямували на Кавказ. Там правив у ті час цар Трдат, і йому теж дуже сподобалася Ріпсімія. Цар наказав привести красуню до себе, але вона відмовилася, сказавши, що належить тільки Христу. Цар розгнівався й наказав закидати сорок дівчат камінням. Врятуватися вдалося лише Святій Ніні – майбутній хрестительниці Грузії. Ріпсімію

оголосили святою мученицею й назвали на вірменський манер Ріпсіме, храм збудований на її честь у Ечміадзіні 618 р., став еталоном вірменського хрестово-купольного храму. Ну, а Трдат після страти невинних дівчат тяжко захворів на безумство. Від цього недуга його зцілив Григорій Просвітитель. Після цього цар увірував у силу Хреста, сам хрестився й охрестив весь вірменський народ. Сталося це у 301 р., коли у Вірменії християнство стало державною релігією. У такий спосіб, завдяки Ріпсімії, Вірменія стала першою у світі християнською державою.

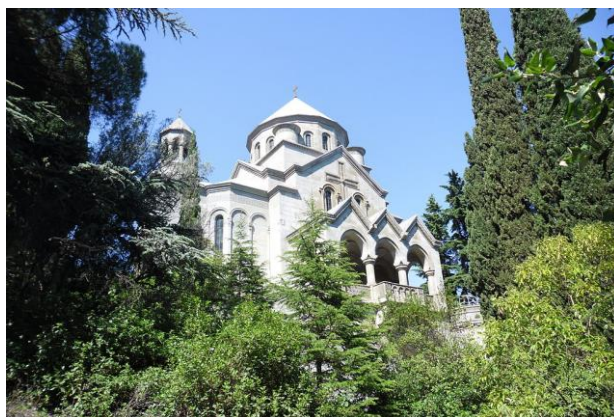


Рис. 6. Вірменська церква св. Ріпсіме у Ялті

Крім вищезазначених вірменських пам'яток в Україні у статті [3] згадується ще біля 40 об'єктів, що у той або інший спосіб пов'язані з вірменським спадком та об'єднані у два ареали – правобережно-західний та північно-причорноморський. Ураховуючи сучасні реалії, зокрема, російську окупацію Криму, де знаходиться більшість вірменських пам'яток північно-причорноморського ареалу, та порівняно слабкий зв'язок деяких об'єктів на сході України з вірменською історією (це переважно вулиці та провулки у містах, що носять назву «Вірменські»), за нашою думкою, не має сенсу виділяти вищеназвані ареали (на підставі механічного підрахунку усіх об'єктів з назвою «вірменський»). Натомість, на підставі маркетингового підходу у туризмі, пропонуємо виділити основні осередки вірменської історії та культури в Україні (а це, власне, і є Львів, Кам'янець-Подільський, Івано-Франківськ, Білгород-Дністровський, Голованівськ), які виступають ресурсною базою відповідного туризму, та головні генератори потоків туристів вірменського походження в Україні, а це міста – центри областей з найбільшою вірменською громадою - Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Запоріжжя, Миколаїв [3]. Відповідно концентрувати маркетингово-рекламну компанію з приваблення туристів вірменського походження як з Вірменії та України, а також з інших країн зі значною вірменською діаспорою слід на найбільших осередках вірменської історії, культури, архітектури в Україні (за [3] «вірменських колоніях»), а саме – Львові і Кам'янці-Подільському, де «вірменська тематика» екскурсій органічно поєднується з загально-туристичним оглядом історичного спадку цих міст, а також відвіданням музеїв,

картинних галерей, гастрономічних закладів (ресторанів, кав'ярень, у т.ч. вірменської кухні). Заклади ресторанного господарства, що спеціалізуються на вірменській кухні, діють у багатьох населених пунктах України, серед них ресторани «Краківська брама» у Львові, «Ной» у Кам'янці-Подільському, «Ані» та «Арагац» у Києві, «Арагат» у Хмельницькому, «Гюмрі» у Запоріжжі, «Дудук» та «Гюмрі» в Одесі, «Вірменія» у Чернігові тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Туристичні зв'язки між Україною та Вірменією на даний час розвинуті недостатньо та не відповідають потужному ресурсному потенціалу для розвитку туризму, який є як в Україні, так і у Вірменії. Щодо України, то цей потенціал слід більш активно рекламувати та просувати не тільки у Вірменії, але й у вірменській діаспорі, що досить потужно представлена в нашій країні та зосереджена, зокрема, у великих містах, таких як Київ, Харків, Одеса, Запоріжжя, Миколаїв та ін. З іншого боку вірменський історико-архітектурний спадок в Україні представлений біля 40 об'єктами, але ті з них які розміщені в Криму (нині окупованому Росією) є досить проблемними для відвідування (наприклад, монастир Сурб Хач, де раніше проводився щорічний фестиваль вірменського мистецтва з однойменною назвою). За цих умов увагу вірмен з України та закордоння – потенційних туристів, яких цікавлять об'єкти вірменської спадщини у нашій країні, за нашою думкою, слід орієнтувати на найбільш цікаві та істотні залишки вірменської колонізації, які нині представлені у двох колись найбільших осередках вірменської цивілізації в Україні, а саме – Львові і Кам'янці-Подільському, де збереглися до нашого часу цілі вірменські квартали з церквами, монастирями, шпиталями, вулицями та площами, що носять назву «вірменські». Тому можливі туристичні маршрути в Україні для представників вірменської діаспори і повинні, за нашою думкою, концентруватися на цих двох містах, при цьому можливі різноманітні комбінації таких турів, наприклад, «Львів – Кам'янець-Подільський», окремо Львів та Кам'янець-Подільський (де вірменський складник входить до загальноміської екскурсії), «Львів - Івано-Франківськ», «Кам'янець-Подільський – Хотин – Чернівці» та ін.

Список використаних джерел

1. Гаюк І. Ілюстрована енциклопедія вірменської культури в Україні / І.Гаюк. –Т.1. – Львів: Афіша, 2012. – 980 с.
2. Дашкевич Я.Р. Вірменські колонії в Україні 16-18 ст. // Енциклопедія історії України /Ред.кол.: В.А.Смолій (голова) та ін.: НАН України; Інститут історії України. – Т.1: А-В. – К.: Наукова думка, 2003. – 688 с.
3. Орлова М.Л. Ресурси етнічного туризму України, пов'язані з вірменським народом/ М.Л.Орлова, С.С.Редіна, С.Г.Ярьоменко // Культура народів Причорномор'я. – 2014. - №267. – С.98-104.
4. Аветисян Л.В. Генеза та перспективи розвитку вірмено-українського співробітництва / Л.В.Аветисян // Політичне життя. - 2016. - №4. – С.75-80.
5. <http://ukrainaincognita.com/khramy/virmenskyi-spadok-u-lvovi>

- 6.<http://ukrainaincognita.com/khmelnyska-oblast/kamyanyets-podilskyi/kamyanyets-podilskyi-virmenska-dzvynytsya>
7. <https://city-adm.lviv.ua/portal/history-of-lviv/armenian-quarter/5567-virmenska-vulica>

Список использованных источников

1. Гаюк И. Иллюстрированная энциклопедия армянской культуры в Украине / И.Гаюк. -Т.1. - Львов: Афиша, 2012. - 980 с.
2. Дашкевич Я.Р. Армянские колонии в Украине 16-18 вв. // Энциклопедия истории Украины /Ред.кол.: В.А.Смолий (председатель) и др.: НАН Украины; Институт истории Украины. - Т.1: А-В. - К.: Наукова думка, 2003. - 688 с.
3. Орлова М.Л. Ресурсы этнического туризма Украины, связанные с армянским народом / М.Л.Орлова, С.С.Редина, С.Г.Яременко // Культура народов Причерноморья. - 2014. - №267. - С.98-104.
4. Аветисян Л.В. Генезис и перспективы развития армяно-украинского сотрудничества / Л.В.Аветисян // Политическая жизнь. - 2016. - №4. - С.75-80.
5. <http://ukrainaincognita.com/khramy/virmenskyi-spadok-u-lvovi>
- 6.<http://ukrainaincognita.com/khmelnyska-oblast/kamyanyets-podilskyi/kamyanyets-podilskyi-virmenska-dzvynytsya>
7. <https://city-adm.lviv.ua/portal/history-of-lviv/armenian-quarter/5567-virmenska-vulica>

References

1. Gayuk I. Illustrated Encyclopedia of Armenian Culture in Ukraine / I. Hayuk. -Т.1 - Lviv: Playbill, 2012. - 980 p.
2. Dashkevich Ya.R. Armenian colonies in Ukraine, 16-18 centuries. // Encyclopedia of Ukrainian History / Editorial: V.A.Smolii (chairman), etc.: National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of History of Ukraine. - Т.1: А-В - К.: Naukova Dumka, 2003. - 688 p.
3. Orlova M.L. Resources of ethnic tourism in Ukraine related to the Armenian people / M.L.Orlova, S.Redin, S.G.Yaromenko // Culture of the peoples of the Black Sea region. - 2014 - # 267. - p.98-104.
4. Avetisyan L.V. Genesis and prospects of development of Armenian-Ukrainian cooperation / L.V.Avestian // Political life. - 2016 - №4. - P.75-80.
5. <http://ukrainaincognita.com/khramy/virmenskyi-spadok-u-lvovi>
- 6.<http://ukrainaincognita.com/khmelnyska-oblast/kamyanyets-podilskyi/kamyanyets-podilskyi-virmenska-dzvynytsya>
7. <https://city-adm.lviv.ua/portal/history-of-lviv/armenian-quarter/5567-virmenska-vulica>

УДК 338.48 – 52:796.5

Габчак Наталія Францівна,
кандидат географічних наук,
доцент

Дубіс Лідія Францівна
доктор географічних наук,
доцент

Ужгородський національний університет,
м.Ужгород, Україна,
e-mail: Habchak.nf@gmail.com

Львівський національний університет імені Івана
Франка, м. Львів, Україна,
Люблінський Католицький Університет Івана
Павла II, м. Люблін, Польща, e-mail:
Lida.dubis@gmail.com

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОСВІДУ ДАНІЇ У РОЗВИТКУ ВЕЛОТУРИЗМУ В МІСТІ УЖГОРОД

Мета. Визначити місце велосипедного туризму у системі основних видів спортивно-оздоровчого туризму, розкрити його суть та інфраструктурне забезпечення у межах-Ужгорода.

Методика. У статті використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, у тому числі і методи спостереження, порівняння, аналізу, синтезу та соціологічного опитування.

Результати. Проаналізовано закордонний досвід, зокрема столиці Данії Копенгагені, щодо особливостей розвитку велоінфраструктури та можливостей його використання в місті Ужгород Закарпатської області. Висвітлено аспекти організації велотуризму в м. Ужгород на національному та трансєвропейському рівні. Проаналізовано сучасний стан велотуризму, проблеми та перспективи його організації. Проведено соціологічне опитування, на основі якого розроблено рекомендації щодо потенційних можливостей та загроз розвитку велотуризму на досліджуваній території.

Наукова новизна. Використовуючи іноземний досвід та системний підхід до організації велоінфраструктури міст, особливістю яких є збереження рис середньовічного планування у поєднанні з сучасною просторовою структурою, запропоновано нові підходи до організації велоінфраструктури міст і розроблено проект створення велоінфраструктури міста Ужгород.

Практична значимість. Врахування особливостей розвитку і просторової організації м.Ужгород на основі аналізу досвіду та практичних надбань м. Копенгаген у створенні велоінфраструктури дає змогу уникнути низки помилкових рішень і запропонувати сучасний проект розвитку цієї інфраструктури у межах території м.Ужгород. Проект також враховує вимоги, закладені у Програмі розвитку велосипедної інфраструктури у м. Ужгород на 2016-2020 рр.

Ключові слова: велотуризм, туристична інфраструктура, елементи велоінфраструктури, веломаршрут.

УДК 338.48 – 52:796.5

Габчак Наталія Францевна,
кандидат географических наук,
доцент

Дубис Лидия Францевна,
доктор географических наук,
доцент

Ужгородский национальный университет,
г. Ужгород, Украина,
e-mail: Habchak.nf@gmail.com

Львовський національний університет імені
Івана Франка, г. Львов, Украина,
e-mail: Lida.dubis@gmail.com
Люблинський Католицький Університет Іоанна
Павла II, Г. Люблин, Польща

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ОПЫТА ДАНИИ В РАЗВИТИИ ВЕЛОТУРИЗМА В ГОРОДЕ УЖГОРОДЕ

Цель. Определить место велосипедного туризма в системе основных видов спортивно-оздоровительного туризма, раскрыть его суть и инфраструктурное обеспечение в пределах Ужгорода

Методика. В статье использованы общенаучные и специальные методы исследований, в том числе и методы наблюдения, сравнения, анализа, синтеза и социологического опроса.

Результаты. Проанализирован зарубежный опыт, в частности столице Дании Копенгагене, особенностей развития велоинфраструктуры и возможностей его использования в городе Ужгород Закарпатской области. Освещены аспекты организации велотуризма в г.Ужгород на национальном и трансевропейского уровне. Проанализировано современное состояние велотуризма, проблемы и перспективы его организации. Проведен социологический опрос, на основании которого разработаны рекомендации относительно потенциальных возможностей и угроз развития велотуризма на исследуемой территории.

Научная новизна. Используя зарубежный опыт и системный подход к организации велоинфраструктуры городов, особенностью которых является сохранение особенностей средневекового планирования в сочетании с современной пространственной структурой, предложены новые подходы к организации велоинфраструктуры городов и разработан проект создания велоинфраструктуры города Ужгород.

Практическая значимость. Учет особенностей развития и пространственной организации г.Ужгород на основе анализа опыта и практических достижений г. Копенгаген в создании велоинфраструктуры позволяет избежать ряда ошибочных решений и предложить современный проект развития этой инфраструктуры в пределах территории г.Ужгород. Проект также учитывает требования, которые заложены в Программе развития велосипедной инфраструктуры в г.Ужгород на 2016-2020 гг.

Ключевые слова: велотуризм, туристическая инфраструктура, элементы велоинфраструктуры, веломаршрут.

UDC 338.48 – 52:796.5

Habchak Natalia Frantsivna,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Uzhhorod National University”, Uzhhorod,
Ukraine, e-mail: Habchak.nf@gmail.com

Dubis Lidiya Frantsivna,
Professor

Lviv National University named after I. Franko,
Lviv, Ukraine,
John Paul II Catholic University of Lublin,
Poland, e-mail: Lida.dubis@gmail.com

EXPERIENCE OF DENMARK IN THE DEVELOPMENT OF CYCLING TOURISM IN UZHGOROD

Aim. The aim of the article is to determine the place of cycling tourism in the system of sports and health tourism and to reveal its essence and infrastructural maintenance in Uzhhorod.

Research Methods. The scientific and special methods of research, including the methods of observation, comparison, analysis, synthesis and sociological survey have been used in the article.

Results. The experience of the capital of Denmark Copenhagen concerning the peculiarities of cycling infrastructure development and the possibility of its use in Uzhhorod (Transcarpathian region) has been analyzed. The current state of cycling tourism, the problems and prospects for its organization have been analyzed. A sociological survey has been carried out on the basis of which the recommendations concerning the potential possibilities and threats for the development of cycling tourism on the investigated territory have been developed.

Scientific Novelty. Using foreign experience and a system approach to the organizing cycling infrastructure with the combination of modern spatial structure and conservation of medieval planning, new approaches to the organization of cycling infrastructure of cities have been proposed, and a project for the creation of cycling infrastructure in Uzhhorod has been developed as well.

Practical Significance. Considering the peculiarities of the development and spatial organization of Uzhhorod on the basis of the analysis of experience and practical achievements of Copenhagen in the creation of cycling infrastructure it makes possible to avoid a number of wrong decisions and offer a modern project for the development of the cycling infrastructure within the territory of Uzhhorod. The project also takes into account the requirements laid down in the Cycling Infrastructure Development Program of Uzhhorod for 2016-2020.

Key words: cycling tourism, tourism infrastructure, elements of cycling tourism infrastructure, cycling route.

Постановка проблеми. Велосипедний туризм – це вид туризму, привабливий передусім завдяки його високій мобільності. Відстань, яку здатна подолати група туристів-велосипедистів за один день, може сягати 100–150 км. Порівняно з пішохідним туризмом, велотуризм має певні переваги: за один похід можна побачити більше цікавих місць завдяки вищій у кілька разів швидкості руху. Не дивно, що географія велотуризму майже збігається з географією пішохідного туризму. Аналіз питань розвитку велосипедного туризму на досліджуваній території доводить необхідність вивчення європейського досвіду у цій сфері [10]. Отож дослідження велотуризму як окремого виду туризму і перспективи його організації в межах обласного центру Закарпаття м. Ужгород є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками інтерес до активних видів туризму, в тому числі велосипедного, зростає. Проблеми організації велосипедного туризму висвітлювали такі науковці, як О. Дмитрук, Ю. Щур, В. Монастирський, П. Романів, Н. Жарська, В. Будзин, О. Конопляник, С. Лазор, І. Заседка: у своїх публікаціях вони аналізували сучасний стан та перспективи розвитку велосипедного туризму в окремих регіонах України, визначали його сильні та слабкі сторони, досліджували динаміку можливих змін, а також розглядали важливі питання маркування та прокладання велосипедних маршрутів.

Сьогодні велотуризм стає популярним видом активного відпочинку. Світовий досвід свідчить про пріоритетне використання подорожей із активним переїщенням, зокрема велосипедом [4-5]. Ця тенденція зумовлена не тільки з огляду на необхідність збереження навколишнього середовища, а й бажання вести здоровий спосіб життя, випробовувати

свої сили та вдосконалювати можливості [3]. Дедалі більше людей використовують велосипед для прогулянок, екскурсій та подорожей. Нідерланди та Данія є країнами-лідерами у здійсненні подорожей на велосипеді, їхня частка становить 27% та 18%, відповідно [1-2]. В Україні, у Карпатському регіоні зокрема, велосипедний туризм ще не можна назвати масовим видом відпочинку, проте він має всі перспективи розвитку, передусім у невеликих за кількістю населення містах.

Виклад основного матеріалу. Країни світу шукають способи повернути велосипеди на вулиці міст і допомогти цьому винаходу XIX століття вирішити транспортні проблеми XXI століття. За статистикою Європейської федерації велосипедистів (ЄФВ) – 8 % жителів ЄС використовують велосипед як щоденний транспорт для звичайного пересування [4], зокрема найпопулярніший цей вид транспорту у Нідерландах – 36 %, Данії – 23 %, Угорщині – 22 %, Швеції – 17 %, Фінляндії – 14 % [4]. Справжнім поштовхом до розвитку велоруку є будівництво інфраструктури, передусім – прокладання доріжок і монтаж парковок. За оцінками ЄФВ, країни ЄС щороку інвестують у велоінфраструктуру 3,2 млрд. євро, створюючи майже 23,5 тис. робочих місць [4]. ЄС у такий спосіб ілюструє, як інвестиції в інфраструктуру сприяють розвитку економіки, покращують екологічну і транспортну ситуацію у містах [4].

Вивчаючи досвід розвитку велотуризму в країнах Європи, ми дійшли висновку, що кожна країна має власний досвід у його провадженні, проте запозичити його для м. Ужгорода найвірогідніше у Данії, зокрема, її столиці – Копенгагені. Це місто, де вузькі середньовічні вулички перетинаються з невеликими бульварами XX ст., просторовим плануванням доволі подібне на Ужгород, отож нам доречно запозичити деякі інфраструктурні надбання столиці Данії у розвитку велотуризму. Власне тут народжується найбільша кількість нових ідей для зростання велосипедного трафіка [1].

До прикладу, цікавими можна вважати такі нововведення в м. Ужгороді, які вже не один рік успішно реалізують датчани [2]:

1. Велосипедна «зелена хвиля», яку запропонував колишній актор Клаус Бондам, обраний свого часу до міської ради [2]. На головних транспортних артеріях, що ведуть до центру міста, світлофори відрегульовані у такий спосіб, який сприяє створенню безперервного трафіка. Це дає змогу велосипедистам в'їжджати вранці та повертатись увечері в центр міста, не зупиняючись і не торкаючись землі ногами.
2. Вмонтовані в асфальт світлодіоди візуально допомагають велосипедистам підтримувати швидкість [2], необхідну для того, щоб потрапити на зелене світло на наступному перехресті.
3. Побудовані перила з опорою для <http://www.copenhagenize.com/2010/01/holding-on-to-cyclists-in->

copenhagen.html дають змогу велосипедистам чекати зеленого кольору світлофора, не спускаючи ніг з педалей.

4. Через додаток до сайту Give us a Shout («Розкажи нам!»), мешканці міста можуть повідомити в адміністрацію про ями на дорогах та інші недоліки вулиць для якнайшвидшого їхнього усунення [2].
5. Світлодіодні знаки попереджають автомобілістів про наближення велосипедиста, а вібраційні смуги на велодоріжках – про бордюри тощо [2].

Уряд Копенгагена ґрунтовно займається розробкою велосипедної інфраструктури: столичний регіон будує 28 веломагістралей з передмість до центру міста [1-2]. Усі вони цілковито відокремлені від автошляхів, а не лише намальовані вздовж краю проїжджої частини. У Великому Копенгагені зараз налічують понад тисячі кілометрів виокремлених велодоріжок і кілька сотень кілометрів вело смуг [1-2].

В Ужгороді також зроблено перші кроки пропаганди та розвитку велотуризму, зокрема: 1) в березні 2016 року в місті відкрили туристичний велосипедний центр завдяки спільному проекту з польським містом-побратимом Кросно [7]. Мета центру – якомога більше ужгородців долучити до велоспорту та велотуризму, а отже, і до здорового способу життя; http://rada-uzhgorod.gov.ua/web/uploads/sites/2/2016/04/velo-centr_6.jpg2) Закарпаття розробило власний проект «Інтегрована мережа велосипедних туристичних маршрутів вздовж українсько-угорського кордону» [8-9], який виграв європейський грант: загальна вартість проекту – близько 450 тис. євро; на виконання української частини передбачено 250 тис. євро [8-9], отож, частину коштів використають для будівництва велодоріжок в обласному центрі; 3) з'явилась перша промаркована велодоріжка в Ужгороді на набережній Незалежності протяжністю 1 500 м; 4) затверджена Програма розвитку велосипедної інфраструктури в Ужгороді на період 2016 – 2020 рр. [8-9].

Доволі важливим є питання створення безпечних умов їзди на велосипеді. Передусім цього досягають за допомогою виділеної інфраструктури та підвищення пріоритету велосипеда як виду транспорту. Мешканці міста хочуть не тільки почувати себе в безпеці, а й дійсно перебувати в ній. Створення мережі велосипедної інфраструктури і використання велосипеда як частини транспортної інфраструктури вимагає інвестицій. Порівняно з вартістю розширення автомобільних доріг, це просто дрібниці, отож міська влада Ужгорода повинна щороку виділяти з бюджету міста кошти на побудову нових велодоріжок та докладати чимало зусиль для запровадження велосипедної мережі європейського рівня шляхом реалізації таких заходів: 1) участі у Європейському тижні мобільності з фокусуванням на велорух; 2) висвітленні роботи в європейських засобах масової інформації; 3) поглибленні співпраці з Європейською велосипедною фундацією та іншими велосипедними

організаціями; 4) презентуванні результатів роботи на європейських конференціях тощо.

Це допоможе залучити іноземні інвестиції для проведення заходів щодо розширення велосипедної мережі в місті Ужгород. Ми здійснили спробу розробити Проект створення інфраструктури велотуризму Ужгорода (табл.1)

Таблиця 1.

*Проект створення велоінфраструктури міста Ужгорода
(складено авторами)*

<i>Назва проекту</i>	<i>Створення інфраструктури велотуризму в місті Ужгород</i>
<i>Мета проекту</i>	Мета проекту: підвищення рівня доступності туристичних об'єктів міста; створення детальної карти їхнього розташування; розміщення велоцентру та пунктів вело-прокату; розробка нових веломаршрутів
<i>Завдання проекту</i>	Завдання проекту полягають у розробці нових туристичних маршрутів для велотуристів, розробці уніфікованої системи маркування веломаршрутів, облаштуванні велостоянок та встановленні відповідних вказівників, створенні пунктів туристичної інформації
<i>Охоплена проектом територія</i>	Місто Ужгород, Закарпатська область (Україна)
<i>Кількість населення, на яке поширюватиметься проект</i>	Близько 3–4 тис. жителів міста
<i>Опис проблеми, на вирішення якої спрямований проект</i>	Основна кількість туристичних об'єктів Ужгорода розташована на правобережжі та лівобережжі р. Уж. Місто з вузькими вуличками перевантажене автомобільним транспортом, отож основною проблемою є відсутня належна інфраструктура. Використання велосипеда даватиме змогу швидко дістатись до будь-якого туристичного об'єкту міста без особливих перешкод
<i>Очікувані кількісні та якісні результати від реалізації проекту, інновації проекту</i>	<i>Короткострокові результати:</i> створення та облаштування нових веломаршрутів; створення мережі пунктів прокату велосипедів та велоспорядження; створення пунктів туристичної інформації у місцях масового перебування туристів; розробка паспортів туристичних маршрутів; здійснення GPS-прив'язки веломаршрутів; покращення умов для спрощення доступу до низки туристичних об'єктів. <i>Довгострокові результати:</i> започаткування процесу розвитку велоінфраструктури, що слугуватиме позитивним прикладом і сприятиме її розширенню поза рамками його реалізації; інтеграція Ужгорода в мережу міжнародних туристичних веломаршрутів на Словаччину, Угорщину та Румунію; активізація туристичної діяльності та інтенсифікація туристичних потоків територією міста; підвищення рівня соціально-економічного розвитку містян шляхом їхнього залучення до сервісного обслуговування

	маршрутів, створення додаткових робочих місць <i>Інновації проекту.</i> Велотуризм сьогодні – один з найпопулярніших видів відпочинку у світі. Швидкому його поширенню передусім сприятиме тенденція до ведення активного способу життя та пошуку екологічних видів пересування. Однак використання велотуризму як інструменту для розвитку природоохоронних територій, екологічної освіти, популяризації природного потенціалу з метою перетворення його на потужний туристичний ресурс міста Ужгорода є недостатнім, а, отож, інноваційним.		
<i>Період здійснення</i>	Березень 2018 року - грудень 2019 року		
<i>Орієнтовна вартість проекту, тис. грн</i>	2018 р.	2019 р.	Разом
	309,9	590,1	900,0
<i>Джерела фінансування</i>	Кошти місцевого бюджету		
<i>Основні заходи проекту</i>	У рамках проекту передбачено реалізація таких заходів: 1) аналіз перспективних напрямів для розвитку велотуризму та визначення нових пріоритетних напрямів, за якими розроблятимуть веломаршрути; 2) зустрічі фахівців з підготовки концепцій веломаршрутів та системи їхнього інформаційного супроводу; 3) попередній огляд визначених мініскульптур (їхня кількість -34), схеми маршрутів, визначення місць велостоянок, відпочинкових зон, пунктів прокату, туристичної інформації, встановлення знаків та стендів; 4) створення та облаштування пунктів туристичної інформації в місцях масового перебування потенційних велотуристів; 5) апробації кожного з маршрутів пілотними велогрупами, їхня GPS-прив'язка, створення паспортів маршрутів (легенда, фото-та відеоматеріали); 7) проведення інформаційних зустрічей (тренінгів) із жителями міста Ужгорода для їхнього ознайомлення з можливостями та перспективами приєднання до сервісної та соціальної підтримки веломаршрутів; 8) маркетингова кампанія (урочисті відкриття, публікації в ЗМІ, прес-конференції, виготовлення рекламно-інформаційної продукції, створення сторінки проекту у соціальних мережах)		
<i>Учасники реалізації проекту та їхні функції</i>	Відділ зовнішньоекономічних зв'язків, інвестицій та туризму; Відділ спорту, сім'ї та молоді; Відділ охорони культурної спадщини та дизайну міського середовища; ГО «Спілка велосипедистів Ужгорода»: участь в апробації веломаршрутів, фахова підтримка під час реалізації заходів проекту		

Даний Проект та Програма велосипедної інфраструктури в Ужгороді на 2016–2020 роки скеровані на створення належних умов для велосипедистів та забезпечення врахування потреб велосипедистів під час будівництва та реконструкції доріг і вулиць загального призначення [9].

Передбачено створення мережі велодоріжок і велосмуг загальною довжиною 40 км разом з супровідною вело інфраструктурою [9]. Створення умов для розвитку велосипедного руху є засобом для формування сталої транспортної системи Ужгорода, а також екологічно чистого, доступного, комфортного і безпечного міського простору для всіх його користувачів [7–8].

Їх реалізація покликана сприяти зменшенню інтенсивності авторуху на міських дорогах загального призначення, скороченню нелегітимного паркування автомобілів на тротуарах, травниках та у паркових зонах, ростові туристичної привабливості міста, зниженню загазованості повітря, а також зменшенню шумового рівня у місті, покращенню здоров'я мешканців завдяки активному способу пересування, скороченню соціального розшарування у середовищі, зниженню використання невідновлювальних енергоресурсів [7].

Саме вони мають стати невід'ємною частиною Генерального плану міста та усіх загальноміських проектів транспортної системи Ужгорода й доповнюватиме їхню логіку [7-9]. У цілісно структурованій транспортній системі люди меншою мірою схилитимуться до використання автомобіля. Передбачаємо, що умовами зручної системи міського транспорту повинні бути: 1) заохочення мешканців до пересування на велосипеді завдяки облаштуванню безпечних та комфортних велодоріжок та велосмуг на автошляхах, які зв'язуватимуть між собою мікрорайони та центр міста, створення велопарковок в усіх частинах міста; 2) надання пріоритету велосипедам, громадському транспорту та пішоходам в історичній частині міста; 3) створення чіткої міської схеми автопарковок з системою контролю за правильністю паркування та оплатою паркомісць; 4) звільнення громадського простору від паркування автомобілів у місцях найбільшої атракції для гостей і мешканців міста; 5) впровадження засобів з безпеки руху для велосипедистів на другорядних вулицях зі спільним авто- і велорухом, на яких не передбачено окремих велосмуг і доріжок, а також у житлових зонах та на ділянках багатофункціонального призначення.

Для популяризації велоруху серед мешканців Ужгорода слід передбачити такі заходи, як соціальна реклама, публікації у мас-медіа, виступи на радіо і телебаченні, робота з молоддю у навчальних закладах, організація шкіл пересування на велосипеді, рекреаційних велопоїздок батьків і дітей, особистий приклад представників влади. Для успіху проекту розвитку велосипедної інфраструктури потрібно активно залучати до його реалізації споживачів – велосипедні організації та активістів велоруху. Інженерно-технічна частина передбачає поступове покриття міста велодоріжками, велосмугами та велопарковками згідно з цією програмою [9].

Вона повинна стати невід'ємною складовою Генерального плану міста та основою для розробки детальних планів будівництва та реконструкції вулиць і доріг міста [9]. Під час проектування будівництва

нових і реконструкції діючих доріг міста визначені в програмі велосмути, велодоріжки та велопарковки необхідно запроектувати і профінансувати як невід'ємну частину робіт з будівництва та реконструкції вулиць та доріг міста.

Очевидним є факт збільшення кількості велосипедистів на вулицях міста. Серед жителів міста, передусім молоді та осіб середнього віку, велосипед стає популярним як транспорт для добирання на роботу та як вид відпочинку, зокрема сімейного. Серед підлітків та молоді велосипед є популярним видом розваг і змагань. Серед жителів міста поширюється мода на велосипед, як у європейських країнах, які вже давно переорієнтувались на пересування в місті цим зручним, дешевим та екологічно безпечним видом транспорту [6].

За оцінкою Ужгородського туристичного інформаційного центру (базується на оцінці ринку велосипедів у динаміці, кількості учасників акцій, пов'язаних з велосипедом, кількості власне акцій та ініціатив), кількість велосипедистів у місті сягала 6 тисяч осіб (5 % жителів міста), а впродовж останніх двох років збільшилася на 15 %. Прогнозують, що тенденція до збільшення кількості велосипедистів зберігатиметься найближчі 5–10 років, а кількість велосипедистів в Ужгороді збільшиться до 10 % населення міста. Протягом 8-ми місяців 2018 року було проведено 18 акцій, змагань, велозаїздів, парадів, присвячених темі велоруку, у яких, за приблизними підрахунками, брало участь близько 2 500 активних учасників.

Опитування велосипедистів міста щодо першочерговості розміщення велодоріжок та велосмуг на вулицях міста Ужгорода проводилося студентами факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет» впродовж червня – серпня 2018 року під час проходження практики. Інформацію щодо опитування розповсюдили в соціальних мережах та провели анкетування. Загалом опитано 720 осіб, з них жінок – 315 (44 %), чоловіків – 405 (56%). У віковій структурі опитаних 68 % – особи віком 21–35 років, 13 % – 36–50 років, 8 % – до 21 року, 11 % – 51 рік і більше. Серед опитаних 67 % використовують велосипед для прогулянок, 20 % – як транспорт для добирання на роботу та у справах, 13 % – для спорту. Причому 45 % респондентів використовують велосипед щодня, 35 % – кілька разів на тиждень, 20 % – кілька разів на місяць. Що стосується визначення основних проблем у місті для велосипедистів, то більшість опитаних вважають основною проблемою відсутність велодоріжок у місті, наявність ям та відкритих люків, незадовільне освітлення вулиць та відсутність велопарковок.

Ідеологією традиційної схеми велодоріжок у європейських містах є організація велотранспортного кільця навколо історичного центра, яке зазвичай простягається бульварами, збудованими на місці колишніх міських валів, та сполучення цього кільця з густозаселеними районами передмістя. Логіка сполучення полягає в облаштуванні безпечних для

велосипедиста умов руху, передусім у тих місцях, де йому загрожує небезпека – на головних транспортних магістралях. Європейські схеми містобудування приймають до уваги той факт, що пріоритетом для велосипедистів є якомога пряміше сполучення за основними маршрутами їхнього руху. Розробники схем велоруку розуміють, що облаштування протяжних об'їзних доріг спричинить відмову велосипедистів від їхнього використання [11].

Для Ужгорода європейський підхід до створення веломережі також актуальний і його використано під час розроблення пропозицій схеми велоінфраструктури, поряд з такими принципами:

1. *Функціональність.* Велорух у місті виконує передусім транспортну функцію. Велодоріжки інтегровані у транспортну інфраструктуру міста. Для міст Північної Європи звичною нормою є те, що 30 % транспортного руху у місті припадає на велосипеди.

2. *Цілісність.* З огляду на виконання головної функції – транспортної, веломаршрути у місті повинні репрезентувати цілісну транспортну схему. Розташування, початок і закінчення велодоріжок повинно мати свою транспортну логіку. Головні транспортні артерії, як велодоріжки, переважно спрямовані до центру, довкола історичного ядра міста робитиметься велосипедне коло. Міжрайонні велосипедні доріжки забезпечуватимуть доступ велосипедистів до головних веломагістралей. Велодоріжками також повинні бути зв'язані місця найбільшої атракції та головні транспортні вузли – залізничні та автовокзали.

3. *Безпека.* З огляду на новітність проекту – як для велосипедистів, так і для автомобілістів – перші велодоріжки слід збудувати з бездоганними засобами безпеки. Отож пропонується розпочати максимальну реалізацію проекту велодоріжок на пішохідних зонах, де це можна зробити. З огляду на це, експериментальною велодоріжкою (не враховуючи пілотну на набережній Незалежності) пропонується вважати велодоріжку власне в центральній частині: вул. Волошина → вул. Корзо → пл. Петефі, що сприятиме врегулюванню пішохідно-велосипедного потоку в цій частині міста, оскільки наразі рух відбувається хаотично і доволі – небезпечно.

4. *Системність.* Розвиток велоінфраструктури в Ужгороді втрачає сенс без інтеграції її у транспортну систему міста. Отож без паралельної реформи автотранспортної схеми міста він неможливий. Центр міста повинен стати дорогим для автотранспорту та привабливим для пішоходів і велосипедистів – так переорієнтувались всі європейські міста і Ужгороду також доведеться ухвалити таке рішення.

Якщо в Ужгороді не відбудеться змін у системі паркування автомобілів (облаштування підземних паркінгів, евакуація автомобілів і великі штрафи за паркування у невідведених місцях, на травниках, підняття у кілька разів оплати за паркування у центрі), то велосипедні доріжки стануть найзручнішим безкоштовним місцем для паркування автомобілів.

Проблеми розвитку туризму, зокрема – велотуризму в Ужгороді визначаються: 1) необхідністю розвитку нових перспективних видів туризму; 2) недостатністю іміджу Ужгорода як цікавого, сучасного, туристично-привабливого міста, наявністю «антирейтингу» – як екологічно проблемного міста, що входить до переліку десяти найзабрудненіших міст України; 3) низьким рівнем використання туристичного потенціалу території у сфері пізнавального туризму на основі культурної багатоманітності та історичної унікальності, порівняно з такими містами, як Львів, Київ, Чернівці, Кам'янець-Подільський тощо; 4) низьким рівнем проведення останніми роками фестивалів, ярмарок – шаблонно, без «туристичної родзинки» тощо.

Щодо перспектив розвитку туризму на досліджуваній території, то пріоритетними залишаються і пізнавальний туризм, основою якого є історична унікальність розвитку та етнокультурна різноманітність Ужгорода; подієвий туризм, що передбачає організацію та проведення щороку кількох заходів національного і міжнародного рівнів розважального, спортивного спрямування; велотуризм – для збереження безпечного, екологічно чистого середовища.

Висновки. Велотуризм це – вид спортивно-оздоровчого туризму, спрямований на людей будь-якого віку, що бажають мандрувати, активно проводити вільний час, мобільно добиратись на роботу тощо. Досвід розвитку велосипедного туризму в Копенгагені (Данія) можна запозичити як аналог для м. Ужгород (Україна), оскільки ці міста мають чимало подібних рис. Створення мережі інфраструктури й використання велосипеда як транспортного засобу в Ужгороді – пріоритетне завдання влади на сучасному етапі відповідно до існуючих нині програм.

Однак відсутність належної інфраструктури, невелика кількість діючих веломаршрутів, неіснуюча рекламна компанія та недостатнє фінансування гальмують розвиток велосипедного туризму в Ужгороді. Отож використання велосипедів, розробка нових веломаршрутів і прокладання велодоріжок сприятимуть формуванню соціально-економічних та екологічних переваг досліджуваної території. Вони пов'язані зі здоровим способом життя, дають змогу розвантажити від автомобілів центральну частину міста, що зменшить антропогенне навантаження на довкілля. Велотуризм сприятиме урізноманітненню відпочинку мешканців, а також зростанню грошових надходжень у бюджет міста.

Список використаних джерел

1. Велосипед в Данії і велотуризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://u-news.org.ua/6017-velosiped-v-danii-i-veloturizm/http://u-news.org.ua/6017-velosiped-v-danii-i-veloturizm/>
2. Десять способов ездить на велосипеде как датчане [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://veloua.livejournal.com/36425.html>
3. Жарська Н. Велотуризм як напрямок розвитку активного туризму / Наталія Жарська, Віра Будзин // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення :

- матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 травня 2018 року, м. Львів). – Львів. – 2018. – С. 240–243.
4. Заседка І.В. Развитие велосипедного туризма в Украине как специализированного вида туризма / И.В. Заседка // География та туризм. – Київ – 2013. – Вып.25. – С.124–131.
5. Заседка І.В. Возможности развития велотуризма в контексте Євро-2012 / И.В. Заседка // География та туризм. – Київ – 2011. – Вып.13. – С.111–116.
6. Каширина О. Ю. Украина. Відпочивай активно! / О. Ю. Каширина, Д. Г. Луценко, О. П. Ильченко, Г. Г. Жемерова. – Харьков – АССА, 2011. – 2-е вид., перероб. та доп. – 480 с.
7. Програма благоустрою міста Ужгород на 2018–2022 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rada-uzhgorod.gov.ua/uploads/sites/2/2017/10/Programa-blagoustroyu_03.10.2017-1.pdf
8. Програма розвитку велоінфраструктури на 2014–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.rada-uzhgorod.gov.ua/download/s/PR_progr_rozv_veloifastr_29.11.13.pdf
9. Проект Программы развития велоинфраструктуры на 2016–2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.rada-uzhgorod.gov.ua/download/s/PR_progr_rozv_veloifastr_29.11.13.pdf
10. Путешествие на велосипеде или путешествие с велосипедом? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mirtu.com/archiv/MT-03-2002/articles/ART20.htm>
11. Разговоры о туризме. Велосипедный туризм. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://turizm-ok.com/velosipednyjturizm.html>

Список использованных источников

1. Велосипед в Дании и велотуризм [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://u-news.org.ua/6017-velosiped-v-danii-i-veloturizm/http://u-news.org.ua / 6017-velosiped-v-danii-i-veloturizm/>
2. Десять способов ездить на велосипеде как датчане [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://veloua.livejournal.com/36425.html>
3. Жарская Н. Велотуризм как направление развития активного туризма / Наталья Жарская, Вера Будзин // Проблемы активизации рекреационно-оздоровительной деятельности населения: материалы XII Междунар. научно-практической. конф. (10–11 мая 2018 года, г. Львов). – Львов – 2018. – С. 240–243.
4. Заседка И.В. Развитие велосипедного туризма в Украине как специализированного вида туризма / И. В Заседка // География и туризм. – Киев, 2013. – Вып.25. – С.124–131.
5. Заседка И.В. Возможности развития велотуризма в контексте Євро-2012 / И.В. Заседка // География и туризм. – Киев, 2011. – Вып.13. – С.111–116.
6. Каширина А.Ю. Украина. Отдыхай активно! / А. Ю. Каширина, Д. Г. Луценко, А. П. Ильченко, Г. Г. Жемерова. – Харьков: АССА – 2011. – второй изд., перед. и доп. – 480 с.
7. Программа благоустройства города Ужгород на 2018–2022 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://rada-uzhgorod.gov.ua/uploads/sites/2/2017/10/Programa-blagoustroyu_03.10.2017-1.pdf
8. Программа развития велоинфраструктуры на 2014–2015 гг. [Электронный ресурс] - Режим доступа : http://old.rada-uzhgorod.gov.ua/download/s/PR_progr_rozv_veloifastr_29.11.13.pdf
9. Проект Программы развития велоинфраструктуры на 2016–2020 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://old.rada-uzhgorod.gov.ua/download/s/PR_progr_rozv_veloifastr_29.11.13.pdf
10. Путешествие на велосипеде или путешествие с велосипедом? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mirtu.com/archiv/MT-03-2002/articles/ART20.htm>

11. Разговоры о туризме. Велосипедный туризм. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://turizm-ok.com/velosipednyjturizm.html>

References

1. Velosyped v Danii i veloturizm [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://u-news.org.ua/6017-velosiped-v-danii-i-veloturizm/http://u-news.org.ua/6017-velosiped-v-danii-i-veloturizm/>
2. Desiat sposobov ezdyt na velosypeде kak datchane [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://veloua.livejournal.com/36425.html>
3. Zharska N. Veloturizm yak napriamok rozvytku aktyvnoho turyzmu / Nataliia Zharska, Vira Budzyn // Problemy aktyvizatsii rekreatsino-ozdorovchoi diialnosti naselennia: materialy Khl Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (10–11 travnia 2018 roku, m. Lviv). – Lviv – 2018. – S. 240-243.
4. Zasiedka I.V. Rozvytok velosypednoho turyzmu v Ukraini yak spetsializovanoho vydu turyzmu / I.V. Zasiedka // Heohrafiia ta turyzm. – Kyiv – 2013. – Vyp.25. – S.124-131.
5. Zasiedka I.V. Mozhlyvosti rozvytku veloturizmu v konteksti Yevro-2012 / I.V. Zasiedka // Heohrafiia ta turyzm. – Kyiv – 2011. – Vyp.13. – S.111-116.
6. Kashyrina O.Yu. Ukraina. Vidpochyvai aktyvno! / O.Yu. Kashyrina, D.H. Lutsenko, O.P. Ilchenko, H.H. Zhemerova. – Kharkiv: ASSA, 2011. – 2-e vyd., pererob. ta dop. – 480 s.
7. Prohrama blahoustroiu mista Uzhhorod na 2018-2022 rr. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://rada-uzhgorod.gov.ua/uploads/sites/2/2017/10/Programa-blagoustroyu_03.10.2017-1.pdf
8. Prohrama rozvytku veloinfrastruktury na 2014-2015 rr. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.rada-uzhgorod.gov.ua/download/s/PR_progr_rozv_veloifastr_29.11.13.pdf
9. Proekt Prohramy rozvytku veloinfrastruktury na 2016-2020 rr. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.rada-uzhgorod.gov.ua/download/s/PR_progr_rozv_veloifastr_29.11.13.pdf
10. Puteshestvie na velosypeде yly puteshestvie s velosypedom? [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mirtu.com/archiv/MT-03-2002/articles/ART20.htm>
11. Razghovory o turyzme. Velosypednyi turyzm. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://turizm-ok.com/velosipednyjturizm.html>

УДК 911.3:330.15

Гілецький Йосип Романович,
кандидат педагогічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-
Франківськ, Україна, e-mail:
hileckij@ukr.net

Тимофійчук Надія Миколаївна

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-
Франківськ, Україна, e-mail:
tymofijchuk@ukr.net

ОЦІНКА ПИТОМОЇ ВАГИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СТРУКТУРІ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ НА ПРИКЛАДІ ВЕРХОВИНСЬКОГО ТА ПУТИЛЬСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ

Метою статті є пошук такого підходу до розрахунку компонентної структури інтегрального ПРП території, який даватиме реальні орієнтири на те, які саме галузі природокористування є перспективними для розвитку у межах конкретних територій.

Методика. В основу дослідження взяті результати розрахунку структури ПРП Верховинського і Путильського районів, яка отримана В. Руденком. Особливо детальному аналізу була піддана частка в інтегральному потенціалі обох районів водних ресурсів. Встановлено, що наявний потенціал водних ресурсів, який за В.Руденком становить понад 50%, може бути використаним не більше, ніж на 0,1. Тому було вирішено поєднати вартісну оцінку ресурсів з бально-індексним підходом.

Результати. На основі проведених розрахунків зроблено висновок про необхідність обов'язково враховувати наявність потреби у кожному конкретному ресурсі території. Отриманий результат з врахуванням затребуваності ресурсу було названо виробничим природно-ресурсним потенціалом (ВПРП). Під цим поняттям запропоновано розуміти ту частину сукупної продуктивності природних ресурсів території на яку існує потенційний попит і уже на теперішній час реально ці ресурси могли б бути використані як засоби виробництва чи предмети споживання. Отримавши цілком реалістичну компонентну структуру природно-ресурсного потенціалу території у вигляді ВПРП, для визначення пріоритетних напрямів природокористування у межах досліджуваних території було враховано вплив ще деяких зовнішніх чинників, які лімітують розвиток на теперішньому етапі.

Наукова новизна статті полягає у тому, що введене поняття виробничий природно-ресурсний потенціал (ВПРП), та механізм його розрахунку. Це у свою чергу дозволило отримувати таку структуру ПРП, яку можна розглядати як оптимальну структуру природокористування для конкретної території.

Практична значимість отриманих результатів полягає в тому, що вже сьогодні можна використати отримані розрахунки для оптимізації природокористування у Верховинському та Путильському адміністративних районах. Застосований підхід до перерахунку компонентної структури ВПРП та місця у ньому окремих видів ресурсів можна застосувати для інших конкретних територій.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, виробничий природно-ресурсний потенціал, компонентна структура ПРП.

УДК 911.3:330.15

Гілецький Йосиф Романович,
кандидат педагогических наук, доцент

Прикарпатский национальный
университет имени Василия Стефаника, г.
Ивано-Франковск, Украина, e-mail:

Тимофийчук Надежда Николаевна

hileckij@ukr.net
Прикарпатский национальный
университет имени Василия Стефаника, г.
Ивано-Франковск, Украина, e-mail:
tymofijchuk@ukr.net

**ОЦЕНКА УДЕЛЬНОГО ВЕСА ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В СТРУКТУРЕ
ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ТЕРРИТОРИИ НА
ПРИМЕРЕ ВЕРХОВИНСКОГО И ПУТЫЛЬСКОГО
АДМИНИСТРАТИВНЫХ РАЙОНОВ**

Целью статьи является поиск такого подхода к расчету компонентной структуры интегрального ПРП территории, который будет давать реальные ориентиры на то, какие именно отрасли природопользования являются перспективными для развития в пределах конкретных территорий.

Методика. В основу исследования взяты результаты расчета структуры ПРП Верховинского и Путильского районов, полученной В. Руденко. Особенно детальному анализу была подвергнута доля в интегральном потенциале обоих районов водных ресурсов. Установлено, что имеющийся потенциал водных ресурсов, который по В. Руденко составляет более 50%, может быть использован не более, чем на 0,1. Поэтому было решено совместить стоимостную оценку ресурсов с бально-индексным подходом.

Результаты. На основе проведенных расчетов сделан вывод о необходимости обязательно учитывать наличие потребности в каждом конкретном ресурсе территории. Полученный результат с учетом востребованности ресурса было названо производственным природно-ресурсным потенциалом (ППРП). Под этим понятием предложено понимать ту часть совокупной производительности природных ресурсов территории на которую существует потенциальный спрос и уже в настоящее время реально эти ресурсы могли бы быть использованы как средства производства или предметы потребления. Получив вполне реалистичную компонентную структуру природно-ресурсного потенциала территории в виде ППРП, для определения приоритетных направлений природопользования в пределах исследуемых территории было учтено влияние еще некоторых внешних факторов, лимитирующих развитие на нынешнем этапе.

Научная новизна статьи заключается в том, что введено понятие производственный природно-ресурсный потенциал (ППРП), и механизм его расчета. Это в свою очередь позволило получать такую структуру ПРП, которую можно рассматривать как оптимальную структуру природопользования для конкретной территории.

Практическая значимость полученных результатов заключается в том, что уже сегодня можно использовать полученные расчеты для оптимизации природопользования в Верховинском и Путильском районах. Примененный подход к пересчету компонентной структуры ВПРП и места в нем отдельных видов ресурсов можно применить для других конкретных территорий.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал, производственный природно-ресурсный потенциал, компонентная структура ПРП.

UDC 911.3:330.15

Giletsky Josyp Romanovych
candidate of pedagogical sciences, associate
professor
Timofijchuk Nadiya Mykolayivna

Pecarpathian National University named
after Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankovsk,
Ukraine, e-mail: hileckij@ukr.net
Pecarpathian National University named
after Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankovsk,

*ESTIMATION THE SPECIFIC GRAVITY OF NATURAL RESOURCES
WITHIN THE STRUCTURE OF THE NATURAL RESOURCE POTENTIAL
THE TERRITORY ON THE EXAMPLE OF VERKHOVYNA AND PUTIL
ADMINISTRATIVE DISTRICTS*

Goal. The purpose of the article is to find such an approach to the calculation of the component structure of the integrated NRP territory, which will give real indications on which areas of nature use are promising for development within specific territories.

Method. The research is based on the results of calculating the structure of the NRP of Verkhovyna and Putil districts, which was received by V. Rudenko. Particularly detailed analysis was subjected to the share in the integral potential of both areas of water resources. It is established that the potential of water resources, which according to V. Rudenko is more than 50%, can be used no more than by 0.1. Therefore, it was decided to combine cost estimation of resources with the bind-index approach.

Results. On the basis of the calculations made a conclusion about the necessity of necessarily taking into account the need for each specific resource of the territory. The resulting result, taking into account the demand for the resource, has been called the productive natural resource potential (PNRP). Under this concept, it is proposed to understand the part of the total productivity of the natural resources of the territory to which there is a potential demand and at present, these resources could actually be used as means of production or consumption. Having obtained a completely realistic component structure of the nature-resource potential of the territory in the form of the Eastern Partnership, the influence of some external factors limiting development at the present stage was taken into account in order to determine the priority directions of the use of nature within the studied territory.

Scientific novelty. The scientific novelty of the article lies in the fact that the concept of productive natural resource potential (PNRP) and the mechanism for its calculation have been introduced. This, in turn, allowed us to obtain such a structure of NRP, which can be considered as an optimal structure of nature use for a specific territory.

Practical significance. The practical significance of the results obtained is that today we can use the received calculations to optimize the use of nature in the Verhovinsky and Putil'sky administrative regions. The applied approach to the recalculation of the component structure of the PNRP and the location of certain types of resources can be applied to other specific territories.

Key words: natural resource potential, productive natural resource potential, component structure of natural resource potential.

Постановка проблеми. Особливості природних умов території, і особливо наявність тих чи інших природних ресурсів, були й залишаються важливою передумовою для розвитку економіки країни, регіону. Для комплексної сумарної оцінки кількості і якості природних ресурсів конкретної території, їх поєднань на ній, у географії використовують поняття «природно-ресурсний потенціал» ПРП. Під ним розуміють сукупність природних ресурсів території, які можуть бути використані у господарстві з урахуванням тенденцій науково-технічного прогресу [1].

Раціональне комплексне використання ПРП, збереження і відтворення його є одним з найважливіших завдань раціонального природокористування. Максимально достовірно і коректно оцінений ПРП

території має відображати усю сукупність природних ресурсів певного регіону, реальні можливості, які базуються на вже виявлених запасах ресурсів, існуючих технологіях, їх вилучення з довкілля чи використання. Вона надзвичайно важлива для визначення пріоритетних напрямів природокористування, господарської спеціалізації, місця регіону у територіальному поділі праці. Однак, саме у методиці оцінки величини ПРП існує велике різноманіття підходів, жоден з яких не позбавлений тих чи інших вад. Тому науковий пошук з цієї проблематики залишається вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження глибинної сутності поняття «ПРП», значення його комплексної покомпонентної оцінки для оптимізації природокористування служать праці А.Синявського, Н. Соколової, М. Паламарчука, О. Паламарчука, О. Топчієва, В. Руденка, Ю. Дмитревського. Ґрунтовні дослідження з питань напрацювання підходів та методик оцінки окремих видів природних ресурсів були виконані О.Мінцем, І.Юхновським та Г. Лободою, В.Лебедевим, С.Генсіруком та М.Нижник.

Одним із найбільш широко застосовуваних підходів до оцінки ПРП території є так званий бально-індексний метод. Сутність його полягає у тому, що кожному виду природних ресурсів або їх групам присвоюється певний бал. Також бали можуть присвоюватися різним чинникам, які впливають на можливості використання тих чи інших видів природних ресурсів. Застосування бальної методики має свої певні переваги у порівнянні з іншими, але у той же час ґрішить суб'єктивізмом і пов'язане з безліччю припущень, які часом призводять до спотворення результатів.

Іншою методикою, яка забезпечує можливість приведення оцінки різних видів ресурсів, що є складовими інтегрального ПРП території, до єдиного знаменника, є вартісна економічна оцінка. Вона полягає в тому, що кожний з видів ресурсів володіє певною економічною цінністю (вартістю), яку можна виразити у грошовій формі. Щодо того, які саме підходи закласти до грошової оцінки кожного з видів ресурсів, то найбільш повно і детально розроблено це питання у працях В. Руденка.

Під ПРП території В. Руденко розуміє сукупну продуктивність її природних ресурсів як засобів виробництва і предметів споживання, яка виражається у їх суспільній споживній вартості [3, с.14]. Однією з найважливіших властивостей ПРП він вважає комплексність або емерджентність, яка означає, що проста сума продуктивностей усіх видів ресурсів – складових природно-ресурсного потенціалу, не є тотожною його сукупній продуктивності. Ця властивість суттєво ускладнює пошук оптимального підходу до вартісної оцінки ПРП території.

Проблемним до певної міри залишається і визначення єдиного показника для вартісної оцінки усіх видів природних ресурсів. Серед показників, які брались до уваги різними авторами, є диференційна рента, диференційний доход, продуктивність витрат, валова продукція, чистий доход. В. Руденко дає глибокий аналіз кожного з показників і приходить

висновку, що саме вартість виробленої валової продукції є найбільш придатною для абсолютної економічної оцінки ПРП. Він пропонує виражати її за допомогою єдиних загальнодержавних чи (за їх відсутності) регіональних кадастрових цін, розрахованих методом ранжування приведених витрат [3, с.117].

В. Руденком досить детально розкриваються особливості розрахунку експериментальної оцінки потенціалів окремих ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, фауністичних та природно-рекреаційних), а також інтегрального природно-ресурсного потенціалу України в цілому. На основі отриманих величин обчислена питома частка кожного економічного району, області, адміністративного району як за окремими видами ресурсів, так і в інтегральному ПРП.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаючи напрацювання В. Руденка належно аргументованими, вирішили скористатися даними щодо компонентної структури ПРП, яка розрахована для кожного адміністративного району, для розробки стратегії оптимізації природокористування у межах гірських районів, що охоплюють верхів'я Черемошу. Проте розраховані автором дані у чистому вигляді виявились для вирішення такого роду питань не адекватними, а тому стимулювали пошук розв'язання дилеми.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є пошук такого підходу до розрахунку компонентної структури інтегрального ПРП території, який даватиме реальні і збалансовані орієнтири на те, які саме напрями природокористування за ресурсним підходом є перспективними для розвитку господарських комплексів конкретних територій.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо результати розрахунку структури ПРП Верховинського і Путильського районів, яка отримана В. Руденком. Однак, для глибшого аналізу, один вид ресурсів довелося розчленувати на частини. У табличних даних автора [3, с. 306, 314.] як компонент інтегрального ПРП подається водний потенціал, що включає дві складові частини – потенціал водних ресурсів як «технологічної сировини» для господарського комплексу та гідроенергетичний потенціал. У цьому ж виданні автор подає відсоткову структуру водного потенціалу. Тому є можливість, при аналізі структури інтегрального ПРП районів, розглянути потенціал водних ресурсів та гідроенергетичний потенціал як окремі компоненти розраховані за тим самим авторським підходом (таблиця 1).

Хоч від часу зроблених розрахунків пройшов певний термін, але структурні співвідношення, очевидно, залишаються достатньо стабільними, а тому результати аналізу компонентної структури інтегрального ПРП матимуть достатній ступінь валідності. Беручи до уваги цю позицію, у першу чергу варто зробити припущення чи можна прямо, без усяких перерахунків, використати подану В.Руденком компонентну структуру ПРП районів для визначення пріоритетних напрямів природокористування.

З першого погляду видно, що домінантою, з часткою понад 50%, в обидвох адміністративних районах є водні ресурси. Закономірно виникає питання про те, як

же можна в умовах цих віддалених гірських територій використати наявний потенціал водних ресурсів. Зрозуміло, що основним споживачем їх виступає місцеве населення, яке використовує воду для побутових потреб та ведення підсобного домашнього господарства. При цьому зрозуміло, що в основному для тваринництва, оскільки рослинництво в умовах гірських районів додаткового поливу не потребує. Ще частка використання наявних водних ресурсів може зростати на певні виробничі потреби промислових чи рекреаційних об'єктів. З цього слідує висновок, що наявний потенціал водних ресурсів за жодних обставин не може бути використаним.

Таблиця 1

Компонентна структура природо-ресурсного потенціалу (за даними Руденка В.П. [2, с. 306, 314.]

Райони	Потенціал ресурсів, %						
	мінеральних	водних	гідроресурсів	земельних	лісових	фауністичних	природних рекреаційних
Верховинський	0,3	50,9	4,4	3,7	27,3	0,1	13,3
Путильський	-	55,3	4,2	7,1	26,2	-	7,2

Проаналізуємо реальну затребуваність у водних ресурсах на прикладі Верховинського району. За даними Дністровського басейнового управління водних ресурсів середньорічні запаси поверхневих і підземних вод в межах Верховинського району Івано-Франківської області становлять 586,2 млн. м³ [2]. Для обчислення максимально можливої кількості води, яка необхідна для споживання на території району, використаємо максимально можливі норми споживання води однією особою у країнах Європейського Союзу [4].

Максимально можлива норма споживання, при врахуванні усього пакету водоспоживацьких послуг, становить у країнах ЄС 58,4 м³ на рік. Для всіх жителів Верховинського району це становило б 1,752 млн м³ на рік. Ця величина у свою чергу становить 0,003 від загального обсягу запасів водних ресурсів території району. Якщо припустити, що ще певна кількість води буде використана у майбутньому на зростаючі виробничі потреби, то все одно частка споживання не перевищить 0,01.

Загальний висновок із наведених розрахунків напрошується наступний, що для використання даних про вартісну компонентну структуру ПРП територій для визначення пріоритетних напрямів природокористування у їх межах, необхідно враховувати наявність потреби у кожному конкретному ресурсі. Для вирішення цієї дилеми пропонується ввести поняття виробничий природно-ресурсний потенціал (ВПРП), під яким слід розуміти ту частину сукупної продуктивності природних ресурсів території, на яку існує потенційний попит і уже на теперішній час реально ці

ресурси можуть бути використані як засоби виробництва чи предмети споживання.

Для розрахунків ВПРП пропонується застосувати показник, який можна назвати коефіцієнтом затребуваності даного ресурсу і розраховувати як відношення граничного потенційного обсягу попиту на даний ресурс (тобто товари і послуги, які створюються у процесі його використання) до загальної вартісної величини запасу даного ресурсу. Щодо інших видів ресурсів, то при оцінці природних рекреаційних ресурсів потенційна потреба у них в розрахунках В. Руденка уже була врахована. Для використання лісових, земельних, фауністичних, мінеральних ресурсів поза всяким сумнівом у даних районах потенційна затребуваність існує на увесь обсяг запасів. Тому коефіцієнт перерахунку для даних двох районів, щодо усіх інших ресурсів, крім водних, можна вважати рівним одиниці. У результаті виконаних обчислень отримаємо таку компонентну структуру виробничого природно-ресурсного потенціалу (таблиця 2).

Таблиця 2.

Компонентна структура виробничого природо-ресурсного потенціалу

Райони	Показники перерахунку ПРП	мінеральних	водних	гідроресурсів	земельних	лісових	фауністичних	природних рекреаційних
Верховинський	Коефіцієнт затребуваності	1	0,01	1	1	1	1	1
	Частка у ВПРП	0,6	1,0	8,9	7,5	55,0	0,2	26,8
Путильський	Коефіцієнт затребуваності	1	0,01	1	1	1	1	1
	Частка у ВПРП	-	1,2	9,3	15,7	57,9	-	15,9

Перерахований виробничий природно-ресурсний потенціал (ВПРП) суттєво знижує в обидвох районах переоцінку частки у інтегральному ПРП територій водних ресурсів, а логічно «піднімає» питому вагу лісових та природних рекреаційних ресурсів. У такому вигляді компонентна структура ВПРП дає цілком реальні і збалансовані орієнтири на те, які саме напрями природокористування за ресурсним підходом є перспективними для розвитку господарських комплексів Верховинського та Путильського адміністративних районів.

Отриманий розрахунковим способом коефіцієнт затребуваності для перерахунку водних ресурсів, видається досить вдалим для аналогічних розрахунків щодо інших видів ресурсів, на які не існує попиту з тих чи інших причин в інших регіонах. Тобто, якщо оцінювати затребуваність у тому чи іншому ресурсі у 10-бальній шкалі, при діленні його на 10 можна отримати коефіцієнт для обчислення виробничого природно-ресурсного

потенціалу. Очевидно він може займати і проміжні значення між 0,1 та 1. Специфіка водних ресурсів Карпатського регіону в тому, що їх немає можливості використати для транспортування у «вододефіцитні» райони.

Отже, маючи цілком реалістичну компонентну структуру природо-ресурсного потенціалу території у вигляді ВПРП, можна перейти до визначення пріоритетних напрямів природокористування у межах досліджуваних території. Для цього необхідно врахувати усі лімітуючі зовнішні чинники, які впливають на можливість використання того чи іншого ресурсу чи усього ПРП території в цілому. Такими чинниками, які розглядаються при оцінці можливостей використання ресурсів зазвичай виступають природні умови життя населення та екологічна ситуація в регіоні, стан забезпеченості трудовими ресурсами, транспортна доступність території і ін. Однак, як стверджує В. Руденко, виконана ним економічна оцінка ПРП – «це вартісне відображення абсолютної інтегральної цінності природних продуктивних сил, яке враховує екологічні та суспільно-географічні особливості їхнього розвитку» [3, с. 157.] Беручи це твердження до уваги, немає потреби корегувати структуру природокористування на предмет екологічних та соціально-економічних наслідків для умов проживання населення.

Отже, відображену структуру ВПРП можна розглядати, як оптимальну структуру природокористування у Верховинському та Путильському адміністративних районах. А той факт, що у теперішній час вона характеризується іншими співвідношеннями, пов'язаний із впливом різних лімітуючих чинників. Серед них найбільш значущими є транспортна доступність, наявність потенційних вільних інвестицій та інвестиційна привабливість, взаємовплив одних галузей природокористування на інші.

Якщо розглянути чинник транспортною доступності, то слід звернути увагу на те, що він суттєво впливає на перспективи соціально-економічного розвитку більшості регіонів України. При цьому має значення не тільки транспортна віддаленість, транзитність шляхів, наявність не тільки автомобільних, але й залізничних шляхів, але чи не у найбільшій мірі стан існуючих автомобільних шляхів. Стосовно досліджуваних районів, то у них ніколи не було залізниць, а стан наявних автомобільних шляхів є вкрай незадовільним. Обидва райони є прикордонними, які не мають офіційного автошляхового виходу на територію Румунії. Віддаленість районних центрів від обласних становить понад 110 км, а найвіддаленіших сіл – понад 150 км. При наявному стані шляхів транспортна доступність їх суттєво знижується.

Слід звернути увагу, що транспортна доступність має різні сенси і значущість для різних галузей природокористування. Очевидно, найбільш негативно вона позначається на перспективах туристично-рекреаційного та сільськогосподарського природокористування. Через це тваринництво суттєво занепало у цих районах (проблеми з попитом на молоко та молочні продукти), а рекреаційний комплекс дуже повільно розвивається, не

використовуючи на теперішній момент і 10% наявного ресурсного потенціалу.

На використання потенціалу лісових ресурсів показник транспортної доступності має дещо кращі коефіцієнти, але тільки через те, що у галузі використовується транспорт підвищеної прохідності. Ще менший вплив, по суті тільки на стадії спорудження виробничих потужностей, має транспортна доступність для розвитку гідроелектроенергетики. З останнім, очевидно, і пов'язана дещо підвищена інвестиційна привабливість спорудження міні ГЕС на гірських річках Верховинського та Путильського районів.

Щодо взаємовпливу між різними галузями природокористування, то він може бути як із знаком «мінус», так і знаком «плюс». Відомо, що використання одного ресурсу може виключити, або істотно обмежити інтенсивність використання іншого. Наприклад, повне використання деревних лісових ресурсів веде до зниження можливостей заготівлі продовольчих та лікарських ресурсів, на які багаті ліси, зменшення санітарно-гігієнічних, ґрунто- та водозахисних функцій лісу. Неправильне лісокористування, суттєво впливає на потенціал природних рекреаційних ресурсів. Адже передусім понижується естетична цінність ландшафтів, екологічна ємність території та ін.

Щодо міні-електроенергетики, то вона також при непередбаченому чи неякісно виконаному проектуванні та реалізації проектів може знижувати атрактивність ландшафтів. Так, заржавілі труби дериваційних міні ГЕС, які тягнуться неприховано вздовж русла річки повз дорогу не додають атрактивності навколишньому ландшафту. З іншої сторони, вдало естетично облаштоване водосховище напірної ГЕС може підвищувати оцінку фауністичного та рекреаційного потенціалів території, а до того ж служити стабілізуючим засобом для нейтралізації негативного впливу на довкілля паводків чи повеней.

Якщо, на основі власних спостережень, оцінити в балах транспортну доступність території (у десятибальній шкалі), а також від цієї оцінки відняти виражені у такій же шкалі негативні наслідки впливу нераціонального використання інших видів ресурсів, то поділивши отримані величини на 10 отримаємо орієнтовний коефіцієнт для визначення реальної на сьогодні компонентної структури виробничого природно-ресурсного потенціалу (РВПП) – таблиця 3.

Перерахунки показують що через лімітуючі чинники у Верховинському районі на сьогодні доступно 59,6% потенційно можливого ВПП, а у Путильському – 70,5%. Найменш доступний для реального використання поки що залишається природний рекреаційний потенціал, а найбільш повно, але із значними негативними наслідками для довкілля та інших компонентів РВПП, може використовуватися потенціал лісових ресурсів.

Найбільш ефективним є такий варіант використання ВПП, який забезпечував би подальше покращення використання будь-якого окремого

компоненту потенціалу, і не призводив би до погіршення показників використання ще принаймні одного окремого компоненту ПРП. Раціональне, збалансоване у відповідності з наявним ВПРП, співвідношення галузей природокористування дозволяє не тільки максимізувати використання усіх компонентів потенціалу, але й разом з цим передбачає і збереження довкілля, досягнення певного рівня комфортності життя населення та усунення негативних наслідків виробничої діяльності, пов'язаної з вилученням чи використанням природних ресурсів.

Таблиця 3

Реальна на сьогодні компонентна структура виробничого природо-ресурсного потенціалу

Райони	Показники перерахунку ПРП	мінеральних	водних	гідроресурсів	земельних	лісових	фауністичних	природних рекреаційних
Верховинський	Транспортна доступність	9	10	9	6	8	6	5
	Негативний взаємодіє	0	-2	-1	0	-1	-3	-2
	Частка у ВВРП	1	1,3	11,9	7,6	64,6	0,2	13,6
Путільський	Транспортна доступність	9	10	9	7	9	7	6
	Негативний взаємодіє	0	-2	-1	0	-1	-2	-3
	Частка у ВВРП	-	1,4	10,5	15,6	65,7	-	6,8

Висновок. Враховуючи коефіцієнт затребуваності, виробничий природно-ресурсний потенціал (ВВРП) дає цілком логічні збалансовані орієнтири для визначення пріоритетних для подальшого розвитку галузей природокористування у Верховинському та Путільському адміністративних районах. Реальна на сьогодні структура природокористування може наближатися до оптимальної, якщо вирішити проблеми з лімітуючими чинниками впливу на умови природокористування та соціально-економічні та екологічні умови життя населення. Один з пріоритетів, який може однозначно посприяти збалансованому розвитку, є підвищення транспортної доступності за рахунок кардинального покращення якості існуючих автомобільних шляхів.

Список використаних джерел:

- 1.Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: Посібник для викладачів економічних і географічних факультетів вузів, наукових працівників, аспірантів /М.М. Паламарчук, О. М. Паламарчук — К Знання 1998. — 416 с.
- 2.Регіональна доповідь про стан навколишнього середовища у Івано-Франківській області у 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/Регіональна_довідка_2016_Івано-Франківська.pdf
- 3.Руденко В.П.Географія природно-ресурсного потенціалу України. – У 3-х част.:підручник /В.П.Руденко. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 552 с.
- 4.Тарифи на газ, електроенергію, водопостачання і водовідведення, тепlopостачання в країнах ЄС. Норми споживання та фактичне споживання на одну особу комунальних послуг. Система дотацій для незаможних громадян./ Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28893.pdf>.

Список использованных источников:

1. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Экономическая и социальная география Украины с основами теории: Пособие для преподавателей экономических и географических факультетов вузов, научных работников, аспирантов /М.М. Паламарчук, А. М. Паламарчук - К Знание 1998. - 416 с.
2. Региональный доклад о состоянии окружающей среды в Ивано-Франковской области в 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/Региональный доклад 2016_Івано-Франковска.pdf
3. Руденко В.П.География природно-ресурсного потенциала Украины. - В 3-х поз.: Учебник /В.П.Руденко. - Черновцы: Черновицкий нац. ун-т, 2010. - 552 с
- 4 Тарифы на газ, электроэнергию, водоснабжение и водоотведение, теплоснабжение в странах ЕС. Нормы потребления и потребления на душу населения коммунальных услуг. Система дотаций для малоимущих граждан. / Информационная справка, подготовленная Европейским информационно-исследовательским центром. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28893.pdf>.

References:

1. Palamarchuk MM, Palamarchuk O.M. Economic and Social Geography of Ukraine with the Fundamentals of Theory: A Manual for Teachers of Economics and Geography Faculties of Universities, Researchers, Postgraduates / MN. Palamarchuk, O. M. Palamarchuk - K Knowledge 1998. - 416 pp.
2. Regional report on the state of the environment in Ivano-Frankivsk region in 2016 [Electronic resource]. - Access mode: https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/Regional_Document_2016_Ivano-Frankivska.pdf
3. Rudenko VP The geography of natural resource potential of Ukraine. - In 3 parts: a textbook / V.P.Rudenko. - Chernivtsi: Chernivtsi National University Unt., 2010. - 552 p.
4. Tariffs for gas, electric power, water supply and drainage, heat supply in the EU countries. Norms of consumption and actual consumption per person utilities. The system of subsidies for the poor citizens. / Information note prepared by the European Information and Research Center. [Electronic resource] Access mode: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28893.pdf>

УДК: 339.9:338.46(1-925.8/.9)

Рутинський Михайло Йосипович,
кандидат географічних наук, доцент
Скрипай Ксенія Володимирівна

Львівський інститут економіки і туризму
м. Львів, Україна, e-mail: rytynskij@ua.fm
Львівський інститут економіки і туризму,
м. Львів, Україна,
e-mail: ksenia.virgo@gmail.com

ФОРС-МАЖОРНІ ЗРИВИ ПРОГРАМ ОБСЛУГОВУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ТУРОПЕРАТОРОМ "JOIN UP" У 2018 РОЦІ

Актуальність представленої праці полягає в тому, що дослідження ризиків та форс-мажорних зривів туристичного обслуговування туристичним оператором "Join Up!" попереджатиме подальше їх виникнення. *Об'єктом дослідження* є туристична компанія "Join Up!".

Мета дослідження: дослідити причини зривів програм обслуговування та динаміку кількості постраждалих, проаналізувати суспільний резонанс і наслідки зриву програм та зробити прогноз іміджевих втрат туроператора "Join Up!" у 2018 і 2019 роках.

Методика. У дослідженні використано метод соціологічного дослідження, методи порівняння, аналізу та синтезу, метод групування, узагальнення, статистичної обробки вихідних даних.

Результати. Охарактеризовано сутність форс-мажорних обставин; проаналізовано основні ризики туристичної діяльності та зриви програм обслуговування туроператора "Join Up!", що мали місце у 2018 р.

Наукова новизна. Досліджено причини зриву програм обслуговування та динаміку кількості постраждалих; проаналізовано суспільний резонанс та оцінено наслідки зриву програм обслуговування; зроблено прогноз іміджевих втрат туроператора "Join Up!" у 2018 і 2019 роках.

Практична значимість. Запропоновано конкретні рекомендації щодо відновлення втраченої довіри постраждалих і потенційних клієнтів компанії "Join Up!".

Ключові слова: туроператор, форс-мажор, зрив програми обслуговування.

УДК: 339.9:338.46(1-925.8/.9)

Рутинский Михаил Иосипович,
кандидат географических наук, доцент
Скрипай Ксения Владимировна

Львовский институт экономики и туризма,
г. Львов, Украина, e-mail: rytynskij@ua.fm
Львовский институт экономики и туризма,
г. Львов, Украина, e-mail:
ksenia.virgo@gmail.com

ФОРС-МАЖОРНЫЕ СРЫВЫ ПРОГРАММ ОБСЛУЖИВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫМ ТУРОПЕРАТОРОМ "JOIN UP" В 2018 ГОДУ

Актуальность представленной работы состоит в том, что исследование рисков и форс-мажорных срывов туристического обслуживания туристическим оператором "Join Up!" призвано предупредить дальнейшее их возникновение.

Объектом исследования является туристическая компания "Join Up!". *Цель* исследования: исследовать причины срывов программ обслуживания и динамику количества пострадавших, проанализировать общественный резонанс и последствия срывов программ; сделать прогноз имиджевых потерь туроператора "Join Up!" в 2018 и 2019 годах.

Методика. Используются методы социологического исследования, методы

сравнения, анализа и синтеза, метод группировки, обобщения, статистической обработки исходных данных.

Результаты. Охарактеризована сущность форс-мажорных обстоятельств; проанализированы основные риски туристической деятельности; оценено последствия срывов программ обслуживания туроператора "Join Up!", имевших место в 2018 году.

Научная новизна. Исследованы причины срывов программ обслуживания и динамика количества пострадавших; проанализирован общественный резонанс и дана оценка последствий срывов программ обслуживания; сделан прогноз имиджевых потерь туроператора "Join Up!" в 2018 и 2019 годах.

Практическая значимость. Предложены конкретные рекомендации по восстановлению утраченного доверия пострадавших и потенциальных клиентов компании "Join Up!".

Ключевые слова: туроператор, форс-мажор, срыв программы обслуживания.

UDC: 339.9:338.46(1-925.8/.9)

Rutynskyi Mikhailo Yosypovych,
PhD in Geography, associate professor

Lviv Institute of Economy and Tourism
Lviv, Ukraine, e-mail:
rytynskij@ua.fm

Skrypai Ksenia Volodymyrivna

Lviv Trade and Economic University
Lviv, Ukraine, e-mail:
ksenia.virgo@gmail.com

FORCE MAJEURE DISRUPTIONS OF TOURIST SERVICES BY THE TOUR OPERATOR "JOIN UP!" IN 2018

The purpose. The urgency of the presented scientific work is that the study of risks and force majeure disruptions of tourist services by the tourist operator "Join Up!" Will prevent their further occurrence. The *object* of research is the travel company "Join Up!". The purpose of the study: to investigate the reasons for the failure of service programs and the dynamics of the number of victims, to analyze the public resonance and the consequences of the failure of the programs and to make a prediction of the image losses of the tour operator "Join Up!" in 2018 and 2019.

Methods. The research uses the method of sociological research, methods of comparison, analysis and synthesis, the method of grouping, generalization, statistical processing of output data.

Results. The essence of force majeure circumstances is characterized; analyzed the main risks of tourist activity and disruptions to the programs of service of tour operator "Join Up!" that took place in 2018.

Scientific novelty. The reasons of disruption of service programs and dynamics of the number of suffered people were investigated; the public resonance has been analyzed and the consequences of failure of service programs have been assessed; the forecast of the image losses of the tour operator "Join Up!" is made in 2018 and 2019.

Practical significance. The specific recommendations for restoring the lost trust of the victims and potential clients of the "Join Up!" Company are offered.

Keywords: tour operator, force majeure, disruption of service program.

Постановка проблеми. Злагоджена робота туризму як галузі сфери послуг відіграє значну роль у підвищенні рівня економічного розвитку країни і світового господарства в цілому. На сьогодні в туристичній індустрії України існує ряд проблем, які гальмують поступ туристичного бізнесу та негативно впливають на туристичне споживання.

Споживач туристичного продукту, зазвичай, націлений на високий рівень організації відпочинку. Українська інфраструктура для його забезпечення розвинена та розподілена нерівномірно, і саме це є основною причиною зростання виїзного туризму.

Аналізуючи кількість основних і чартерних рейсів, які були виконані за замовленням туроператорів, робимо висновок, що кількість українських туристів, які відпочили за межами країни в 2018 році, у порівнянні з попередніми роками зросла на 20-25%. Ці дані свідчать про те, що на сьогодні в Україні спостерігаємо тенденцію до збільшення частки туристів, які надають перевагу відпочинку за кордоном.

При здійсненні туристичної подорожі часто трапляються обставини, які порушують усю злагодженість роботи туристичної інфраструктури. Жодне підприємство не застраховане від природних і рукотворних катаклізмів, аварій і пожеж. Зриви програм обслуговування спричиняють великі фінансові збитки, як туристам, так і організаторам туру. Є різні терміни для таких ситуацій, але найпоширеніший – “форс-мажор”. В останні роки туристичний бізнес у всьому світі набирає обертів, і форс-мажорні обставини в туризмі зустрічаються досить часто. Для того, щоб форс-мажори не принесли істотних збитків туристичним організаціям і, власне, туристам, необхідно розуміти, яким чином відбувається взаємодія у випадках надзвичайних подій, якими правами і обов'язками мають користувачі туристичних послуг і організатори туризму.

Цілі дослідження: У цьому контексті цілком очевидною є *актуальність та практична націленість* даної праці, а саме: дослідження та аналіз форс-мажорних зривів туристичного обслуговування туристичним оператором “Join Up!” попереджатиме подальше їх виникнення.

Мета статті: дослідити причини зривів програм обслуговування та динаміку кількості постраждалих, проаналізувати суспільний резонанс і наслідки зриву програм та зробити прогноз іміджевих втрат туроператора “Join Up!” у 2018 і 2019 роках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї проблематики свідчить про дедалі зростаючу увагу науковців, ринкових аналітиків і практиків туристичної сфери країни до висвітлення питань форс-мажорних та супутніх проблем, що ведуть до неякісного туристичного обслуговування громадян України. Проблемам форс-мажорів і недотримання програм обслуговування споживачів туроператорами України присвячено окремі дослідження вітчизняних учених (О.О. Любіцевої, Є.В. Панкової, І.Г.Смирнова, В.К.Кіптенко, А.Ю. Парфінєнка, І.С. Посохова, Л.В.Ільїна та ін.), праці узагальнюючого характеру з цієї проблематики щороку публікуються на шпальтах вітчизняних наукових збірників та на відповідних інтернет-порталах [див., напр., 1, 2, 4–8 та ін.]. Однак, критичний розгляд нагальних проблем часто-густо відстає в часі від їх проявів, а тому детальний науковий аналіз кожного нового конкретного прояву неналежної діяльності провідних національних

туроператорів є вкрай актуальною і важливою місією науковців-експертів у царині туризму.

Виклад основного матеріалу. У всіх договорах на надання туристичного обслуговування завжди вказуються так звані форс-мажорні обставини. В цілому форс-мажор характеризується надзвичайною і непереборною подією, настання якої неможливо передбачити і запобігти. Юридичне значення форс-мажору полягає в тому, що він є підставою для звільнення юридичної або фізичної особи від відповідальності за порушення цивільно-правових або інших зобов'язань, покладених на нього законом [17, 25, 27].

Перешкоджати проведенню туристичної діяльності можуть такі обставини як пожежі, стихійні лиха, війни, військові операції будь-якого характеру, блокади, заборони експорту або імпорту тощо. При їх настанні сторони зобов'язані повідомити про це один одного. У такому випадку термін виконання зобов'язання відсувається відповідно до часу, протягом якого будуть діяти такі обставини.

Перш за все, необхідно визначити причину порушення надання туристичних послуг. Наприклад, при порушенні транспортного сполучення з вини компанії, що надає цю послугу, турист має право на відшкодування збитків. У випадку ж зриву туристичного обслуговування внаслідок стихійних лих або політичних негараздів, юридична або фізична особа, що надає це обслуговування, знімає з себе зобов'язання у зв'язку з настанням форс-мажорних обставин. В іншому випадку туристична компанія повинна запропонувати туристу альтернативний варіант послуги, або просто відкласти поїздку, переукласти договір [25, 30].

На кожному етапі розробки та споживання туристичного продукту існує ймовірність виникнення ризикової ситуації, яка розлагодить діяльність туристичного підприємства. Нехтування ризиком в процесі планування діяльності та надання сервісних послуг викликає небезпеку понесення збитків та недосягнення поставлених цілей. Дослідження і прогнозування ризиків туристичної діяльності є складним процесом. Необхідно зважати на те, що програма міжнародного туристичного обслуговування – це цілий комплекс послуг, що надаються різними за профілями своєї економічної діяльності підприємствами різних країн.

Під час здійснення подорожі туристи зазнають загроз, пов'язаних з місцем розміщення, транспортним обслуговування, послугами харчування, неінформованістю з туристичним продуктом тощо. Ці та інші чинники, які виникають у туристичній подорожі, формують групу ризиків для туристів. Виникнення проблем при наданні послуг при транспортуванні, у закладах розміщення або харчування, зазвичай, залишають у споживачів негативні враження від відпочинку.

Туристичний оператор “Join Up!” – це багатопрофільна українська компанія, яка була заснована 2009 р. профільним оператором по ОАЕ, Таїланду та Домініканській республіці. Компанія займає передові позиції

на ринку, входячи в когорту найбільш успішних туристичних компаній України.

Станом на початок 2019 р. компанія: має 40 туристичних напрямків; офіси в 6-ти містах; бл. 500 співробітників; 115 туристичних агенцій в 48 містах України (зокрема 23 офіси у Києві та 5 у Львові); є одним із найбільших замовників чартерних рейсів.

Головний офіс знаходить за адресою м. Київ, Харківське шосе 201–2А. Туроператор “Join Up!” має у власності авіакомпанію “SkyUp”, про заснування якої 14 грудня 2017 р. міністр інфраструктури Володимир Омелян повідомив на своїй сторінці у facebook. Компанія є приватною, державні кошти у її створенні не використовуються. Головний акціонер ТОВ “ACS-Україна”.

Лоукост почав свої польоти 21 травня 2018 р. ТОВ “Авіакомпанія Скайап” базується в Міжнародному Аеропорті “Київ” імені Ігоря Сікорського. Задекларовано, що флот компанії на 2018 рік налічував 3 літаки (Boeing 737), згодом їх кількість планується збільшити до 12 (2022 року) [5].

В березні 2018 р. “SkyUp Airlines” і корпорація “Boeing” підписали контракт на закупівлю п'ятох літаків Boeing 737 MAX, загальна вартість яких складає 624 мільйони доларів [2]. Весною 2019 р. Федеральне агентство повітряного транспорту США (FAA) та Уряд України призупинили експлуатацію літаків Boeing 737 MAX, з огляду на їх потенційну аварійність та на час міжнародного розслідування авіакатастроф літаків саме цієї серії.



Рис. 1. Основні причини зриву авіаобслуговування у туристичних програмах туроператора “Join Up!” (власна розробка, отримана методом статистичного аналізу даних у ЗМІ)

З кінця квітня 2018 р., коли “SkyUp” анонсувала запуск польотів, український туристичний оператор “Join Up!” стикається з проблемами. Авіаперевізником у початкових планах на перший рік роботи було означене виконання чартерних рейсів на популярні курорти: з Києва,

Харкова, Львова та Одеси за 16 туристичними напрямками в Єгипет, Туреччину, Болгарію та інші країни. У травні-червні авіакомпанія планувала запуснути внутрішні регулярні рейси в Одесу. Проте виконання поставлених завдань були зірвані розірванням договорів з “МАУ” і “Windrose”, дефіцитом лайнерів на внутрішньому ринку та зривом термінів постачання літаків для нової авіакомпанії “SkyUp”.

Затримки рейсів – поширене явище для авіаперевезень, оскільки серед причин можуть бути збої у роботі авіаперевізника, технічні неполадки, погодні умови тощо (див. Рис. 1).

Навесні 2018 р. стало зрозуміло, що перевізник “SkyUp” не вкладається в заявлені терміни запуску внутрішніх регулярних рейсів. Проблема виникла через зсув графіка отримання льотної придатності на повітряні судна та сертифікаційних перевірок Державіаслужби. В результаті “SkyUp” почала літати 21 травня, а не на початку квітня, як розраховувала.

Водночас через щільний графік перельотів і максимальне використання літаків у розпал туристичного сезону, перші затримки рейсів в Україні призвели до подальших порушень розкладу.

Туристи оператора “Join UP!”, які 27 квітня планували відправитися в Шарм-ель-Шейх на борту авіакомпанії “МАУ”, за кілька днів до поїздки дізналися неприємну новину. Рейс перенесли з 13:00 на 18:00, а замість “МАУ” на єгипетські пляжі мандрівників відвіз інший перевізник – “Bravo Airways”. Представники оператора на гарячій лінії порадили звернутися за роз’ясненнями до турагента, який продав путівку. Після декількох раундів переговорів виявилось, що туроператор має право змінювати авіакомпанію, тип борту і час вильоту. Компенсація в подібних випадках не передбачена. Менше пощастило туристам компанії, які в той же день повинні були вилетіти до Львова. Через поломку літака авіакомпанії “YanAir” близько 200 мандрівників на день застрягли в аеропорту Шарм-ель-Шейха. Деякі з них змогли вилетіти додому тільки 29 квітня.

Наприкінці червня український туристичний ринок знову зіткнувся з проблемою затримки рейсів у піковий літній сезон. Зокрема, із запізненням відбулися деякі рейси на замовлення “Join UP!” у різних авіаперевізників за напрямками Туніс, Іспанія (Тенеріфе, Пальма-де-Майорка, Барселона), Єгипет (Шарм-ель-Шейх, Хургада) й Туреччина (Бодрум) [1, 4, 6, 7-9].

Окрім зривів авіаобслуговування у туристичних програмах туроператора “Join Up!” були зафіксовані численні порушення прав туристів на інших етапах, а саме під час отримання виїзних документів у турагентстві, трансферу і заселення в обраний готель, перебування на відпочинку та виселення з готелю. За нашими дослідженнями, найвразливішими етапами програми обслуговування, де було зафіксовано найбільше форс-мажорних проблем з клієнтами “Join Up” в 2018 р., були етап прильоту, трансферу і заселення в обраний готель, етап прибуття в

аеропорт та очікування на чартерний рейс та під час виселення з готелю, трансферу та очікування на зворотній авіапереліт (див. Рис. 2).



Рис. 2. Найвразливіші етапи програми обслуговування, де зафіксовано найбільше форс-мажорних проблем з клієнтами Join Up в 2018 р. (власна розробка, отримана методом статистичного аналізу даних у ЗМІ)

Таблиця 1.

Хронологія, динаміка та масштаби суспільно найрезонансніших зривів програм обслуговування туроператора “Join Up!” 2018 року (складено нами на основі опрацювання та узагальнення стрічок новин в інтернет-медіа України “УНІАН”, “Gazeta.ua” та “Канал-24”)

Дата форс-мажору	Локація форс-мажору та географічний напрямок туру	Кількість постраждалих	Задекларована причина зриву програми туру
27.04.2018	Шарм-ель-Шейх, рейс в Україну.	705	Невиліт з технічних причин.
01.07.2018	Тирана, рейс в Україну.	200	Неготовність туристичної компанії до розширення парку літаків.
01.07.2018	Пальма-де-Майорка, рейс в Україну.	160	Неготовність туристичної компанії до розширення парку літаків.
01.07.2018	Жуляни, рейс в Шарм-ель-Шейх.	150	Причина зриву не повідомлена.
02.07.2018	Жуляни, рейс в Анталію.	180	Невиліт з технічних причин.
02.07.2018	Львів, рейс до Неаполя.	50	Неготовність туристичної компанії до розширення парку літаків.
03.07.2018	Тирана, рейс в Україну.	200	Невиліт з технічних причин.
04.07.2018	Жуляни, рейс до Неаполя.	200	Невиліт з технічних причин.
05.07.2018	Жуляни, рейс до Анталії.	150	Технічна несправність літака.
09.07.2018	Львів, рейс до Тівату.	168	Невиліт з технічних причин.
09.07.2018	Львів, рейс у Хургаду.	180	Невиліт з технічних причин.
09.07.2018	Шарм-ель-Шейх, рейс в Україну.	330	Додаткова перевірка аеродрому
11.07.2018	Анталія, рейс в Україну.	524	Потраплення птаха в двигун

			літака.
12.07.2018	Шарм-ель-Шейх, рейс в Україну.	-	Невиліт з технічних причин.
23.07.2018	Барселона, рейс в Україну.	150	Невиліт літака з України з технічних причин.
28.07.2018	Хургада, рейс в Україну.	200	Технічна несправність літака.
01.08.2018	Ріміні, рейс в Україну.	170	Невиліт з технічних причин.
26.08.2018	Анталія, рейс в Україну.	150	Технічна несправність літака.
01.09.2018	Бориспіль, рейс в Анталію.	160	Неповний льотний склад.
08.09.2018	Бориспіль, рейс до Бодрума.	270	Технічна несправність літака.
17.09.2018	Хургада, рейс в Україну.	150	Технічна несправність літака.
07.11.2018	Шарм-ель-Шейх, рейс в Україну.	200	Бійка на літаку.
09.11.2018	Україна, рейс в Шарм-ель-Шейх.	150	Бійка на літаку.

Згідно з повідомленням заступника міністра економічного розвитку Михайла Титарчука у Facebook, проблема затримки авіарейсів в основному була пов'язана зі збільшенням кількості бажаючих відпочити. Це збільшення в рази перевищило обсяг пасажиромісць, що можуть надати авіаперевізники чартерних рейсів та продажем турів за демпінговими цінами [15].

Дослідження динаміки кількості постраждалих. За нашими підрахунками, які були отримані на основі даних ЗМІ, літнього туристичного сезону 2018 р. постраждалими від дій туристичного оператора стали близько 5000 туристів. На основі підрахунків кількості постраждалих, нами був проведений аналіз хронології, динаміки та масштабів суспільно найрезонансніших зривів програм обслуговування “Join Up!” і побудована таблиця, яка зображує відповідні дані.

Фактичні матеріали про суспільно найрезонансніші зриви програм обслуговування туроператора “Join Up!” 2018 р., зібрані та опрацьовані нами з відкритих джерел (повідомлення у ЗМІ), дали змогу статистично проаналізувати ці дані та представити підсумкову аналітичну діаграму (див. Рис. 3), де нами показано рейтинг кількості постраждалих клієнтів туроператора за основними географічними напрямками зірваних авіаперельотів.

Відповідно до результатів статистичної обробки інформації про форс-мажорні зриви обслуговування туроператором “Join Up!” 2018 р., представлених на рис. 3, нами було визначено найвразливіші напрямки міжнародних авіасполучень, де відбувалися наймасовіші порушення прав споживачів. На рейсах сполученням “Україна – Туреччина”, а також “Україна – Єгипет” і в зворотньому напрямі (а саме; “Бориспіль – Анталія”, “Жуляни – Анталія”, “Бориспіль – Бодрум”, “Жуляни – Шарм-ель-Шейх”, “Шарм-ель-Шейх – Україна”, “Хургада – Україна”), а також на рейсах до Італії, Іспанії, Албанії та Іспанії були найчастіше зірвані програми обслуговування туристів. Найбільша кількість постраждалих від зриву туристичного обслуговування була зафіксована за напрямком

“Шарм-ель Шейх – Україна” (Київ та Львів) – сумарно понад 1200 туристів.

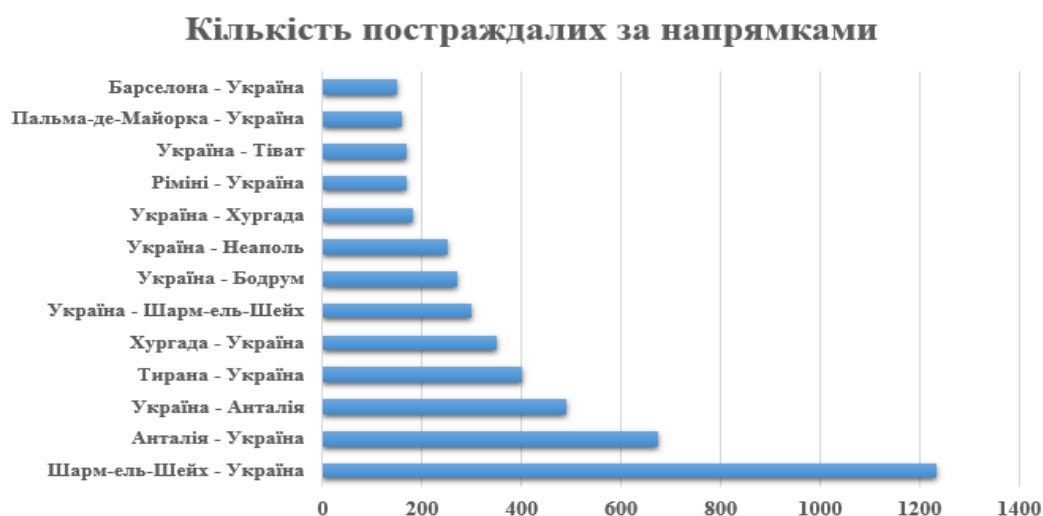


Рис. 3. Кількість постраждалих від зривів туристичних програм за напрямками обслуговування. (власна розробка, отримана методом статистичного аналізу даних у ЗМІ)

Ми зробили такий висновок на підставі вивчення всіх випадків форс-мажору: зриви авіаперевезень партнерами туроператора “Join Up!”, згідно з декларованими причинами їх виникнення, пов’язані передусім:

- з несправними станами літаків,
- з пізнім прибуттям літака з попереднього рейсу,
- у зв’язку з іншими технічними причинами,
- через неготовність туристичної компанії до розширення парку літаків, задіяних в обслуговуванні клієнтів “Join Up!”.

Також на рейсах ставалися випадки неповного льотного складу авіасудна та бійки на його борті.

Аналіз суспільного резонансу і наслідків зриву програм обслуговування туроператора “Join Up” влітку 2018 р. Після численних зривів туристичних програм, які виникали з квітня по червень місяць, народний депутат України Анна Романова закликала Верхову Раду ухвалити законопроект про захист туристів за кордоном, який захистить громадян України та іноземних туристів. В даному законопроекті закладено створення нових правових засад для функціонування туристичної сфери, покращення сервісу, зокрема, готельного та посилення відповідальності для недобросовісних туристичних операторів.

На сьогодні Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про туризм” щодо удосконалення державної політики у сфері туризму не виносять на голосування у сесійну залу. Окрім заклику до затвердження змін до Закону “Про туризм”, міністр інфраструктури Володимир Омелян повідомив про перевірки літаків українських авіакомпаній на технічну спроможність, які буде проводити Державна авіаційна служба України.

Зокрема, було висунуто пропозицію обмежити термін використання пасажирських літаків до 20 років [15].

Зриви туристичних програм також спричинили суспільний резонанс у вигляді численних скарг відпочивальників на недобросовісне туристичне обслуговування. На багатьох інтернет-ресурсах були залишені негативні відгуки про невдачу співпрацю з провідним туристичним оператором.

У відповідь на це “Join Up!” оптимізував польотну програму і максимально знизив навантаження на флот авіакомпаній-партнерів. Так, на початку червня було скорочено кількість рейсів до Іспанії, а з 11 липня суттєво скорочені авіап перевезення в напрямку Туреччини.

В цілому було оптимізовано 14 рейсів на тиждень, і відправлялося близько 105 чартерів на тиждень. Ці рейси були зняті з тих авіакомпаній-партнерів, які не могли виконувати польоти за розкладом (95% збоїв у розкладі – це літаки авіакомпаній “Браво” і “YanAir”).

Цей крок допоміг знизити навантаження на флот авіаперевізників, яке склалося через щільний графік перельотів, максимальне використання літаків в розпал туристичного сезону і відсутність вільних літаків у авіакомпаній для підмін в разі збоїв у розкладі. Зменшення кількості рейсів дозволило дещо вирівняти розклад авіакомпаній і в ряді випадків попередити тривалі очікування і незручності для туристів.

Туристам, чиї тури за напрямком Іспанія були відмінені для зменшення навантаження на флот авіаперевізників та попередження подальших збоїв у розкладі перельотів, “Join Up!” запропонував перебронювати інший тур або повернути кошти у 100% обсязі. Для всіх, хто вимушено затримався в іншій країні через суттєве перенесення часу вильоту, туроператор за власний кошт подовжив путівку з проживанням і харчуванням в готелі. Також туроператор компенсує вартість недоотриманих діб відпочинку туристам, відпочинок яких скоротився через перенесення часу вильоту.

9 липня 2018 р. проти співробітників туристичної компанії “Join Up!”, клієнти якої цього літа неодноразово скаржилися на проблеми із затримками вильотів і прильотів, відкрили кримінальне провадження. Про це повідомив адвокат компанії “AVER LEX” Віталій Сердюк на сторінці в соцмережі. Головне управління Нацполіції Києва відкрило провадження за фактом шахрайства, а саме незаконного заволодіння грошовими коштами клієнтів туропера-тора в особливо великих розмірах (ч. 4 ст. 190 Кримінального кодексу) [6, 7].

19 жовтня 2017 р. народний депутат від “Самопоміч”, голова підкомітету Верховної Ради з питань туризму, курортів і рекреації Анна Романова на своїй сторінці у Facebook повідомила, що з 2014 року туроператор “Join Up!” не виплатив компанії з ОАЕ “Royal Park Tourism Services” борг в розмірі близько 3,5 мільйона доларів. За повідомленням президента арабської компанії, співпраця між “Royal Park Tourism Services” і “Join Up!” була припинена після непогашення боргів. Це призвело до серйозних фінансових втрат компанії, а також до зруйнування

довірчого ставлення по відношенню до української туристичної фірми. Також було повідомлено, що “Join Up!” мав аналогічні проблеми з єгипетським туроператором “Flash Tours” та індійською компанією “Concord Exotic Voyages” і, таким чином, порушив кодекс поведінки закордонних туроператорів, що, в свою чергу, впливає на оплату постачальникам послуг. “Royal Park Tourism Services” звернувся зі скаргами до Вищого господарського суду і 15 липня 2017 р. було прийнято рішення про стягнення з ТОВ “Join Up!” 3,57 млн доларів США боргу [1, 6].

У грудні 2018 р. прес-центром туроператора “Join Up!” було повідомлено, що 20 листопада 2018 р. Апеляційний Господарський суд прийняв рішення на користь “Join Up!”, підтвердивши, що “Join Up!” не має боргових зобов'язань перед ТОВ “Роял Парк Туризм Сервісез”. Постановою від 20 листопада 2018 р. Апеляційний Господарський суд залишив без змін Рішення Господарського Суду м. Києва від 12.10.2016 у справі № 910/8887/16 про відмову ТОВ “Роял Парк Туризм Сервісез” (Royal Park Turism Services LLC) в позові про стягнення з “Join Up!” [5].

Комітет Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту і туризму 21 листопада підвів підсумки туристичного сезону, що минає і намітив амбітні плани на майбутнє в частині реформування туристичної сфери. На думку Комітету, 2018 р. виявився проблемним для туристичної галузі та висвітлив проблеми, вирішення яких потребує внесення змін до чинного законодавства та посилення відповідальності для несумлінних гравців ринку. Зокрема, вони стосуються відповідальності туроператорів за неналежне виконання умов договору, надання звітності туристичними компаніями, умов ліцензування та ін. [15].

Було зауважено, що подані туристичними операторами статистичні звіти за 2017 і 2018 р. не проходять перевірки і не відповідають дійсності. На сьогодні виникає чимало питань щодо звітності великих гравців ринку та їх оподаткування. Виявлено, що туристичний оператор “Join Up!” протягом минулого року відправив за кордон найбільше відпочивальників, проте компанія не сплачує належну кількість податків відповідно до кількості туристів. Пізніше на діяльність туроператора було звернено увагу правоохоронних органів. Зокрема, Генеральна прокуратура виявила ініціативу брати участь у кримінальному провадженні, яке було розпочато влітку 2017 року стосовно службових осіб “Join Up!” за підозрою у шахрайстві. Не виключено, що туроператора на тлі масових скарг туристів, вже в наступному році очікують перевірку з боку Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Протягом 2018 р. було перевірено шість туристичних компаній, половина яких, внаслідок цього, втратила ліцензію на здійснення туристичної діяльності. У 2019 р. планується перевірка діяльності ТОВ “Join Up!”.

В свою чергу, Міністерство інфраструктури України рекомендувало посилити відповідальність авіакомпаній за виконання договірних

зобов'язань і зобов'язати їх публікувати у себе на офіційному сайті повну інформацію щодо законтракованих чартерних рейсів [15].

Наш прогноз іміджевих втрат туроператора “Join Up” у 2018 і 2019 рр. Після провального туристичного сезону 2018 р., в Інтернеті, за нашими підрахунками, кількість негативних відгуків про туроператора “Join Up!” збільшилася на понад 1,5 тисячі відгуків. Це різко обвалило імідж національного туроператора, який він вибудовував дороговартісними рекламними кампаніями впродовж останніх років (у т. ч. шляхом спонсорського PR у популярній туристичній телепередачі “Орел и Решка”). Нами складено експертну таблицю, в якій показано найтипівіші негативні відгуки постраждалих туристів – публічний інтернет-ресурс, який досі працює на антирейтинг споживацької довіри до туроператора “Join Up!”.

Таблиця 2.

Найтипівіші негативні відгуки постраждалих туристів, що формують у публічному інтернет-просторі споживацький анти рейтинг і ведуть до іміджевих втрат туроператора “Join Up!”

Джерело публічної інформації про турфірму	Зміст опублікованого відгуку (претензій) постраждалого туриста (мовою оригіналу)	Дата публікації
https://toneto.net/catalog/turistiche-skie-firmy---aviakompanii/Join-up-Poltavskaya-9	Только что прилетели домой с Шарма, спешу поделиться впечатлениями от туроператора ДжойнАп. НИКОГДА БОЛЬШЕ НЕ ПОЕЛЕЧУ С ДЖОЙНОМ, ДАЖЕ БЕЗПЛАТНО, ДА ЧТО УЖ ТАМ - ДАЖЕ ЕСЛИ БЫ МНЕ ЗАПЛАТИЛИ! Мы заказали о ОПЛАТИЛИ отель в Египте. Через пару дней нам сообщили что в оплаченном нами отеле мест нет. Это вообще как? А как же мы оплатили тогда? Вылет из Одессы в Шарм перенесли на 12 ЧАСОВ, в самолете не покормили, мы заселились в 4 ночи в отель и голодные пошли спать, день отдыха пропал. Ночной вылет домой переносили ТРИ РАЗА, вызывали на рецепцию с чемоданами и оправляли в номер. И так 3 раза за ночь! С 2 ночи до 8 утра мы 3 раза одевались/собирались /возвращались в номер/снова на рецепцию.	13.12.18
https://toneto.net/catalog/turistiche-skie-firmy---aviakompanii/Join-up	Наступили на те де грабли. Месяц назад летели с джойн ап (skyyup) - задержка рейса на 10 часов. В Египте вместо 9 вечера, в 6 утра, уставшие измотанные. Сутки потеряны. И вот опять завтра вылет в Шарм. Пере-несли рейс на 9 часов. И опять одна ночь теряется. Никакой компенсации не дадут. Похоже это какая то схема развода на бабки. Продают путевку семь ночей, а фактически выходит шесть ночей.	10.11.18
https://toneto.net/catalog/turistiche-skie-firmy---aviakompanii/Join-up	Join Up очень испортил наш отдых в конце: нас перебросили на рейс в 4 утра, а покупали мы тур с обратным рейсом 19:45 , то есть день и ночь были украдены. PS: наш рейс 19:45 не был отменен и не было замены самолета. Представитель киевского офиса объяснил ,что нас пересадили “в связи с оптимизацией” процесса	04.11.18
https://www.turpravda.com	Літала менше ніж місяць тому. Опинились в першій ночі в Єгипті, в готель нас не поселили, бо нашого бронювання не було. Гаряча лінія їхня не працює, літак запізнюється на пару годин без попередження. найгірший відпочинок в моєму житті за мої ж гроші. НЕ ЇЗДІТЬ З ДЖОЙН АПОМ!	22.10.18
https://www.turpravda.com	Как только видите этого туроператора – бегите без оглядки!!! Летели с женой в Турцию! Оплатили тур за 4*... Но!!! При заселении в отель	11.10.18

pravda.com	нас ждал сюрприз... Заселили в номер, нет - скорее в общежитие...	
https://www.turpravda.com	Нам Джоин Ап не оплатил отель 5* в Турции. Нас в предпоследний день выселяли со скандалом. И вылетели мы на день раньше.	2.09.18
https://www.turpravda.com	Мы семьёй забронировали отель Palmet (Турция) у Join up, по приезду в отель нам сообщили, что нашей резервации нету. Приехал гид и отвёз нас вообще в другой отель, сообщив, что они не сотрудничают уже с Palmet (до приезда нам никто ничего не говорил), тот отель, что они нас привезли, далеко не сравним с заказанным. Никогда не сотрудничайте с Join up, это отвратительный туроператор, врут на каждом шагу!!! Испортили нам отдых полностью!!!	22.08.18
https://www.turpravda.com	Репутация врунов!!! Бронировали Пинету, есть ваучер на поселение, подтверждение брони. По приезду мест в отеле нет, предлагают заселить в отель 3 звезды - на категорию ниже. Такого я вообще не предполагала. БОЛЬШЕ НИКОГДА НИКОМУ НЕ БУДУ СОВЕТОВАТЬ Join UP!	13.08.18
https://www.turpravda.com	Вылет должен был быть из Харькова, потом сказали, что вылет из Киева (Жуляны). Время вылета менялось несколько раз. Изначально было в 2:00 06.08. В итоге ваучер прислали со временем 21:30. Ну да ладно, смирились уже, что теряем день. Приехали с 5-летним ребенком в Киев (Жуляны). Оказалось, время вылета поменяли на 2:00 07.08. Каким-то чудом появится представитель Join UP. Ура!!!! И мы узнаем, что наш вылет будет из аэропорта Борисполь в 6:40 07.08. Трансфер никто нам не предоставил, сказали, добирайтесь сами. О каком-то питании или хотя бы чай с булочкой, даже и речь не идет. Им все равно, что вы с маленьким ребенком и никак не рассчитывали на такие приключения. Так что сидим в аэропорту уже в Борисполе, ждем.... Отходить куда-то старшно, вдруг опять что-то поменяется.	07.08.18
https://www.turpravda.com	Купили тур на 2 чел., возраст – за 50, в Турцию, раннее бронирование: заказали в феврале 2018, отдыхали в июле 2018. В шоке от методов работы Join UP. Излагаю только факты: 1. Выбрали отель и дни прилета-отлета в удобной “связке” с поездом (живем от Киева далеко, ехать 12 часов поездом). За месяц до вылета купили билеты на поезд. 2. За месяц до вылета оператор переносит даты вылета-прилета. 3. Через неделю: туроператор в третий раз переносит даты вылета прилета. 4. Мы купили еще раз билеты на поезд, в надежде, что “попадем в нужное время в Киев” и сможем воспользоваться билетами, не нужные - сдадим. 5. Туроператор еще раз меняет даты вылета и прилета. В итоге: ехали автобусом в оба конца. Возвращение из Турции задержали на сутки!!! Перевозили в другой отель ночевать. Вам решать, хотите - рискуйте. Больше о Join UP даже слышать не хочу.	24.07.18
https://www.turpravda.com	ВНИМАНИЕ, РАЗВОД! Схема аферы отработана до мелочей и выполняется очень профессионально! Начнём с огромных задержек авиарейсов в обе стороны. Туристов обманывают сотнями. Тех, кто заплатил за дорогие отели 5* под предлогом недостатка мест в гостинице переселяют в отель поблизости "якобы" на одну ночь. Гид обещает равный уровень отеля, быстро оформляет заселение и убегает. И тут ты понимаешь, что оказался жертвой обмана. Заплатив огромные деньги, ты “отдыхаешь” в отвратительном отеле. Представители компании JoinUp на следующий день ничем помочь не могут. Говорят, JoinUp просто не перевёл деньги в тот отель, за который Вы заплатили. Когда у туристов заканчивается терпение, при попытке снять этот развод на видео, представители JoinUp бросаются на туристов с кулаками. Горячая линия JoinUp в Киеве отправляет на линию JoinUp в Турции. Последние, в свою очередь, отправляют на Киев. Вы остаётесь один на один со своей проблемой. Жандармы приезжать на вызов отказываются. Я очень удивлён, что такое мошенничество проходит безнаказанно и в таких огромных масштабах. Обходите стороной и гори JoinUp огнём!	11.07.18

(найзмістовніші претензії наведено нами на основі опрацювання та узагальнення відгуків постраждалих українських туристів на відповідних інтернет-сайтах)

Провівши дослідження на основі відгуків у соціальних мережах та тенденції обвалу рейтингу на спеціалізованих сайтах, які переглядають сотні тисяч потенційних клієнтів, ми прийшли до висновку, що позитивний імідж провідного туристичного оператора України “Join Up!”, який є одним з найважливіших факторів підвищення конкурентоспроможності фірми на ринку товарів і послуг, втрачено. Провальне обслуговування туристів літнього сезону 2018 р. спричинило зниження рівня попиту на придбання туристичного продукту.

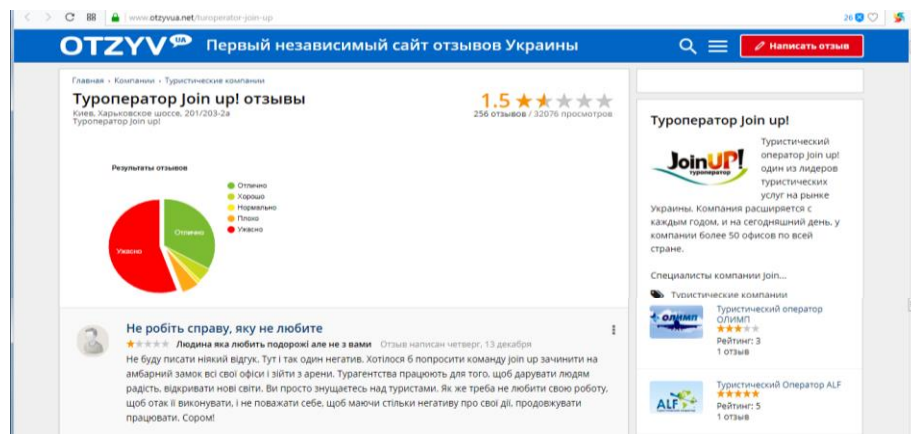


Рис. 4. Результати рейтингового голосування клієнтів Join Up упродовж 2018 року щодо якості реалізованих турів на спеціалізованому Незалежному сайті відгуків України (<https://www.otzyvua.net/turoperator-join-up>). Показово, що 62% оцінили якість роботи туроператора, як жахливу, ще 6% – як погану

До кінця 2018 р. спостерігалось збільшення негативних відгуків про діяльність “Join Up!”, що дає нам підстави прогнозувати, що для відновлення репутації туроператору буде потрібна доволі капіталомістка та довготривала “Стратегія відновлення репутації туроператора”.

Які рекомендації експертів міжнародного туристичного бізнесу слід залучити для відновлення втраченої довіри постраждалих і потенційних клієнтів компанії “Join Up!”

Найбільш поширеними засобами для відновлення втраченого позитивного іміджу та довіри постраждалих є системи внутрішнього контролю щодо запобігання шахрайства серед персоналу різного рівня і внутрішній аудит фінансової звітності [10, 11]. Слід зауважити, що ефективним способом форми контролю є залучення зовнішніх консультантів для проведення незалежних розслідувань. Така форма моніторингу, а саме незаангажована думка фахівця на стан системи контролю і внутрішніх процесів підприємства надає можливість для створення якісної системи попереджаючих механізмів протидії шахрайським діям. Також залучення незалежного експерта є ефективним методом підвищення ефективності бізнес-процесів підприємства.

Важливим чинником розвитку індустрії туризм в Україні є затвердження законопроекту № 8317 (Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про туризм» щодо удосконалення державної політики у сфері туризму»), що містить засади з приводу покращення туристичного сервісу та посилює відповідальність для туроператорів, що здійснювали протиправні дії. Даний законопроект створений на основі досвіду законів і стандартів спрямованих на захист прав споживачів Європейського Союзу.

Згідно з системою захисту прав споживачів у ЄС існують загальноєвропейські закони (так звані Директиви) та національні закони країн-членів. Дані закони висувають вимоги, яких повинні дотримуватися країни ЄС і які сприяють захисту прав споживачів при придбанні турів із заздалегідь запланованим маршрутом та комплексом послуг.

Провідні експерти міжнародного туристичного бізнесу вважають, що залучення до розробки нормативних документів усіх зацікавлених сторін у договори зі споживачами вирішить проблему надання сумлінних умов [27].

Необхідною реформою для підвищення рівня захисту прав споживачів туристичного продукту є затвердження єдиної форми типового договору для надання туристичних послуг, в якому будуть враховані інтереси сторін, які заключають договір і вказано регулювання їх відносин у випадку конфліктних ситуацій.

На основі нашого дослідження можемо рекомендувати пам'ятку для українців, які планують скористатися послугами туроператорів чи турагентів. При укладанні договору на туристичне обслуговування необхідно звернути увагу на наявність чинної ліцензії на проведення туристичної діяльності та його фінансове забезпечення. Зокрема, у договорі має бути зазначена інформація про трансфер з аеропорту до засобів розміщення і зворотньо, дати вильоту та прильоту, відповідність готелю заявленій категорії. Також є важливою наявність індивідуального страхового полісу на медичне обслуговування та від нещасного випадку.

На нашу думку, для підвищення рівня репутації туристичному оператору “Join Up!” необхідно провести реорганізацію туристичних напрямків, а саме – зменшити кількість відправлень у Туреччину і Єгипет, що призведе до упорядкування графіку авіаперельотів і попередить зриви обслуговування.

Не менш важливими задачами є аналіз поточної ситуації з негативними відгуками в мережі та визначити найбільш авторитетні джерела негативу. Складання масиву позитивної інформації, тематичних статей та прес-релізів для розміщення на рейтингових майданчиках буде сприяти підвищенню рівня довіри потенційних споживачів туристичних послуг. Важливим етапом є усунення негативної інформації, включаючи обговорення і відгуки на великих майданчиках, що входять в топ видачі по ключових запитах та робота зі спеціалізованими сайтами туристичної тематики, запуск активної кампанії з просування туроператора.

Висновки. У сучасних реаліях сфера туризму за умови успішного розвитку може стати одним з ключових елементів, що дозволить створити

умови для досягнення стратегічних цілей розвитку країни, а саме, підвищення добробуту населення на основі динамічного і сталого економічного зростання, забезпечення зайнятості населення, підвищення рівня задоволення соціальних і духовних потреб, створення потенціалу для майбутнього розвитку держави і зміцнення міжнародних позицій України.

В ході дослідження зривів туристичного обслуговування туроператора “Join Up!” ми визначили кількість постраждалих туристів, що складає близько 5000 осіб. Ці збої були спричинені щільним графіком авіаперельотів і максимальним використанням літаків у розпал туристичного сезону, коли перші затримки рейсів в Україні призвели до подальших порушень розкладу. Подальші порушення у розкладах авіаперевезень спричинили довготривалі затримки у аеропортах за напрямками Шарм-ель-Шейх – Україна і зворотньо, Анталія – Україна і зворотньо, Тирана – Україна, Хургада – Україна. Унаслідок цього було спричинено суспільний резонанс у вигляді збільшення кількості звернень у ЗМІ, таких як інтернет-видання Gazeta.ua, Zahid.net, Obozrevatel.com, 24 канал та збільшення кількості негативних відгуків на незалежних інтернет-платформах Otzyv.ua, Topeto та інші. На нашу думку, літній сезон 2018 р. виявився провальним для проведення успішної діяльності туроператора “Join Up!”. Масові зриви програм обслуговування спричинили падіння успішного іміджу компанії та втрату її позитивної репутації. Для їх відновлення туристичному оператору необхідно провести внутрішню реорганізацію та запуск активної кампанії з просування бренду туроператора.

Подолати іміджеві втрати допоможе цільовий ребрендинг туроператора “Join Up!” (з одночасною ревізією критеріїв якості і надійності трансферу та інших складових фірмової лінійки турів “Join Up!”).

Список використаних джерел

- 1.24 Канал. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://24tv.ua/aviaperevezennya_mayut_buti_deshevshimi_omelyan_n907975
- 2.Boeing Mediaroom. Boeing, SkyUp Airlines Finalize Order for Five 737 MAX Airplanes. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://boeing.mediaroom.com/news-releases-statements?item=130151>
- 3.European Commission. Overview of EU Tourism Policy. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/policy-overview_en
- 4.Gazeta.ua. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/life/_cinovnik-poyasniv-chomu-ukrayinski-turisti-zastryagli-v-aeroportah/845658
- 5.Join Up! Прес-центр. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://joinup.ua/uk/news/kompaniya-join-up-vidstoyala-u-sudi-reputatsiyu-nadijno-go-partnera/>
- 6.News.Kompas.Ua. Новости украинских компаний. . [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: http://news.kompass.ua/news/turoperator_join_up_zajava_stosovno_zatrimki_rejsiv_i_podolannja_naslidkiv/2018-07-09-44670
- 7.Obozrevatel.com. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/travel/news/skandal-z-bravo-airways-stalo-vido-mo-pro-dolyu-aviakompanii.htm>

8. Ua.News. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://ua.news/ua/naturoperatora-join-up-vidkrito-kriminalnu-spravu/>
9. Zahid.net. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://zahid.net/ukrayinskiy_loukoster_skyup_vidklav_start_polotiv_n1455030
10. Бабарицька В. К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту : навчальний посібник / В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2004. – 288 с.
11. Безпека в туризмі. Характеристика специфічних факторів ризику в туризмі. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>
12. Бочан І. О. Основи економічної теорії: Інституціональний підхід : навчальний посібник / І. О. Бочан. – Київ : Знання, 2012. – 211 с.
13. Бочан І. О. Технологія туристичної діяльності : навчальний посібник / І. О. Бочан, М. Ф. Цимбалюк, В. М. Цимбалюк. – Львів : ЛІЕТ, 2011. – 420 с.
14. Великочий В. С. Міжнародний туризм : навчальний посібник / В. С. Великочий, О. І. Дутчак, В. В. Шикеринець. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2015. – 254 с.
15. Володимир Омелян. Facebook.com. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/volodymyr.omelyan/posts/10155415934778439?pnref=story>
16. Герасименко В. Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. проф. В. Г. Герасименка. – Одеса : Астропринт, 2013. – 335 с.
17. Інтерфакс. Туризм. Форс мажор и как с ним борются. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://tourism.interfax.ru/ru/analytics/market_overview/770/
18. Карягін Ю. О. Маркетинг турпродукту : підручник / Ю. О. Карягін, З. І. Тимошенко, Т. О. Демура, Г. Б. Мунін. – К. : Кондор, 2009. – 394 с.
19. Ки́фяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навчальний посібник / В. Ф. Ки́фяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с.
20. Король О. Д. Менеджмент туризму : навчальний посібник / О. Д. Король, М. П. Крачило. – К. : Знання, 2009. – 248 с.
21. Любіцева О. О. Методика розробки турів : навчальний посібник / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – 104 с.
22. Михайліченко Г. І. Організація туристичних подорожей : навчальний посібник / Г. І. Михайліченко, А. Ю. Єременко. – К. : КНТЕУ, 2011 – 391 с.
23. Михайліченко Г. І. Практика організації туристичних подорожей турів : навчальний посібник / Г. І. Михайліченко. – К. : КНТЕУ, 2003. – 156 с.
24. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. Класифікація ризиків. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/17061002/ekonomika/klasifikatsiya_rizikiv
25. Основи туристичної діяльності. Договірні стосунки в туризмі. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: http://info-library.com/content/1497_Dogovirni_stosynki_v_turizmi.html
26. Писаревський І. М. Організація туризму: підручник / І. М. Писаревський, С. О. Погасій, М. М. Поколюдна та ін.; за ред. І.М. Писаревського. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 541 с.
27. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / під ред. В. К. Федорченко. – К. : Інтер, 2002. – 635 с.
28. Рутинський М. Й. Організація сфери туристичних послуг : курс лекцій. – Львів : Фенікс, 2007. – 88 с.
29. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. / Т. І. Ткаченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
30. Фастовець О. О. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів : навчальний посібник / О. О. Фастовець. – Київ, 2007. – 233 с.

Список использованных источников

1. 24 Канал. [Електронний ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: https://24tv.ua/aviaperevezennya_mayut_buti_deshevshimi__omelyan_n907975
2. Boeing Mediарoom. Boeing, SkyUp Airlines Finalize Order for Five 737 MAX Airplanes. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: <https://boeing.mediaroom.com/news-releases-statements?item=130151>

3. European Commission. Overview of EU Tourism Policy. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/policy-overview_en
4. Gazeta.ua. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: https://gazeta.ua/articles/life/_cinovnik-poyasniv-chomu-ukrayinski-turisti-zastryagli-v-aeroportah/845658
5. Join Up! Пресс-центр. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: <https://joinup.ua/uk/news/kompaniya-join-up-vidstoyala-u-sudi-reputatsiyu-nadijno-go-partnera/>
6. News.Kompas.Ua. Новости украинских компаний. . [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: http://news.kompass.ua/news/turoperator_join_up_zajava_stosovno_zatrimki_rejsiv_i_podolannja_naslidkiv/2018-07-09-44670
7. Obozrevatel.com. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: <https://www.obozrevatel.com/ukr/travel/news/skandal-z-bravo-airways-stalo-vido-mo-pro-dolyu-aviakompanii.htm>
8. Ua.News. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: <https://ua.news/ua/na-turoperatora-join-up-vidkrito-kriminalnu-spravu/>
9. Zahid.net. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: https://zaxid.net/ukrayinskiy_loukoster_skyup_vidklav_start_polotiv_n1455030
10. Бабарицкая В. К. Менеджмент туризма. Туроперейтинг. Понятийно-терминологические основы, сервисное обеспечение турпродукта: учебное пособие / В. К. Бабарицкая, А. Ю. Малиновская. - М.: Альтерпрес, 2004. - 288 с.
11. Безопасность в туризме. Характеристика специфических факторов риска в туризме. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: <http://ua-referat.com>
12. Бочан И. А. Основы экономической теории: Институциональный подход: учебное пособие / И. А. Бочан. - Киев: Знание, 2012. - 211 с.
13. Бочан И. А. Технология туристической деятельности: учебное пособие / И. А. Бочан, М. Ф. Цимбалюк, В. М. Цимбалюк. - Львов: ЛИЭТ, 2011. - 420 с.
14. Великочий В. С. Международный туризм: учебное пособие / В. С. Великочий, А. И. Дутчак, В. В. Шикеринец. - Ивано-Франковск: Издатель Кушнир М., 2015. - 254 с.
15. Владимир Емельян. Facebook.com. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: <https://www.facebook.com/volodymyr.omelyan/posts/10155415934778439?Pnref=story>
16. Герасименко В. Г. Рынки туристических услуг: состояние и тенденции развития: монография / Под общ. ред. проф. В. Г. Герасименко. - Одесса: Астропринт, 2013. - 335 с.
17. Интерфакс. Туризм. Форс мажор и как с ним бороться. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: https://tourism.interfax.ru/ru/analytics/market_overview/770/
18. Карягин Ю. А. Маркетинг турпродукта: учебник / Ю. А. Карягин, С. И. Тимошенко, Т. А. Демура, Г. Б. Муниг. - М.: Кондор, 2009. - 394 с.
19. Кифяк В. Ф. Организация туристической деятельности в Украине: учебное пособие / В. Ф. Кифяк. - Черновцы: Книги XXI, 2003. - 300 с.
20. Король А. Д. Менеджмент туризма: учебное пособие / А. Д. Король, М. П. Крачило. - М.: Знание, 2009. - 248 с.
21. Любичева А. А. Методика разработки туров: учебное пособие / А. А. Любичева. - М.: Альтерпрес, 2003. - 104 с.
22. Михайличенко Г. И. Организация туристических путешествий: учебное пособие / Г. И. Михайличенко, А. Ю. Еременко. - М.: КНТЭУ, 2011 - 391 с.
23. Михайличенко Г. И. Практика организации туристических путешествий туров: учебное пособие / Г. И. Михайличенко. - М.: КНТЭУ, 2003. - 156 с.
24. Обоснование хозяйственных решений и оценка рисков. Классификация рисков. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: https://pidruchniki.com/17061002/ekonomika/klasifikatsiya_rizikiv
25. Основы туристической деятельности. Договорные отношения в туризме. [Электронный ресурс]: [Сайт]. - Режим доступа: http://info-library.com/content/1497_Dogovirni_stosynki_v_turizmi.html
26. Писаревский И. М. Организация туризма: учебник / И. М. Писаревский, С. А. Погасий, М. М. Покоłodна и др.; под ред. И.М. Писаревского. - Х.: ХНАГХ, 2008. - 541 с.
27. Правовое регулирование туристической деятельности в Украине / под ред. В. К. Федорченко. - М.: Интер, 2002. - 635 с.
28. Рутинський М. И. Организация сферы туристических услуг: курс лекций. - Львов: Феникс, 2007. - 88 с.
29. Ткаченко Т. И. Устойчивое развитие туризма: теория, методология, реалии бизнеса: монография. 2-е изд., Испр. и полным. / Т. И. Ткаченко. - М.: Киев. нац. торг.-экон. ун-т, 2009. - 463 с.
30. Фастовец А. А. Организация транспортных путешествий и перевозок туристов: учебное пособие / А. А. Фастовец. - Киев, 2007. - 233 с.

References

1. 24 Kanal. [Elektronnyy resurs]: [Veb-sayt]. - Rezhym dostupu: https://24tv.ua/aviaperevezennya_mayut_buti_deshevshimi__omelyan_n907975

2. Boeing Mediaroom. Boeing, SkyUp Airlines Finalize Order for Five 737 MAX Airplanes. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: <https://boeing.mediaroom.com/news-releases-statements?item=130151>
3. European Commission. Overview of EU Tourism Policy. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/policy-overview_en
4. Gazeta.ua. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: https://gazeta.ua/articles/life/_cinovnik-poyasniv-chomu-ukrayinski-turisti-zastryagli-v-aeroportah/845658
5. Join Up! Pres-tsentr. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: <https://joinup.ua/uk/news/kompaniya-join-up-vidstoyala-u-sudi-reputatsiyu-nadijno-go-partnera/>
6. News.Kompas.Ua. Novosti ukraynskykh kompaniy. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: http://news.kompas.ua/news/turoperator_join_up_zajava_stosovno_zatrimki_rejsiv_i_podolannja_naslidkiv/2018-07-09-44670
7. Obozrevatel.com. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: <https://www.obozrevatel.com/ukr/travel/news/skandal-z-bravo-airways-stalo-vido-mo-pro-dolyu-aviakompanii.htm>
8. Ua.News. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: <https://ua.news/ua/na-turoperatora-join-up-vidkrito-kriminalnu-spravu/>
9. Zahid.net. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: https://zaxid.net/ukrayinskiy_loukoster_skyup_vidklav_start_polotiv_n1455030
10. Babaryts'ka V. K. Menedzhment turizmu. Turoperetynh. Ponyatiyno-terminolohichni osnovy, servisne zabezpechennya turproduktu : navchal'nyy posibnyk / V. K. Babaryts'ka, O. YU. Malynovs'ka. – K. : Al'terpres, 2004. – 288 s.
11. Bezpeka v turyzmi. Kharakterystyka spetsyfichnykh faktoriv ryzyku v turyzmi. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: <http://ua-referat.com>
12. Bochan I. O. Osnovy ekonomichnoyi teorii: Instytutsional'nyy pidkhid : navchal'nyy posibnyk / I. O. Bochan. – Kyiv : Znannya, 2012. – 211 s.
13. Bochan I. O. Tekhnolohiya turystychnoy diyal'nosti : navchal'nyy posibnyk / I. O. Bochan, M. F. Tsymbalyuk, V. M. Tsymbalyuk. – L'viv : LIET, 2011. – 420 s.
14. Velykochyy V. S. Mizhnarodnyy turizm : navchal'nyy posibnyk / V. S. Velykochyy, O. I. Dutchak, V. V. Shykerynets'. – Ivano-Frankivs'k : Vydavets' Kushnir H.M., 2015. – 254 s.
15. Volodymyr Omelyan. Facebook.com. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: <https://www.facebook.com/volodymyr.omelyan/posts/10155415934778439?pnref=story>
16. Herasymenko V. H. Rynky turystychnykh posluh : stan i tendentsiyi rozvytku : monohrafiya / za zah. red. prof. V. H. Herasymenko. – Odesa : Astropynt, 2013. – 335 s.
17. Interfaks. Turyzm. Fors mazhor y kak s nym borot'sya. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: https://tourism.interfax.ru/ru/analytics/market_overview/770/
18. Karyahin YU. O. Marketynh turproduktu : pidruchnyk / YU. O. Karyahin, Z. I. Tymoshenko, T. O. Demura, H. B. Munin. – K. : Kondor, 2009. – 394 s.
19. Kyfyak V. F. Orhanizatsiya turystychnoy diyal'nosti v Ukraini: navchal'nyy posibnyk / V. F. Kyfyak. – Chernivtsi : Knyhy-XXI, 2003. – 300 s.
20. Korol' O. D. Menedzhment turizmu : navchal'nyy posibnyk / O. D. Korol', M. P. Krachylo. – K.: Znannya, 2009. – 248 s.
21. Lyubitseva O. O. Metodyka rozrobky turiv : navchal'nyy posibnyk / O. O. Lyubitseva. – K. : Al'terpres, 2003. – 104 s.
22. Mykhaylichenko H. I. Orhanizatsiya turystychnykh podorozhey : navchal'nyy posibnyk / H. I. Mykhaylichenko, A. YU. Yeremenko. – K. : KNTEU, 2011 – 391 s.
23. Mykhaylichenko H. I. Praktyka orhanizatsiyi turystychnykh podorozhey turiv : navchal'nyy posibnyk / H. I. Mykhaylichenko. – K. : KNTEU, 2003. – 156 s.
24. Obhruntuvannya hospodars'kykh rishen' ta otsinyuvannya ryzykiv. Klasifikatsiya ryzykiv. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: https://pidruchniki.com/17061002/ekonomika/klasifikatsiya_rizykiv
25. Osnovy turystychnoy diyal'nosti. Dohovirni stosunky v turyzmi. [Elektronnyy resurs] : [Veb-sayt]. – Rezhym dostupu: http://info-library.com/content/1497_Dogovirni_stosynki_v_turizmi.html
26. Pysarevs'kyy I. M. Orhanizatsiya turizmu: pidruchnyk / I. M. Pysarevs'kyy, S. O. Pohasiy, M. M. Pokolodna ta in.; za red. I.M. Pysarevs'koho. – KH. : KHNAMH, 2008. – 541 s.
27. Pravove rehulyuvannya turystychnoy diyal'nosti v Ukraini / pid red. V. K. Fedorchenko. – K. : Inter, 2002. – 635 s.
28. Rutyns'kyy M. Y. Orhanizatsiya sfery turystychnykh posluh : kurs lektsiy. – L'viv : Feniks, 2007. – 88 s.
29. Tkachenko T. I. Stalyy rozvytok turizmu: teoriya, metodolohiya, realiyi biznesu : monohrafiya. 2-he vyd., vypr. ta dopovn. / T. I. Tkachenko. – K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2009. – 463 s.
30. Fastovets' O. O. Orhanizatsiya transportnykh podorozhey i perevezen' turystiv : navchal'nyy posibnyk / O. O. Fastovets'. – Kyiv, 2007. – 233 s.

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3

Олійник Ярослав Богданович,
академік НАПН України, доктор
економічних наук, професор
Нич Тетяна Василівна,
кандидат географічних наук

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна,
e-mail:521ya.ol.53@ukr.net

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ПЕРЦЕПЦІЙНОГО ПОРТРЕТУ ПРЕДСТАВНИКА СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ

Мета. Метою даної статті є аналіз особливостей формування представників середнього класу в Столичному макрорайоні.

Методика. Методологічною базою дослідження є теоретичні основи функціонування соціосистеми. Основними методами дослідження є: системно-структурний, синтез, статистичний, бальної оцінки, літературний.

Результати. Розкрито підходи до оцінки середнього класу в Україні. Виділені основні критерії визначення середнього класу. Виявлено розподіл респондентів за їх само ідентифікацією. Охарактеризовано перцепційний портрет представника середнього класу Столичного макрорайону України.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у аналізі особливостей формування представника середнього класу у Столичному макрорайоні України.

Практична значимість. Дослідження є важливою складовою організації перцепційного аналізу середнього класу України. Воно спрямоване на виявлення територіальних відмінностей в формування середнього класу з врахуванням системи показників.

Ключові слова: середній клас, характер оцінки середнього класу, самоідентифікація середнього класу, проблеми формування середнього класу, перцепційний портрет середнього класу.

УДК 911.3

Олійнык Ярослав Богданович
академик НАПН Украины, доктор
экономических наук, профессор

Ныч Татьяна Васильевна,
кандидат географических наук

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко,
г.Киев, Украина, e-mail:
521ya.ol.53@ukr.net

Киевский национальный университет,
имени Тараса Шевченко, г.Киев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕРЦЕПЦИОННОГО ПОРТРЕТА ПРЕДСТАВИТЕЛЯ СРЕДНЕГО КЛАССА

Цель. Целью данной статьи является анализ особенностей формирования представителей среднего класса в Столичном макрорайоне.

Методика. Методологической базой исследования выступают теоретические основы функционирования социосистемы. Основными методами исследования являются: системно-структурный, синтез, статистический, балльной оценки, литературный.

Результаты. Раскрыты подходы к оценке среднего класса в Украине. Выделены основные критерии определения среднего класса. Выявлено распределение респондентов по их же идентификации. Охарактеризован перцепционный портрет представителя среднего класса Столичного макрорайона Украины.

Научная новизна. Научная новизна заключается в анализе особенностей формирования представителей среднего класса в Столичном макрорайоне Украины.

Практическая значимость. Исследование является важной составляющей организации перцепционного анализа среднего класса Украины. Оно направлено на выявление территориальных различий в формировании среднего класса с учетом системы показателей.

Ключевые слова: средний класс, характер оценки среднего класса, самоидентификация среднего класса, проблемы формирования среднего класса, перцепционный портрет среднего класса.

UDC911.3

Oliinyk Yaroslav Bogdanovich,
Academician NAPS of Ukraine, doctor of
Economics, professor

Nych Tatiana Vasylivna,
candidate of geographical sciences

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: 521ya.ol53@ukr.net

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE PERCEPTIONAL PORTRAIT OF THE REPRESENTATIVE OF THE MIDDLE CLASS

Goal. The purpose of this article is to analyze the peculiarities of forming middle class representatives in the Metropolitan Macroregion.

Methodology. The methodological basis of the research is the theoretical basis of the functioning of the sociosystem. The main methods of research are: system-structural, synthesis, statistical, ballroom, literary.

Results. Approaches to the assessment of the middle class in Ukraine are revealed. The main criteria for determining the middle class are highlighted. Distribution of respondents by their own identification was revealed. The perceptual portrait of the middle class representative of the Metropolitan Macro Region of Ukraine is described.

Scientific novelty. The scientific novelty consists in the analysis of the peculiarities of the formation of a representative of the middle class in the Metropolitan area of Ukraine.

Practical significance. The research is an important part of the organization of perceptual analysis of the middle class in Ukraine. It is aimed at identifying territorial differences in the formation of the middle class, taking into account the system of indicators.

Key words: middle class, character of the middle class assessment, self-identification of the middle class, problems of formation of the middle class, perceptual portrait of the middle class.

Постановка проблеми. Важливою складовою соціальної структури суспільства є середній клас, який виступає одним із індикаторів рівня і перспектив розвитку країни. В науковій літературі немає чіткого визначення поняття «середній клас». Вчені називають окремі рівні,

критерії, об'єктивний і суб'єктивний підходи до його дефініції. Особливу роль у виокремленні середнього класу відіграє само ідентифікація населення, з врахуванням якої можна обґрунтувати створення регіональних перцепційних портретів осіб середнього класу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання формування середнього класу досліджують економісти: В. Білоус, М. Вебер, К. Гриценко, Р. Громов, Б. Данилишин, Т. Заславська, В. Ільїн, В. Куценко, Е. Лібанова, Т. Пепа та ін.. Серед економіко-географів ряд аспектів функціонування середнього класу розглянуто в працях: І. Гукалової, С. Іщука, С. Лісовського, В. Нагірної, К. Мезенцева, Н. Мезенцевої, Г. Підгрушного, М. Пістуна, Л. Руденка, О. Топчієва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні недостатньо висвітлено специфіку створення перцепційного портрету середнього класу регіону.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення механізму формування середнього класу регіону і створення його перцепційного портрету.

Виклад основного матеріалу. Для визначення особливостей формування середнього класу проведено анкетування 286 респондентів, що працюють у різних галузях економіки в розрізі областей Столичного макрорайону та м. Києва (1). Серед опитуваних переважали респонденти віком від 31 до 40 років, загалом 88,89% опитуваних віком до 55 років. Питома вага жінок-респондентів становила 70,4%, чоловіків – 29,6%. Жителі міст переважали, становлячи 75,9% опитуваних, тоді як респонденти-жителі сіл – 16,7%, селищ міського типу – 7,4%. Розподіл за регіоном проживання респондентів наступний: 41,4% - м. Київ, 35,0% – Житомирська область, 14,8% – Київська область, 8,8% – Чернігівська область. Питома вага респондентів з повною вищою освітою становила 57,4%, з двома вищими освітами – 14,8%, з базовою вищою – 13,%. 75,9% опитуваних не мали наукового ступеня, 20,3% - здобули ступінь кандидата наук, 2,8 – доктора наук.

За видами економічної діяльності розподіл опитуваних наступний: у галузі освіти зайнято 31,5% опитуваних, у діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 14,8%, у професійній, науковій та технічній діяльності – 13,9%, у секторі державного управління – 9,3%, в секторі ІКТ – 7,4%, в будівництві – 6,5%, в промисловості – 4,6%. За місцем роботи найбільша частка опитуваних працюють за наймом – 36,1%, 23,1% займаються науковою діяльністю, державні службовці становлять 16,7%, само зайняті особи – 13,0%, власники бізнесу – 5,6%, безробітні – 1,9%.

Щодо рівня задоволеності розміром доходу, який отримує респондент на підприємстві, установі, на державній службі чи доходу від власної підприємницької діяльності, то 43,5% очікують на підняття оплати праці чи доходу, 26,5% не задоволені цілком розміром доходів, скоріше задоволені, ніж ні – 21,3%, дуже задоволені – 6,5%.

Щодо майнового стану респондентів, то 56,5% не володіють земельною ділянкою, 39,8% володіють, 1,9% мають декілька земельних ділянок, а більшість проживають у квартирі (67,6%), тоді як в будинку – 32,4%. 62,1% можуть робити заощадження, тоді як 37,0% не мають такої можливості. При цьому серед тих, хто має таку можливість, здійснює заощадження в розмірі до 1000 грн. – 40,7%, від 1000-2000 грн. – 21,3%, 2000-3000 грн. – 13,9%, 3500-4000 грн. – 3,7%, більше 4000 грн. – 2,8%, більше 6000 грн. – 5,6%.

Більшість опитуваних не мають можливості відпочинку за кордоном. Відтак, подорож Європою можуть дозволити 33,3% опитуваних, країнами Азії – 8,3%, подорож до Америки – 0,9%, до країн Африки – 1,9%, в межах України – 68,5%.

Щодо наявності автомобіля та можливості його утримання, то 47,2% не володіють авто, 17,6% - мають автомобіль, але утримання обходиться досить дорого, 5,6% не часто використовують авто, 22,2% володіють та мають можливість утримувати. За станом матеріального становища 39,8% респондентам вистачає на їжу та одяг, і дрібну побутову техніку, але купити холодильник або пральну машину буде складно, 29,6% - можуть купити основну побутову техніку, але на автомобіль не вистачає, 17,6% дали відповідь «Наших коштів вистачить на все, крім придбання квартири або заміського будинку», 5,6% - «У нас немає фінансових труднощів. При необхідності можемо купити будинок або квартиру», у 7,4% вистачає грошей на їжу, але купити одяг проблема».

У табл. 1 відображено розподіл респондентів за їх самоідентифікацією себе до певної верстви населення.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за їх самоідентифікацією себе до певної верстви населення

	Питома вага, %	Кумулятивна питома вага, %
Важко відповісти	6,5	7,4
До бідних	9,3	16,7
До заможних	1,9	18,5
До небідних, але ще не до представників середнього класу	45,3	63,0
До представників середнього класу	37,0	100,0
Всього	100,0	

*розраховано авторами

Дані свідчать, що 45,3% ідентифікують себе з небідними, але не можуть сказати, що належать до середнього класу. Не зважаючи на те, що більшість респондентів схиляється до думки, що в Україні середній клас становить близько 1%, 37,0% опитуваних відносять себе до представників середнього класу, 9,3% - до бідних, 6,5% - не можуть визначитись, 1,9% - до заможних.

Найбільш важливими критеріями за відповідями опитуваних, які дають змогу визначити належність населення до середнього класу є такі: рівень доходів; матеріально-майновий стан; співвідношення доходів з наявним професійно-освітнім рівнем; наявність малого чи середнього бізнесу; само ідентифікація себе з представниками середнього класу; стабільність економічної ситуації в суспільстві.

При цьому 13,0% опитуваних вважають, що усі критерії є важливими. 55,6% вважають, що середній клас становить менше 1%, 2,7% - 10-15%, 12% - 15-40%, отже опитувані самоідентифікують населення регіону з бідним класом. У 16,7% респондентів є автомобіль, комп'ютер, будинок / квартира, у 15,7% - комп'ютер, будинок / квартира, у 7,4% - комп'ютер, у 7,4% - комп'ютер, будинок / квартира, ще одна квартира в місті або заміський будинок. Щодо дозвілля, то 10,2% опитуваних читають або слухають музику, що вказує на належність до бідних верств населення. Загалом 80,6% опитуваних цікавляться еко-туризмом, ходять в театр, балет, в оперу, відвідують музеї та виставки, здійснюють тематичні подорожі Україною, ходять до ресторанів / кафе, читають або слухають музику, відвідують клуби. Отже, різноманітність дозвілля вказує на можливість населення забезпечити себе послугами, які можуть бути не доступні за ціною для бідного населення, а тому в Україні сформовано певну частку середнього класу.

У табл. 2 відображено розподіл респондентів за відповіддю щодо важливості критеріїв, за якими можна визначити приналежність до середнього класу.

Таблиця 2

Розподіл респондентів за відповіддю щодо важливості критеріїв, за якими можна визначити приналежність до середнього класу

<i>Критерій</i>	<i>Частка опитуваних, для яких критерій є важливим</i>	<i>Частка опитуваних, для яких критерій не є важливим</i>
Наявність житла (будинок /квартира)	77,8	22,2
Ресурси для заощадження (депозити в банках, наявність цінних паперів, валюта)	70,4	29,6
Наявність автомобіля	68,5	31,5
Обсяг доходу домогосподарства	65,7	34,3
Можливість відпочинку за кордоном	61,1	38,9
Самоідентифікація	40,7	59,3
Спосіб життя	33,3	66,7
Професійний статус	25,0	75,0
Самооцінка рівня матеріального добробуту	25,0	75,0
Рівень освіти	23,1	76,9
Громадянська позиція	16,7	83,3

**розраховано авторами*

У табл. 3. відображено розподіл респондентів за відповідями щодо щомісячного середнього доходу у представників середнього класу (в грн.).

Таблиця 3.
Розподіл респондентів за відповідями щодо щомісячного середнього доходу у представників середнього класу (в грн.)

	Питома вага, %	Кумулятивна питома вага, %
Не має відповіді	0,9	0,9
10 000 – 15 000 грн.	23,1	24,1
15 000 грн – 20 000 грн.	33,3	57,4
20 000 грн. і більше	36,1	93,5
50000	1,9	95,4
від 8000 – 10 000 грн.	3,7	99,1
Від тисячі євро	0,9	100,0
Всього	100,0	

*розраховано авторами

На основі відповідей респондентів доцільно згрупувати найбільші перешкоди для формування середнього класу України (та в межах області зокрема): проблеми працевлаштування, безробіття та низький рівень доходів населення, а відповідно – заощаджень; важкість ведення бізнесу, зокрема МСБ, недоступність кредитування; відсутність розвитку технологічних та виробничих галузей; корупція, бюрократія та безвладдя, неефективність роботи органів місцевої влади, їх дій відносно МСБ та відсутність підтримки МСБ з боку владних органів, слабка політична воля; відсутність радикальних реформ та позитивних змін, зокрема в медичній галузі та системі освіти, судової системи, пенсійна реформа; неефективність правового законодавства; відсутність соціальної мобільності, інертність та необізнаність населення, не довіра населення до влади, відсутність громадського контролю за діями органів влади; низька якість освіти, медицини; низький рівень розвитку інституційної складової; військовий конфлікт; нестабільність банківської системи; економічна стагнація, нестабільність та низький рівень економічного розвитку, повільні темпи інтеграції до ЄС, недосконала податкова система; нерівний доступ суб'єктів економічної діяльності до ресурсів і повноважень зумовлює їх концентрацію в руках обмеженої когорти людей, блокує підприємницьку (інвестиційну) активність, наслідком чого є зростання соціально-економічної поляризації населення. Відсутність можливості самореалізації (з адекватною оплатою праці) представників багатьох інтелектуальних і творчих професій, що виштовхує їх у когорту бідних або стимулює до виїзду за кордон.

Респонденти вважають, що відповідальність за їх добробут мають нести: вони самі (32,4%), держава та особистість – 62,0%, держава – 2,8%.

Опитувані вважають, що уряд повинен вживати наступні заходи для покращення матеріального становища населення та стійного зростання доходів: розвивати та сприяти розвитку підприємництва та МСБ;

запровадити прийнятні умови кредитування та стимулювати інвестування в країну; забезпечити працевлаштування в Україні та гідну оплату праці, безкоштовне медичне обслуговування та освіту; подолати корупцію, особливо в правоохоронних органах; розвивати інфраструктуру; здійснити економічні та політичні реформи (заміна всього апарату державного управління): медичну, освітню, судову, розвиток інфраструктури, запровадження прозорих умов для зарубіжних інвесторів, прискорення євроінтеграції, децентралізація, розвиток технологій, пенсійна тощо; розвиток МСБ та надання економічної свободи для розвитку підприємницької діяльності, скорочення рівня податкового навантаження на бізнес; вдосконалення правової бази.

Визначені характеристики дали змогу виявити деякі особливості представників середнього класу залежно від регіону столичного макрорайону.

Представники середнього класу Київської області та м. Києва характеризуються рівнем доходу понад 20 000 грн., переважно працюють у сфері торгівлі, державного управління, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, банківській та страховій діяльності, будівництві, галузі освіти. Переважно представниками виступають ІТ-спеціалісти, представники держаної та регіональної влади, менеджери середньої ланки, власники малого та середнього бізнесу, фахівці, професіонали з вищою освітою, лікарі /вчителі, викладачі ВНЗ /науковці, фермери /власники присадибних ділянок, держслужбовці.

Щодо освітнього критерію, то представники характеризуються наявністю базової, повної вищої або двома вищими освітами в різних галузях знань відсутністю наукового ступеня або ж меншою мірою вони здобули ступінь кандидата наук / доктора наук.

За майновим станом представники середнього класу Київської області та м. Києва володіють автомобілем, комп'ютером, мають у власності будинок / квартиру, побутову техніку, ще одну квартиру в місті або заміський будинок, здійснюють заощадження в розмірі від 500 до 6000 грн. (або ж більше у м. Києві) щомісяця, мають автомобіль, проживають у будинку або квартирі.

Представники середнього класу також ідентифікують себе з середнім класом та засвідчують, що громадяни повинні отримувати понад 20000 грн. аби належати до цієї верстви населення.

Представники середнього класу Житомирської та Чернігівської областей характеризуються рівнем доходу від 5000 грн. до 15 000 грн., переважно працюють у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, у галузі освіти, займаються професійною, науковою та технічною діяльністю, зайняті на будівництві, сільському господарстві, промисловості. Переважно представниками виступають працівники держаної та регіональної влади, банкіри, фінансисти, аудитори, власники малого та середнього бізнесу, адвокати, нотаріуси, юристи, фахівці,

професіонали з вищою освітою, лікарі /вчителі, викладачі ВНЗ /науковці, фермери /власники присадибних ділянок, держслужбовці, кваліфіковані працівники.

Щодо освітнього критерію, то його представники характеризуються наявністю базової або повної вищої освіти (Житомирська область), професійно-технічної або повної вищої освіти (Чернігівська область) відсутністю наукового ступеня або ж меншою мірою вони здобули ступінь кандидата наук. За майновим станом представники середнього класу володіють автомобілем, комп'ютером, будинком / квартирою, побутовою технікою, здійснюють заощадження в розмірі від 1000 до 3000 грн. щомісяця, мають автомобіль, проживають у переважно в будинку або квартирі. Представники середнього класу також ідентифікують себе з тими верствами, які не належать до бідних або з середнім класом та засвідчують, що громадяни повинні отримувати від 10000 грн. до 15 000 грн. аби належати до цієї верстви населення.

Висновки. Залежно від регіону проживання столичного макрорайону, характеристики представника середнього класу суттєво відрізняються. Особливо відмінними є такі критерії: обсяг доходів та бажання отримувати певний рівень доходу для віднесення себе до певної верстви населення; майновий стан, що проявляється у володінні нерухомістю, автомобілем, побутовою технікою; освітньо-кваліфікаційний рівень; можливість заощаджувати та подорожувати;самоідентифікація.

Список використаних джерел

1.Перегида Ю. А. Суспільно-географічне дослідження формування середнього класу: методичні підходи / Ю.А. Перегида // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. – Вип. 795 : Географія. С. 93- 101.

Список использованных источников

1.Перегида Ю. А. Общественно-географическое исследование формирования среднего класса: методические подходы / Ю.А.Перегида // Научный вестник Черновицкого университета: сборник научных трудов. Черновцы Черновицкий нац. ун-т, 2018. - Вып. 795: География. С 93-101.

References

1. Peregud Yu.A. Socio-geographical study of formation of the middle class: methodical approaches / Yu.A.Peregudha // Scientific herald of Chernivtsi university: a collection of scientific works. Chernivtsi: Chernivtsi National Park un-t, 2018. - Vip. 795: Geography. Pp. 93- 101.

УДК 528.94:81.2

Молочко Микола Анатолійович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail:
knumolochko@gmail.com

Молочко Анатолій Миколайович,
кандидат географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна

Молочко Вікторія Валеріївна,
кандидат географічних наук

ТОВ Український освітній видавничий
центр «Оріон», Київ, Україна

СУТНІСТЬ КАРТОСЕМІОТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ КАРТОГРАФІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

Мета. Висвітлити сутність картосеміотичних положень картографічного моделювання в освіті.

Методика. Основана на фундаментальних наукознавчих положеннях та загально- і конкретнонаукових методах, системному підході, аналізі та синтезі, абстрактному, конкретному та узагальненому, історико-хронологічному, порівняльно-географічному, картографічному моделюванні та картосеміотичному аналізі.

Результати. Картосеміотика сформувалась на стику картографії та семіотики, лінгвістичної науки, що досліджує властивості знаків і знакових систем як мовних утворень. Важливість розгляду її положень в освіті пов'язана з існуючими двосторонніми відносинами між людьми, які створюють, передають і сприймають картографічні знаки і цими знаками.

Наукова новизна. Без організації засвоєння правил цієї мови і користування її засобами відображення дійсності неможливе розширене відтворення в суспільстві набутих картографічних знань і використання їх перспективних можливостей, вимоги до яких постійно зростають.

Практична значимість. Обумовлена широким застосуванням у різних сферах суспільної діяльності, зокрема в освіті, об'єктної мови карт.

Ключові слова: картографія, картосеміотика, освіта, картографічне моделювання, знакові системи, об'єктна мова карти, семіотичні сторони змісту карти.

УДК 528.94:81.2

Молочко Николай Анатольевич

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: knumolochko@gmail.com

Молочко Анатолий Николаевич,
кандидат географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Молочко Виктория Валериевна,
кандидат географических наук

ООО Украинский образовательный
издательский центр «Орион», Киев,
Украина

СУЩНОСТЬ КАРТОСЕМІОТИЧЕСКИХ ПОЛОЖЕНИЙ КАРТОГРАФИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

Цель. Осветить сущность картосеміотических положений картографического моделирования в образовании.

Методика. Основана на фундаментальных науковедческих положениях и общепринятых конкретнонаучных методах, системном подходе, анализе и синтезе, абстрактном,

конкретном и обобщенном, историко-хронологическом, сравнительно-географическом, картографическом моделировании и картосемиологическом анализе.

Результаты. Картосемиотика сформировалась на стыке картографии и семиотики, лингвистической науки, которая исследует свойства знаков и знаковых систем как языковых образований. Важность рассмотрения ее положений в образовании связана с существующими двухсторонними отношениями между людьми, которые создают, передают и воспринимают картографические знаки и этими знаками.

Научная новизна. Без организации освоения правил этого языка и пользования его средствами отображения действительности невозможно расширенное воспроизводство в обществе приобретенных картографических знаний и использование их перспективных возможностей, требования к которым постоянно возрастают.

Практическая значимость. Обусловлена широким использованием в разных сферах общественной деятельности, в частности в образовании, объектного языка карт.

Ключевые слова: картография, картосемиотика, образование, картографическое моделирование, знаковые системы, объектный язык карты, семиотические стороны содержания карты.

UDC 528.94:81.2

Molochko Mykola Anatoliyovych

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
knumolochko@gmail.com

Molochko Anatoliy Mykolayovych,
PhD in Geographical Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine

Molochko Viktoriia Valeriivna,
PhD in Geographical Sciences

SLR Ukrainien the education and publishing
centre «Orion», Kyiv, Ukraine

THE ESSENCE OF THE MAP SEMIOTICS PROVISIONS OF THE CARTOGRAPHIC MODELLING IN EDUCATION

Purpose. Highlight the essence of the cartosemiotic positions of cartographic modeling in education.

Methods. Based on fundamental scientific positions and general and concrete scientific methods, systems approach, analysis and synthesis, abstract, concrete and generalized, historical and chronological, comparative geographical, cartographic modeling and cartosemiological analysis.

Results. Cartosemiotics was formed at the junction of cartography and semiotics, linguistic science, which explores the properties of signs and sign systems as language formations. The importance of considering its provisions in education is associated with the existing bilateral relations between people who create, transmit and perceive cartographic signs and these signs.

Scientific novelty. Without organizing the development of the rules of this language and using its means of displaying reality, it is impossible for extended reproduction in society of acquired cartographic knowledge and the use of their promising possibilities, the requirements for which are constantly increasing.

The practical significance. Due to the wide use of the object language of maps in various spheres of public activity, in particular in education.

Keywords: cartography, map semiotics, education, cartographic modelling, symbolic systems, object language maps, semiotics side of the content of the map.

Постановка проблеми. В зародженні і становленні картографії як образно-знакової, просторово і в часі визначеної, модельно-пізнавальної, інформативно-комунікативної галузі наукового знання та новітніх технологій важко виділити певні етапи історичного розвитку, зокрема серед комплексу формуючих її загальноосвітніх та фахових і споріднених наукових дисциплін. Вона еволюціонувала разом із суспільством, набуваючи глибокого знаннявого досвіду у пізнанні законів розвитку природи і суспільства, зокрема як «географічна картографія». Саме її пізнавальні можливості безумовно стали теоретико-методологічною платформою для змістовного наповнення в сучасній інформатиці поняття «географічні інформаційні системи і технології» та становленні в ній «геоінформатики» як одного з основних її розділів, до того ж надзвичайно продуктивного, що в наш час значною мірою спонукає до інтеграції наук, методи яких споріднені [9]. Якщо синтез методів і технологій закладає фундамент для інтеграції наук, то майбутнє за синтетичними напрямками, вважає О.М. Берлянт [4]. Однак, передбачення пріоритетів розвитку за синтетичними науковими напрямками в майбутньому не заперечує формування довершеності загальної теорії будь-якої з конкретно-наукових дисциплін, у т.ч. картографії, роль і місце якої в системі наукового пізнання світу, безумовно є суттєвими [8].

Слід враховувати, що в освіті картографія також, повинна розглядатись як складна наукоємка галузь виробництва картографічної продукції, яка функціонує на базі сучасних геоінформаційних технологій з використанням новітніх програмних продуктів. Загалом, картографія існує як наука: конкретно-наукова галузь знань стосовно відображення об'єктною мовою карт предметів, процесів і явищ реальної дійсності, їх поведінки (порядку) у просторі і зміни у часі, має свій об'єкт, предмет і метод дослідження, в надрах якої сформована сутність геокомунікаційного середовища – каналу електронного зв'язку, завдяки якому, у будь-який момент часу, матеріалізується (відтворюється) у вигляді відображеної на координатній поверхні змістовна інформація щодо об'єкту дослідження; як техніка: картографічні засоби астрономо- та топографо-геодезичного, кадастрового, фотограмметричного та ДЗЗ (чорно-білого, та кольорового, одержаного з інших різночастотних каналів електромагнітного спектру), наземного, підземного (маркшейдерського), підводного (гідролокаційного) і надводного (гідрографічного), повітряного: зокрема, з безпілотних літальних та аеро-космічних апаратів радіолокаційного, радарного, лідарного (лазерного) тощо виявлення об'єктів дослідження, їх розпізнавання, просторового аналізу, обробки, збереження та передачі інформації, розробки, побудови і використання зображення створеної картографічної моделі для одержання приросту інформації (нового знання), щодо просторово і змістовно вираженої сутності цих об'єктів; як технологія: цифрового геоінформаційного картографування та електронного графічного редагування; виробництво карт: виготовлення картографічних моделей об'єктів реальної дійсності, для використання їх у

різних сферах суспільної діяльності і в системі наук, де вони, разом з матеріалами інших галузей знань формують уявлення про наукову картину Світу.

Базуючись на положеннях, щодо генетично глибоко між собою пов'язаними системами науки та освіти і не розглядаючи в даній статті ідею випереджаючої освіти, відносно розвитку вищої (університетської) освіти в галузі географічної картографії, варто погодитись з думкою О.М. Берлянта, що вона має бути певною мірою консервативною. Університетське знання має розширюватись за рахунок попередніх напрацювань та доповнень новим вже відомого, а не перебудовуватись [5]. На необхідності наближати географічну науку до географічної освіти вказує і Л.Г. Руденко [13].

Однак, перш ніж говорити про розширення і уточнення конкретних знань, варто повернутись до розгляду деяких апріорних знань і понять багатьох матеріальних і духовних категорій буття. Осмислюючи їх, у людини фізіологічно формується усвідомлення і розуміння реакцій на зовнішні подразнення різноманітних органів її відчуттів (органолептичні сприйняття) та потреба відображення форми та змісту пізнаної реальності у певному семіологічному вигляді. Однією з таких форм вираження людиною, усвідомленої внаслідок сприйняття дійсності інформації, є специфічне, образно-знакове, змістовне, просторово і в часі визначене, абстраговане та узагальнене картографічне її зображення, аналогів якому серед інших знакових систем і мовних засобів комунікації немає. Важливі для розкриття сутності картосеміотичних положень картографічного моделювання розробки, необхідні для засвоєння і подальшого застосування в науці та практиці і у суспільному житті взагалі практично не розглядались. Зокрема, як показники певного освітнього рівня населення - досягнення рівня володіння специфічними засобами обробки та обміну картографічною інформацією (в загальноосвітній підготовці, на різних кваліфікаційних рівнях фахової професійної та галузевої спорідненої вищої освіти тощо) через тривалу відсутність довершених наукових розробок цих питань в загальній теорії картографії. Вони нарешті виконані, розрізнено опубліковані [6-11] і є потреба у їх певному узагальненні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Приблизно з настанням «міленіуму», теоретичні дослідження в картографії, зокрема в комісії МКА з картосеміотики затухають, а коло самих дослідників звужується. Очевидно, це пов'язано з досягненням відповідного віку теоретиків картосеміотики, частина з яких пішли з життя, або відійшли від подальших теоретичних досліджень. Серед визнаних теоретиків цього періоду, Смірнов Л.Е. опублікував статтю «Куда идет картография» (2000); Комедчиков Н.Н. статтю «Эволюция языка карты от эпохи Возрождения до середины XVIII века» (2001); Берлянт О.М. узагальнив досягнення картографії у класичних університетських підручниках «Картография» (2002) та «Картоведение» (2003), до яких вперше включено розділ з

картосеміотики (такого розділу у відповідних українських підручниках 2008р. та 2014р. немає) та опублікував неоціненну фундаментальну узагальнюючу працю всього свого життя «Теория геоизображений» (2006).; Виділяється Володченко А. - голова комісії МКА, який здійснив незлічену кількість публікацій. Його активність явно домінує в картосеміотиці: він тричі видавав свою електронну розробку: «Картосеміотика. Тлумачний міні-словник» (2005), (2008), і «e-LEXIKON. Картосеміотика» (2009), видав електронний навчальний посібник «Атласна метакартосеміотика» (2006) і ряд публікацій на цю тему у Дрездені та статтю у фаховому збірнику Київського університету «Часопис картографії» (2012), до якої, ми вважаємо, варто ставитися критично. В ній об'єктна мова карти розглядається як систематизований опис зображувальних засобів, без теоретичних обґрунтувань і, неповний: характеристики відображення змісту підписів на картах (сигматичних складових) та інших шрифтово-цифрових та індексних позначень розглядаються лише як технічна текстова або альфанумерична побудова, без ґрунтового її методологічного аналізу, (а позиція автора, з цього приводу, безумовно цікавить користувача), змістовно не оцінюється кольоро-тематична складова зображень (її він взагалі, очевидно не відносить до семіотичних елементів змісту), крім того, описати зміст атласного картографічного твору всесторонньо, практично неможливо. Він та Х.Шліхтманн також опублікували «Дискусію з картосеміотики і теорії картографії» (2007). Але більшість науковців – ентузіастів картографії в цей період захопились технологіями «геоінформаційного картографування» і, в розробках питань загальної теорії, в якій саме зараз виникає гостра потреба, утворився певний вакуум. Продовжуючи теоретичні дослідження з картосеміотики, відповідні методичні розробки здійснили автори цієї статті Молочко М.А. та Молочко А.М. (2013, 2016-2018). Вони зокрема, визначили шість узагальнених складових семіотичних сторін змісту карти, які роблять досконалою стилістичну конструкцію картосеміотики, що може бути еталоном відповідності відображення змісту об'єкту будь-якого дослідження. Подальший огляд публікацій свідчить: Володченко А., Голубчиков Ю.Н. та ін. (2014) опублікували підсумки семінару «Неогеография и Метакартосемиотика» (Протвино, Подмосковье, 5 марта 2013 г.) де йдеться про їх синтез. За ред. Володченка А.С. та Еремченко Е.Н. були опубліковані матеріали семінару: «Неогеография и Метакартосемиотика: знаковый мир Приазовья» (Донецьк, 2013). Варто також згадати інших, залучених Володченком А. до співавторства вузько-спеціалізованих науковців – картографів лише з України: д.г.н., проф. Гордєєва А.Ю. - з Укрморкартографії, д.г.н., проф. Шевченка В.О. – зав. науково-дослідною лабораторією, проф. кафедри, освітянина, медико-географа і знавця доісторичної картографії, к.г.н., доц. Полякову Н.О. – знавця з атласної картосеміотики, яка стажувалась у Дрездені тощо і, стане зрозумілим, що перелік його публікацій - безмежний. Слід врахувати також, що в цей же час, Володченко А. ставить

питання про природу знаковості і заявляє про «...закат университетской картографии в Германии» у зв'язку з переходом від карт до гетерогенних інформаційних продуктів тощо. Пройшло більше 5 років. Розглянуті публікації в епоху бурхливого розвитку інформаційних технологій все ж таки свідчать про поступове подолання серед картографів пізнавального нігілізму і зростання наукового інтересу до картосеміотики, своєчасний прорив в цьому напрямі розробок, важливих для загальної теорії картографії, що визначили критерії та сформували вимоги та правила щодо адекватного відображення її засобами результатів пізнання реальної картини Світу, які зрозумілі та сприймаються фахівцями практично всіх інших наукових спрямувань.

Підводячи свого роду підсумок до цієї важливої для фахового видання рубрики, яка засвідчує обізнаність авторів з останніми результатами досліджень та досягненнями у визначеній ними науковій царині, зауважимо, що публікаційна активність науковців в Україні всіляко вітається. Особливо у тих виданнях, які віднесені до науко-метричних баз даних, що суттєво підвищують їх рейтинг. Однак, без будь-якого натяку на компромат, наперед приносячи найщиріші свої вибачення за вимушену персоніфікацію, на прикладі поважного німецького вченого, з українським корінням, доктора-інжиніринга, доцента Інституту картографії Дрезденського технічного університету, Голови комісії з теоретичної картографії Міжнародної картографічної асоціації, на підставі аналізу викладеного матеріалу, вважаємо за потрібне розглянути ряд ситуацій: щодо необмеженої кількості (засилля) його публікацій у важливій, але занадто вузькій галузі знань, в якій фахівців дійсно небагато, а також щодо його пророцтва, стосовно занепаду університетського освітнього напрямку в цій галузі в Німеччині, які в українському суспільстві інакше б як «Володченківщина» не назвали (за аналогією з «Саліщевщиною», з якою активно боровся М.К. Бочаров). В даному випадку боротись потреби немає, але тема, яку ми зачепили, стосується і визначеної ним назви навчального посібника «Атласна метакартосеміотика», що в очевидь, є занадто претензійною, зокрема у відношенні до монографії О.Ф.Асланікашвілі: «Метакартография, Основные проблемы» - фундаментальної праці відомого грузинського вченого, д.г.н., проф., академіка АН Груз.РСР, директора Ін-ту географії ім. Вахушті Багратіоні, зав. кафедри картографії Тбіліського університету, теоретика картографії, одного з вітчизняних засновників картосеміотики. Ця монографія зробила його автора всесвітньо-відомим вченим у галузі картографії. Здобутки автора нинішньої «Атласної метакартосеміотики» безумовно значні, але їх ніякою мірою не можна порівнювати з фундаментальною працею грузинського вченого. Мабуть багато хто вважає, що назва «метакартосеміотика» у розглянутій ситуації некоректна, але хто має право засуджувати вченого, який по суті нічого не порушував, зважаючи на те, що сучасні етичні норми в науці досить розмиті. Треба визнати, що актуальних і вагомих для сучасної картосеміотики теоретико-

методологічних результатів за вказаний період одержано не було. Розробки з картосеміотики атласної та інших видів картографічної продукції слід розглядати як «прикладні», але аж ніяк не «мета-(після)» існуючих фундаментальних основ цієї науки досягненням, які якщо і були, то одержані вони були не в картографії, а переважно у суміжних наукових галузях знань, тобто лежать за її межами: в геодезії – у переобчисленнях «датумів», в геоінформатиці – у Google-перетвореннях координатних систем тощо, які стосуються синтаксичної складової та адекватного відображення елементів змісту об'єктів реальної дійсності у просторі та часі та інших.

Мета статті суттєво підвищити в освіті значення ролі і змісту «картосеміотики» як науки, що сформувалась на стику картографії і семіотики - лінгвістичної науки, що досліджує властивості знаків і знакових систем, на основі яких розроблено теоретико-методологічне обґрунтування «об'єктної мови карти»; Довести до свідомості читачів розуміння належного їй серед інших наук високого наукознавчого (пізнавального) рівня, визнаного в існуючій системі наук. Відмітити, що в «картознавстві», де розглядаються загальні питання теорії картографії, її фактично зведено до окремого технологічного розділу, що займається розробленням систем умовних знаків – картографічної мови, що теоретично мала недостатні, явно обмежені функціональні (семіотичні) можливості для вираження (лише синтаксичні, семантичні та прагматичні) і вона певною мірою існує як додаток до оформлення карт чи використання карт тощо; В узагальненому вигляді викласти основні змістовні положення картосеміотики, що складають сутність важливої для загальної теорії картографічної науки, провідної мовної концепції її розвитку. Вони були сформульовані ще в кінці минулого століття, перш за все такими визнаними вченими як Жак Бертен та О.Ф.Асланікашвілі і опрацьовані цілою плеядою інших відомих вчених, переважно географів і картографів та доповнені сучасними науковими і практичними доробками нинішніх науковців. Також ставиться завдання відмітити, що в освіті суттєвого значення розробка і використання об'єктної мови карт набуває у зв'язку із зростаючими суспільним потребами – забезпечити переважну більшість сучасної молоді вмінням працювати з графічною і, зокрема, картографічною інформацією, представленою в цифровій (електронній) формі, відзначаючи специфічні особливості цієї «графічної» мови, вказуючи на її певні переваги перед «звуковими» мовами та іншими мовними утвореннями і, на перспективні можливості її застосування для розв'язання широкого кола наукових і практичних задач.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сутність картосеміотичних положень картографічного моделювання можна розкрити лише у порівнянні з особливостями інших мовних утворень. Об'єктна мова карти в загальній теорії знакових систем суттєво відрізняється від всіх інших мов, перш за все від найбільш досконалої звукової мови (що виражається знаковою системою відносно дійсності).

Основними функціонально-структурними компонентами (виражальними засобами) звукової мови є фонетичні (звуко-інтонаційні), лексичні (конкретно-змістовно-символьні) та граматичні (правила і засоби зв'язків, за допомогою яких, з окремих елементів змісту(лексем) монтуються моделі подій, явищ, станів і процесів та створюються осмислені речення).

Похідною знаковою системою відносно звукової мови, яка передається наочно через письмо: «писати» від лат. «*pictus*» (малювати), є система умовних (графічних) знаків для передавання тих чи інших елементів звукової мови. Однак, жодне звуко-буквенне письмо не в змозі передати всіх відтінків природного звучання мови. Графіка – це сукупність усіх засобів певної писемності. Її досконалість є свідченням того, наскільки максимально вона прилаштована до звукового складу мови, однак система пунктуації в ній більше відтворює логічну структуру думки ніж її інтонаційне оформлення. В той же час, серед переваг звукової мови і письма як засобів спілкування виділяють лише можливість комунікації на великих відстанях і за великих часових проміжків; збереження і передачу з покоління в покоління людського досвіду; змогу оптимально організувати суспільне життя, виробництво, торгівлю, розвивати науку [14].

Всі відомі мовні форми людини сформувались завдяки виявленню ними особливостей їх буття і здатності до комунікації. Вони розвинулись на основі суспільних потреб щодо різноманітної (якісної, кількісної, просторової, хронологічної та інших, стосовно форми і змісту .звуків, кольорів, смаків, запахів тощо) інформації, використаної для осмисленої побудови моделей предметів, процесів, явищ подій, станів тощо і почасти забезпечувались проявом тих, чи інших здібностей або гіперрозвитих відчуттів людини. Специфіка функціонування кожної з мов визначалась певними характерними особливостями її сприйняття в процесі комунікації. Так, специфіка об'єктної мови карти визначається графічною формою передачі і наочного сприйняття просторово і в часі визначеної «знакової, розміщеної в точках, лініях чи площах, або у формі підпису» інформації; мови звуків (побутової, професійної, мелодій та ритмів тощо) – фонетичною формою передачі (голосом) і сприйняття звукової інформації (на слух); мови міміки та жестів (в процесі спілкування між собою зрячих глухо-німих, зокрема, різномовних іноземців) - виділяється міміко-жестовими формами передачі і сприйняття інформації, корені якої знаходяться не в мові звуків (вони їм недоступні), а у графічних формах засобів певної писемності (знаків); навіпомацки, на дотик (тактильно) – виділяється здатністю навченими сліпими відчувати рельєфно виражену інформацію (на дотик); мова смаків – сприйняття та відтворення смакових відчуттів (на смак); мова запахів – сприйняття та відтворення відчуттів запахів (на нюх). Всі вони безперечно, доповнюючи одна одну посилюватимуть ефекти сприйняття відповідної інформації. В картографії, наприклад, так посилюють сприйняття змісту картографічного твору цільового призначення: карту «гастрономічного туру» супроводжують відтворенням відповідного запаху та смаку; вважають, що карту

паломницької тематики стосовно об'єктів однієї релігії не повинні супроводжувати звуки співу псалмів і проповідей, характерних для об'єктів (святинь) іншої релігії тощо. В цьому відношенні О.М.Берлянт небезпідставно пропонує розширити уявлення про графічні змінні і, (за аналогією зі схемою Ж.Бертена), ввести більш загальне поняття візуальних та аудіо змінних для всієї системи геообразень, маючи при цьому на увазі, що сучасна геосеміотика повинна синтезувати не лише графічні засоби, а й звукові ефекти, що використовують для відображення зовнішнього середовища [4].

Більш ґрунтовно розглядається мова науки – як багатоцільова сукупність засобів: для виразу (відображення) наукових знань; їх набуття, збереження і систематизації; спадкоємного розвитку і передачі нащадкам; для практичного використання. При цьому мова науки оперує: словесними (вербально-змістовними «семантичними»), змістовно-знаковими (семантично-семіотичними), графічними та іншими змістовно-значущими складовими. В ній виділяється дві підмови: мова спостережень (об'єктні формулювання – емпіричні наукові факти з карт, знімків тощо); мова теорії (предметні «умоглядні» твердження – наслідки логічних міркувань, виконані індуктивно, з приводу емпіричних спостережень чи узагальнення із дедуктивних суджень). Інформуюча наукова мова – як засіб обміну знаннями, підпорядкована поняттю «мова науки». Словесний (вербальний) вираз наукової мови слугує науковому пізнанню: термінологією, структурою і стилем викладу наукових знань [12]. Наукова мова відображає реальну дійсність, представляє абстрактний мислений зміст процесу відображення – відтворює дійсність, моделює її в поняттях, судженнях, образах; створює теоретичне знання; розробляє ідеалізовану й абстраговану реальність; слугує засобом подання інформації. Звичайна загальнонаукова мова – одновимірна, впорядковує явища за одним напрямком «раніше-пізніше». Географічна мова двох чи трьохвимірна – просторова, територіальна, придатна для опису місцеположень (місць) географічних об'єктів. Найкращим прикладом такої мови слугує географічна карта [15].

Дещо, варто визначити стосовно військової освіти. Інтегрована (спільна з цивільними освіта військових) через роздільне їх фінансування руйнується. Структурне подвійне підпорядкування якщо і зберігається, фінансова самостійність військових навчальних закладів стає у протиріччя з усвідомленням вагомих пріоритетів, які надають їм «базові ВНЗ». Щодо освіти в галузі картографії. Війна, пов'язана зі збройною агресією РФ на Сході України та анексією Криму, визначила підвищені вимоги до знань, вмінь та навичок роботи військовослужбовців з широким спектром специфічних картографічних матеріалів, зокрема з топографічною картою, а також з використанням для створення нових і оновлення існуючих карт різноманітних видів геообразень. Робота з ними потребує певних технічних перетворень: масштабування, трансформації для усунення спотворень, приведення до ортогонального виду тощо, вона пов'язана з

введенням необхідної інформації з інших баз даних, їх відбором та узагальненням (генералізацією), а також з графічними побудовами зображень інших об'єктів реальної дійсності, що повинні виконуватись з дотриманням сформульованих у картосеміотиці, та узагальнених після проведених нами досліджень вимог, щодо відповідності шести унормованим складовим семіотичних сторін змісту карти (синтаксичної, семантичної, сигматичної, кольоро-тематичної, прагматичної та стилістичної), про які йтиметься далі. Першими суспільну потребу у наданні допомоги у навчанні, для підвищення рівня картографічної освіти військових відчули волонтери. Відзначимо, з цього приводу, к.г.н. Надію Бебу з Києва, яка навіть будучи вагітною, очолювала місцеву волонтерську «картографічну сотню», але не одержує ніякого суспільного визнання, так само як і начальник управління військової топографії та навігації ЗС України О.В Кравчук, який присвятив військовій службі усе своє життя (останні, це роки війни) і, практично вирішує всі ті задачі, які реально повинно було б вирішувати суспільство в умовах мирного життя, зокрема, освітньої підготовки кадрів для галузі військової картографії, за що, міг би одержати хоч би чергове військове звання, яке відповідає його посаді. Однак, і без того, без поповнення затверджених додатково до існуючого штату особового складу фахівців галузі у підрозділах ЗСУ, ним вирішуються всі поставлені в зоні бойових дій і за її межами задачі. В реальних умовах забезпечуються замовлення новітньої електронної техніки для обробки геопросторової інформації у війська і контроль її використання за призначенням тощо. За його сприяння, курсанти-картографи ВІКНУ, навчаючись за державним замовленням, демонструють на випускних іспитах (на підставі аналізу роботи підсумкових екзаменаційних комісій, членом яких був один з авторів цієї статті) знання вимог, щодо оновлення існуючих картографічних матеріалів і їх відповідності стандартам НАТО, в т.ч. з додатково нанесеною сіткою координат WGS-84, у паперовому та електронному (растровому і векторному) виді і, їх використанням для розв'язання логістичних та багатьох інших задач; розвитку державних геодезичних мереж необхідної точності, одержаних за результатами наземних спостережень та за даними СРНС (супутникового позиціонування); з використанням сучасних матеріалів ДЗЗ, даних аерокосмічних та розвідувальних знімків; одержаних найновішими радіоелектронними та іншими технічними засобами (багатоканальними, радарними, лідарними, лазерної локації тощо), зокрема з БПЛА різних видів і типів, з подальшою їх цифровою фотограмметричною обробкою; по каналах зв'язку з інтернет-ресурсів, з сайтів мас-медіа; з сучасних, в т.ч. розроблених самостійно, додатків до мобільних пристроїв, модифікації яких дуже швидко змінюються, але інформація з яких надходить дуже оперативно і дозволяє використовувати їх в оновленні картографічної інформації, при плануванні спецоперацій тощо, робити необхідні висновки та приймати управлінські рішення в інтересах ЗС України.

Сутність картосеміотичних положень картографічного моделювання в освіті не можна розглядати без врахування того, що основні загальнотеоретичні проблеми картографії були узагальнені О. Ф. Асланікашвілі у монографії «Метакартографія» [1], та в її першому виданні грузинською мовою (Картографія. Питання загальної теорії. – Тбілісі, 1968.), незважаючи на попередні теоретичні розробки з графічної семіології Ж. Бертена, опубліковані роком раніше [1,с.43]. В них було закладено підвалини сучасної теорії картографічної науки та виробництва: предмета пізнання, метода наукового дослідження та об'єктної мови. Ж.Бертен не підтримував поглядів щодо особливих виразних засобів мови карти та вказував на існування «специфічної графічної системи», завдяки якій картограф має у своєму розпорядженні «пляму», яку можна змінювати за формою, розміром, орієнтуванням, інтенсивністю, кольором і узором (текстурою). В решті-решт, варто погодитися з думкою Л. Ратайського (1976) [6,с.98], який класифікував картографічні знаки за п'ятьма їх якісними ознаками, не враховуючи розмір (він єдиний серед інших якісних, характеризує кількісну ознаку, що не є правомочним) і, саме вони дають змогу використовувати ці змінні параметри у певних сполученнях, комбінації яких можна передбачити у матриці їх характеристик. Застосовувати цю матрицю важливо для проектування знакових систем і побудови знаків, але це вже не питання загальної теорії, а часткові питання карто складання [8].

Розкриття сутності картосеміотичних положень варто розпочати з аналізу проведених досліджень доісторичних «картографічних» знаків як мовних одиниць. Розглядалось умовне зображення первісною людиною своїх мисливських або рибальських угідь, нанесених палицею на піску, або на снігу, зрозуміле іншій людині - тій, що не знає мови співрозмовника і ніякої іншої, крім образно-знакової (просторово і змістовно визначеної), представленої у графічній формі кресленням на землі. Він бачить зображення і, ми розуміємо, що це «контур» знаку, безвідносний до кольору – який в семіотиці значення не має, хіба, що сакральне. Те ж саме засвідчують картографічні артефакти: межирічська карта, різблена на уламку бивня мамонта; викарбуване зображення на скелі; нанесене фарбою на стіні печери; вибите (клинописне) на глиняній табличці; нанесене на пергамент, тканину чи шкіру; гравійоване на літографському камені, на мідній пластині, або по зафарбованому пластику – всі вони відображають «контур» знаку, безвідносно до кольору. Заповнення прозорого контуру, гравійованого на зафарбованому пластику будь-яким кольором, свідчить про вторинне значення кольору по відношенню до форми знаку, але однозначно віднесене до його змісту.

Можна дати сучасне пояснення наприклад, тому, що в Україні знайдена найдавніша (за свідченнями акад. І.Г.Підоплічка – близько 7 тис. років, за іншими даними 15-13 тис. років) археологічна пам'ятка епохи пізнього палеоліту – «Межирічська карта» різблена на бивні мамонта, у вигляді семи-рядного семантико-прагматичного зображення: річки, 4-х

жител, поля, ділянки лісу, спуску з гори. Це комунікативне зображення засвідчувало факт пізнання навколишнього середовища, виникнення особливого засобу спілкування, художню форму знаків, характеризувало графічну, змістовну та просторову визначеність мови карти, формувало зорове сприйняття інформації, наочно-образну форму мислення людини, що набагато випереджало фонетичні засоби передачі інформації, передувало розвитку мистецтва та писемності [7]. Для розкриття сутності картосеміотичних положень картографічного моделювання воно мало, що додає. Більш доречно розглянути важливі висновки, зроблені з того, що серед картографів немає єдиного погляду на те, що вважати основними одиницями картографічної мови: «пляму» Ж.Бертена, «літери» Л.Ратайського і К.Боарда, «сигнатури» (позначення) класиків картографії Едуарда Імгофа, Вітольда Вітта, Еріка Арнбергера та ін. Ми доводимо: в картосеміотиці це «контур» знаку, що виражає його форму подібно до терміну «гештальт» (Gestalt) від нім. «образ»...«конфігурація», що в геометрії визначає тотожність форми при відмінності (несхожості) величини і, понятійно він найближче відноситься до «синтаксичної сигнатури». Варто порівняти поняття «сигнатура атаки (вірусу)», що використовується для його виявлення в кібернетиці та «синтаксично-семантичний, образно-знаковий вираз (позначення) контуру» в картосеміотиці [9]. Отже, одиницею мови карти слід вважати «контур» знаку (визначене у просторі існування інших об'єктів, позначення конкретного об'єкту) – «неактивоване» зображення, будь-який колір надаватиме якому новий зміст. Образно, це може бути розмита, нечітка «пляма» Бертена; «літери» Ратайського і Боарда, що визначають правопис окремого слова; синтаксична «сигнатура» (з певною детальністю окреслене, просторово-визначене серед інших позначення об'єкту) Імгофа, Вітта, Арнбергера та ін.; «Контур», серед інших мовних знакових систем - звук, що ледь розрізняється серед «шумів» музикальної фрази; незавершений, багатозначний вираз у міміці чи жестах; колір ділянки, що ледь виділяється на певному фоні тощо, які створюють уявлення (поняття) форми та змісту об'єкту реальної дійсності.

Серйозної уваги заслуговують дещо специфічно розглянуті та теоретико-методологічно обґрунтовані картосеміотичні положення картографії, зроблені О.Ф.Асланікашвілі. Вони спираються на усвідомлення картографічної діяльності як специфічної конкретнонаукової, логіко – філософської, методологічно обґрунтованої форми наукового моделювання простору та змісту об'єктів реальної дійсності. Основні положення теорії картосеміотики у інтерпретованому ним вигляді можна представити семіотичними сторонами змісту карти, виходячи з прикладу картографічної інтерпретації семіотичної моделі ідеальної карти [1,с.42,(рис.6)], де виділено синтаксичну (просторово-визначену), семантичну (змістовно-виражену), сигматичну (яка характеризується підписом, віднесенням до знаку, вираженням власною назвою – «десигнатою» знаку, що його означає) та прагматичну, (що

виражає відношення між знаками і людиною, якою створюються і передаються та сприймаються картографічні знаки).

О.Ф.Асланікашвілі позначав і пояснював латиною наступні скорочення: *Ідеальний конкретний простір* (обраний для того, щоб не звертатись кожного разу до простору конкретної моделі): $R_{Sp(t)}(Sp_{sis}, O_1, O_2, O_3, \dots, O_n)$; де R – відношення (relation); Sp – простір (spatium); Sp_{sis} – система (sistem) [просторова система відліку (в певний момент чи проміжок часу)]; t – час (tempus); o_1, o_2, o_3 – об'єкти (objekt) – реальної дійсності [зі своєю матеріальною сутністю, якісною та кількісною визначеністю та власною структурою]; $s_1, s_2, s_3 \dots s_n$ – знаки (signum) об'єктів реальної дійсності. *В моделі*: $R'_{Sp(t)}(Sp'_{sis} Sp, s_l, s_a)$; де s – знак (signum); p – точка (punctum); l – лінія (linea); a – площа (area); Виражені відношення (в очищеній від змісту ідеальній карті на місці знаків, локалізованих в точках, лініях і площах (Sp, s_l, s_a) залишаються одні очищені від значень точки, лінії, площі (p, l, a)), тобто: *синтаксично* – $R'_{Sp(t)}(Sp'_{sis} p l, s)$; *семантично* (в загальному виді) – $R'_{sem}(s, n)$ в читанні змісту, де n – значення (notio), змістовне значення знака. $R'_{sem}(n, s)$ в складанні його змісту.

Синтаксична (просторово-визначена) структура картографічного зображення – відтворює структуру відображуваного конкретного простору (визначається просторовою структурою досліджуваної об'єктивної реальності) та має пряме відношення до масштабу простору цього зображення. Порядок взаємного розміщення точок, ліній та площ, відносно координатних ліній (математичної основи картографічної моделі) представляє собою порядок взаємного розміщення локалізованих в них картографічних знаків. Отже, обов'язковою умовою картографічного моделювання є визначення математичної основи моделі та здійснення переобчислень “датумів”, при використанні різних основ. Як приклад, розглянуто моделювання природних та техногенних просторово-визначених об'єктів, виконаних у різних системах координат, із застосуванням новітніх технологій відстеження, збору та обробки інформації з використанням геопросторових баз даних [11]. На основі цього, зроблено висновок, що справджується твердження: “Єдність абстрагованого конкретного простору та узагальненого змісту у відображенні є специфічною рисою картографічного пізнання, онтологічною єдністю цих сторін дійсності та фактом єдиної мови їх відображення (мови карти)” [1, с.80]. Предмет - в картографічній моделі - конкретний простір, постає в абстрагованому відображенні як частка простору узагальненого змісту [1, с.106].

Семантичні (змістовно-визначені) відношення в мові картографії є відношеннями картографічних знаків з закодованими в них змістовним значеннями (якісними, кількісними, структурними та часовими), що здійснюються в процесі пізнання просторових закономірностей сутності цих знаків.

Далі, О.Ф.Асланікашвілі розглядає сигматичну складову семіотичних сторін змісту карти, що характеризує власну назву, приурочену до знаку:

сигматично – $R_{\text{sign}}(s,o)$ в читанні змісту, де (o) об'єкт (object); мовний знак (s) означає об'єкт (o); $R'_{\text{sign}}(o,s)$ в складанні – об'єкт (o) означає (є десигнатом – тим, що його означає) знака (s). Він наводить приклад: пунсон певної форми (s) є позначенням об'єкту (o), що має смислову змістовну характеристику – столиця, зі значенням (n). В цьому випадку: десигнат (те, що означає) знака (s) є не об'єкт (o), а дещо те, що є столицею (має значення - n). Виникає питання, а який з багатьох знаків (s) є столицею -? Відповідь: синтаксично – це той, що локалізований там-то; сигматично – надає знаку (s) власне ім'я (c) – (cognoment) позначеного об'єкту, тобто його десигната, (наприклад, м.Тбілісі). Отже, м.Тбілісі є десигнатом знаку (s) не безпосередньо, а опосередковано, як денотат (denotio) - означає його ім'я «Тбілісі». Тобто: $R_{\text{sign}}(s, c, o)$ та $R'_{\text{sign}}(o, c, s)$; Сигматичну складову не виділяли основоположник семіотики Ч. Пірс та багато інших фахівців у цій царині через те, що вони чітко не розрізняли в семіотиці функції вираження думки про клас предметів та означення самого предмету. Вперше О.Ф. Асланікашвілі теоретично обґрунтував і логічно довів значимість виділення сигматичної складової в семіотиці і, виявив розуміння особливостей прояву сигматичних та інших відношень мовних знаків в процесі їх функціонування, коли семантична функція – виражати змістовне значення картографічного знака, а сигматична – означати об'єкт (визначати «десигнату» знака, тобто те, що його означає).

Ми відстоюємо положення про те, що функція мовного знаку – виражати значення, «означати» щось, це одне, а «позначати» щось – це інше, так як це обґрунтував О.Ф.Асланікашвілі у виділеній «сигматичній» складовій семіотичних сторін змісту карти і поєднуємо з нею поняття «кольоро-тематичної» семіотичної складової змісту, віднесеної до знаку, або до підпису, взамін знаку (Рис.3). В роботах [8,10] доводиться наша позиція про те, що виділені О.Ф.Асланікашвілі семіотичні сторони змісту карти: синтаксична, семантична та сигматична, в т.ч. прагматична, не охоплюють всі сторони її тематичного змісту і, при цьому зовсім не визнають колір, навіть не як художній засіб, а як засіб кольору роздільного відображення простору об'єктів реальної дійсності мовою карти. Обґрунтовується необхідність доповнення їх кольоро-тематичною складовою, а також врахування деяких додаткових параметрів знаку, на які вказує Ж.Бертен у графічній семіології.

Картосеміотичні положення картографічного моделювання в доопрацьованому вигляді дають підстави переглянути систему графічних змінних параметрів знаку, внісши до неї цілий ряд коректив:

а) знак повинен розглядатись як неактивований контур зображення об'єкту дослідження певної форми, безвідносно до кольору відображення; б) колір в семіотиці самотійного значення не має. Його він може набувати як віднесений до знаку, підпису взамін знаку, або підкреслення позначень (рис.3); в) штрихування (текстура, растр, внутрішня структура) віднесені до знаку є чорно-білими чи кольоровими аналогами картограми, якісного чи кількісного фону або самотійного заповнення контуру додатковими

елементами змісту; г) розмір (величина) – масштабність змісту: є єдиним серед інших якісних графічних змінних кількісним показником, віднесеним до знаку, в семіотиці значення не має. Серед графічних змінних його слід відображати не величиною знаку, а умовною шкалою масштабності з її математичним виразом (рис.4); д) Індексні (підпис, літерний, або цифровий вираз) позначення об'єкту, віднесені до знаку в точці, лінії, площі, зберігають свою сигматичну суть семіотичних складових змісту, але їх позначення «взамін знаку» набувають самостійного семантично вираженого змістовного значення.

Розглядаючи колір не інакше, як невід'ємний атрибут семіотичних сторін змісту карти (її названо «кольоро-тематичною» складовою), яка деталізує змістовне значення знаку (від класу до виду). При цьому *кольоро-тематична* складова може характеризувати значення контуру знаку (в точці, лінії, площі), а може деталізувати клас предмету знаку видовими особливостями в заповненні його контуру: кольором (1), штрихуванням (2), кольором зі штрихуванням (3), кольоровими тонами з чорно-білим або кольоровим штрихуванням (4) тощо. Символічно це виражатиметься таким чином: 1 – Rthem (s, col, o) та R'them (o, col, s), де them – тематика (theme), col – колір (color); 2 – Rthem (s, hat, o) та R'them (o, hat, s), де hat – штрихування (hatch); 3 – Rthem (s, col/hat, o) та R'them (o, col/hat, s); 4 – Rthem (s, ton/hat, o) та R'them (o, ton/hat, s) де ton - тон (tone), що загалом добре ілюструє згадані співвідношення. Для оцінки відмінностей кольору запропоновано «картометрію кольору» [10].

Щодо поняття «кольоро-тематичної» семіотичної складової змісту, віднесеної до знаку, або до підпису, взамін знаку: в існуючій мовній концепції картографії обґрунтовано визначено не лише її незлічені технічні, а й пізнавальні можливості у формуванні елементів цього змісту (об'єктної мови карти), що є важливим для загальної теорії картографії показником «інформаційної ємності» карти. Доводиться, що ці можливості безмежні у порівнянні з матрицею з шести графічних змінних характеристик системи зображувальних засобів знаку Ж. Бертена, розроблених у другій половині минулого століття. Заповнивши певну прогалину в картосеміотиці «кольоро-тематична» складова набула в ній новий, фундаментальний смисл. Вона дозволила об'єднати існуючі і виявлені нові семіотичні складові змісту карти, максимально повно сформулювати систему зображувальних засобів картографічного моделювання елементів змісту, безмежно розширивши пізнавальні можливості об'єктної мови картографії – відображення знаками з відповідним комплексом відтінків та комбінацій кольору незліченої кількості показників тематичного змісту карти та оцінки загального обсягу цього змісту. Колір, як і напис, щодо об'єкта дослідження, віднесені до відповідного знаку завершають акт його позначення на карті. Їх смисл – це спосіб зв'язку з предметом, прийом указування на конкретний предмет серед відповідного класу предметів. Взаємодія всіх разом семіотичних сторін змісту карти, включаючи і стилістичну складову, що додатково

виділяється, та упорядкованих і обґрунтовано доповнених графічних змінних зображувальних засобів Ж.Бертена (рис.2), робить картосеміотику довершеною мовною концепцією картографії. Приклад упорядкування графічних змінних наведено у розробленій стандартній “лінійці” вимог до зображувальних засобів об’єктної мови картографії (рис.4), яку безумовно слід подовжувати, зокрема поповнюючи досконалими динамічними зразками.



Рис.1 Унормовані семіотичні сторони змісту карти (мінімально необхідні для відображення елементів змісту)

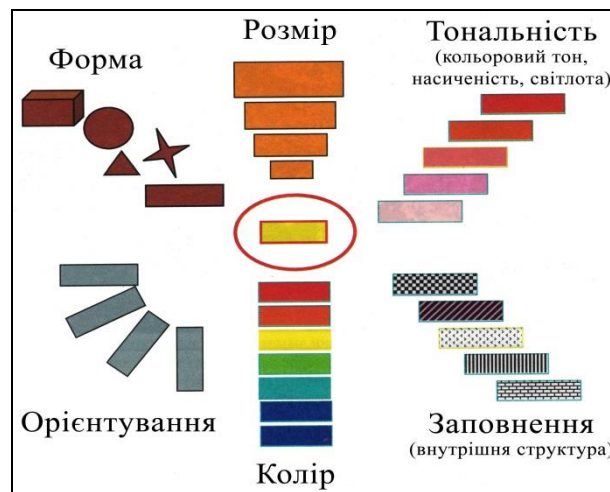


Рис.2 Система графічних змінних зображувальних засобів (за Ж.Бертенем) до упорядкування

Залишилось вказати на *прагматичні* відношення між знаками і людиною, які виділяв О.Ф.Асланікашвілі: $R_{pragm}(s, M)$ та $R'_{pragm}(M, s)$, де M – людина (man), що є суб’єктом пізнання і, в першому випадку людиною створюються і передаються, а в другому – сприймаються картографічні знаки (s).

Стилистичні відношення – забезпечують з одного боку розробку системи умовних позначень (віднесеної до семантичної складової семіотичних сторін змісту карти), а з іншого боку, відносяться за потреби, до елементів художнього оформлення і дизайну (в т.ч. реклами) картографічної продукції в цілому.

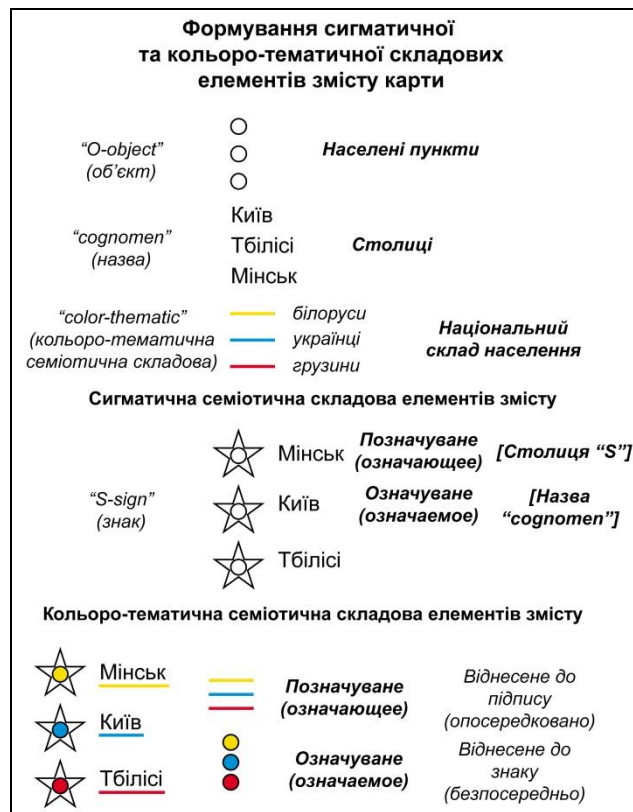


Рис.3 Формування сигматичної та кольоро-тематичної складових елементів змісту карти

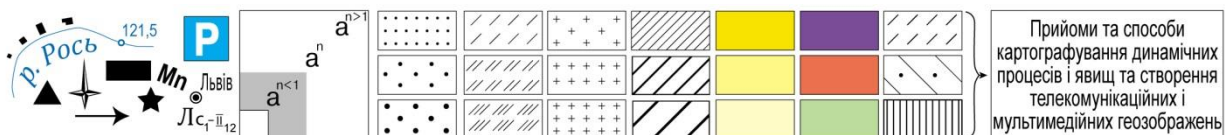


Рис. 4. Фрагмент стандартної "лінійки" вимог до зображувальних засобів об'єктної мови картографії

На завершення наведемо один з прикладів «реконструктивної функції» в картосеміотиці геообразень [8] - результати картосеміотичного аналізу еталонного зразка топоплану та його перетвореної електронної версії. Цей аналіз полягав у послідовному контролі відповідності відображення елементів змісту електронної версії топоплану кожній з узагальнених шести семіотичних сторін елементів змісту його польового оригіналу:

1 — «синтаксичний» (просторово-визначений, або метричний) відповідності: повністю відповідає планово-висотному положенню об'єктів реальної дійсності в межах визначеного простору картографування, але не відповідає вимогам включення наприклад, до кадастрової земельпорядної системи м. Києва, або будь-якої іншої, що не дозволяє включати матеріали, виготовлені в умовних системах координат та висот і, як і для всіх інших подібних випадків, передбачає прив'язку до пунктів GPS - ДГМ і перескладання, або переобчислення «датумів» для

тих матеріалів, що виготовлені в інших системах координат (розрізнені матеріали повинні бути узгодженими за змістом і базуватися на єдиній математичній основі моделі);

2 - «семантичній» (змістовно-визначеній, або атрибутивній) відповідності: відповідає практично за всіма елементами змісту, поскільки однотонне, чорно-біле зображення всіх без-винятку контурів відображає (що важливо - «однозначно») їх форми, і характеризує їх значення (абстрагований простір знаходиться у відповідності з узагальненим змістом). Однак, є можливості деталізації контурів, зокрема при відображенні (кольором або індексами) змін у покритті поверхонь (бетоновані відмощення, асфальт, тротуарна плитка, бруківка тощо), або ж деталізації у відображенні зелених насаджень (нанесення даних подеревної зйомки, розмежування зелених зон тощо) і взагалі, дозволяє здійснювати оновлення будь-яких елементів змісту;

3 - «сигматичній» (відображеній у літерній або цифровій формі, призначеній для «означення» і «позначення» об'єктів) відповідності, віднесеній до самого об'єкту, або представленої взамін об'єкту: відповідає підписам поверховості будівель, характеру покриття доріжок, відміткам висот характерних точок місцевості та іншим індексним позначенням;

4 - «кольоро-тематичній» (відображення кольорових характеристик елементів змісту) відповідності: відповідає частково, оскільки не містить кольорового фону для відображення характеристик контурів з асфальтовим та ін. видами покриття поверхонь. Цю похибку, зважаючи на дублювання позначення (індексом і кольором) бажано усунути в процесі редакційної роботи. Кольоро-тематична відповідність має особливе значення для вибору зображувальних засобів при розробці макету кольорового оформлення для виготовлення кольорового оригіналу топокарти. Наприклад, позначення (умовні знаки) ділянок деревної, чагарникової чи трав'яної рослинності треба замінити відповідним кольоровим фоном, щоб уникнути їх дублювання знаками, що призведе до зниження інформаційної ємності позначень вдвічі;

5 - «прагматичній» відповідності – дозволяє втілити у картографічне зображення всі необхідні елементи змісту об'єктів і явищ реальної дійсності і використати розроблений оригінал тематичного змісту за призначенням;

6 - «стилістичній» відповідності, віднесеній з одного боку до розробки системи умовних позначень: відповідає за формою та змістом загальноприйнятій для крупномасштабних планів системі умовних позначень; з іншого боку, віднесеній не до розробки елементів змісту, а до елементів художнього оформлення і дизайну (в т.ч. реклами), не має ніякого відношення до змісту даного виду продукції, але може мати відношення у прагматичному (естетичному і т.ін.) сенсі.

Висновки з даного дослідження сутність картосеміотичних положень картографічного моделювання в освіті не зводиться лише до усвідомлення того, що природні мови існують як культурне надбання окремих народів,

разом з яким вони зароджуються, існують, розвиваються, згасають та безслідно зникають. Картографічна мова – мова людства, вона збережеться перш за все, завдяки освіті, що розвиває особистість, в якій існують двосторонні відносини між людьми, що створюють, передають і сприймають картографічні знаки і цими знаками, тобто саме в освітньому середовищі, де створюються прагматичні умови для взаєморозуміння між її розробниками і користувачами, що гарантують спадкоємний характер засвоєння набутих знань, вмінь та навичок користування нею як відмінним від усіх інших мовних утворень просторово і змістовно визначеним «картографічним» засобом передачі і прийому (обміну) такою формою інформації - засобом комунікації. Найбільш вагомим значенням набувають пізнавальні можливості використання картографічних моделей, розроблених за встановленими картосеміотичними критеріями та унормованими правилами відображення семіотичних сторін змісту об'єктів дослідження. Принципи картографічних відображень змісту об'єктів реальної дійсності вимагають дотримання сформульованих у картосеміотиці, та узагальнених після проведених нами досліджень вимог, щодо відповідності шести теоретико-методологічно унормованих складових семіотичних сторін змісту карти (синтаксичної, семантичної, сигматичної, кольоро-тематичної, прагматичної та стилістичної). Їх кількість стає «завершеною», мінімально необхідною для відображення всіх елементів змісту об'єктів дослідження і відповідає числу реально існуючих картосеміотичних можливостей відтворення семіотичних сторін змісту карти. Це дозволяє упорядковано виконувати картографічне моделювання предметів, процесів та явищ, станів та подій, поведінка (порядок) яких у просторі і їх зміни у часі, які досліджуються «об'єктною мовою карти». Результат такого моделювання завжди буде еталоном якості відображення їх змісту у порівнянні з перевагами чи недоліками будь-яких інших геообразень - просторово, змістовно, позначених та означених підписом (іноді, цифрами), та кольором, прагматично визначених, та стилістично розроблених: відносно змістовних (семантичних) елементів карти та, за потреби, - художньо оформлених зовнішніх її елементів або реклами. Завершеність картосеміотичних положень картографічного моделювання має виняткове значення для загальної теорії картографічної науки і практики. Вони стають «знанням», що стосується питань картознавства, математичної картографії, проектування і складання карт, оформлення та видання карт, економіки та організації картографічного виробництва, картографічної топоніміки тощо, а також переусвідомлення значення навчальної та довідкової літератури, спеціальних інструкцій і настанов, тобто «картографічної методики» (за висловом О.Ф.Асланікашвілі), або основних науково-технічних розділів практичної картографії, які сьогодні набувають значення її теоретико-методичних розділів. Нинішні картосеміотичні здобутки картографії створюють теоретико-методологічну платформу для організації «геопросторової» розвідки у найрізноманітніших сферах наукових досліджень, можливості

яких досі були обмеженими, через недосконалість структурної побудови «об'єктної мови карти».

Перспективи подальших досліджень проблеми залишаються актуальними сформульовані ще О.О. Лютим і, лише частково розкриті нами, уявлення про картографічну знакову систему як особливу мовну побудову для цілей комунікації, моделювання та пізнання, а також інші напрями переусвідомлення гносеологічних основ картографії [13]. Зокрема, розгляд як об'єкту дослідження того, що собою представляє мова карти як явище людської культури тощо, адже предметну (картосеміотичну) сутність її структурної побудови в цій статті визначено теоретично «унормованою».

Список використаних джерел

1. Асланикашвили А.Ф. Метакартографія. Основные проблемы. – Тбилиси: Мецниереба, 1974. – 126 с.
2. Атлас Вчителя. / Відп. ред. В.В. Молочко, ред. Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська, І.О. Європіна, С.В. Капустенко, В.Б. Кулик – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – 328 с.
3. Берлянт А.М. Картоведение: учебник для вузов / А.М. Берлянт, А.В. Востокова, В.И. Кравцова и др.; Под ред. А.М. Берлянта – М.: Аспект Пресс, 2003. – 477 с.
4. Берлянт А.М. Теория геоизображений / А.М. Берлянт – М.: ГЕОС, 2006. – 262 с.
5. Даценко Л.М. Навчальна картографія в умовах інформатизації суспільства: теорія і практика. Монографія. – К.: ДНВП «Картографія», 2011. – 228 с.
6. Козаченко Т.І., Пархоменко Г.О., Молочко А.М. Картографічне моделювання: навчальний посібник / Т.І.Козаченко, Г.О. Пархоменко, А.М. Молочко. – Вінниця: Антекс-У ЛТД. 1999. – 328 с.
7. Молочко А.М. Становлення та розвиток картографічного моделювання в Київському університеті / А.М.Молочко // Картографія та вища школа; Відп. ред. А.М. Молочко – 1998. – Вип.2. – С. 4–9.
8. Молочко А.М. Картосеміотика: довершений вигляд наукознавчої мовної концепції сучасної картографії, що претендує на роль її загальної теорії / А.М. Молочко, М.А. Молочко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки – 2018. – Вип. 2 (39). – С. 35–43.
9. Молочко М.А. Колір як неодмінний атрибут семіотичних сторін змісту (мови) карти // Укр. геогр. журн. – 2017. – №3. – С. 57–63.
10. Молочко Н.А. Картометрия цвета – новое в теории картосеміотики / Н.А. Молочко // Магілєўскі мерыдыян. – 2017. – Т.17. – Вып. 3–4 (39–40). – С. 24–31.
11. Молочко М.А. Просторові кадастрові інформаційні системи для інфраструктури просторових даних: навчальний посібник / М. Говоров, А.А. Лященко, Д.Кейк, П. Зандберген, М.А. Молочко, Л. Бевайніс, Л.М. Даценко, В.В. Путренко // Геоінформаційні технології та інфраструктура геопросторових даних. У 6-ти томах: - Т.3. – Харків: ТОВ Планета-Прінт, 2017. – 532 с.
12. Пашенко В.М. Методологія та методи наукових досліджень: навчальний посібник – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2010. – 232 с.
13. Руденко Л.Г., Козаченко Т.І., Ляшенко Д.О., Бочковська А.І. та ін. Геоінформаційне картографування в Україні: концептуальні основи і напрями розвитку / за ред. Л.Г. Руденка – К.: Наук. думка, 2011. – 104 с.
14. Руденко Л.Г. Необхідно наближати географічну науку до географічної освіти / Л.Руденко // Географія та основи економіки у школі. – 2001. - №1. – С. 2–3.
15. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
16. Ющук І.П. Українська мова. - К.: Либідь, 2004. – 640 с.

Список использованных источников

1. Асланикашвили А.Ф. Метакартография. Основные проблемы. - Тбилиси: Мецниереба, 1974. - 126 с.
2. Атлас Учителя. / Отв. ред. В.В. Молочко, ред. Ж.Е. Бонк, И.Л. Дрогушевська, И.А. Европина, С.В. Капустенко, В.Б. Кулик - М.: ГНПП «Картография», 2010. - 328 с.
3. Берлянт А.М. Картоведение: учебник для вузов / А.М. Берлянт, А.В. Востокова, В.И. Кравцова и др.; Под ред. А.М. Берлянта - М.: Аспект Пресс, 2003. - 477 с.
4. Берлянт А.М. Теория геоизображений / А.М. Берлянт - М.: ГЕОС, 2006. - 262 с.
5. Даценко Л.Н. Учебная картография в условиях информатизации общества: теория и практика. Монография. - М.: ГНПП «Картография», 2011. - 228 с.
6. Козаченко Т.И., Пархоменко Г.О., Молочко А.Н. Картографическое моделирование: учебное пособие / Т.И. Козаченко, Г.О. Пархоменко, А.Н. Молочко. - Винница: Антекс-У ЛТД. 1999. - 328 с.
7. Молочко А.Н. Становление и развитие картографического моделирования в Киевском университете / А.Н. Молочко // Картография и высшая школа; Отв. ред. А.М. Молочко - 1998. - Вып. 2. - С. 4-9.
8. Молочко А.Н. Картосемиотика: завершен вид науковедческих языковой концепции современной картографии, претендует на роль ее общей теории / А.Н. Молочко, Н.А. Молочко // Вестник Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Военно-специальные науки - 2018. - Вып. 2 (39). - С. 35-43.
9. Молочко Н.А. Цвет как неперемный атрибут семиотических сторон содержания (языки) карты // Укр. геогр. журн. - 2017. - №3. - С. 57-63.
10. Молочко Н.А. Картометрии цвета - новое в теории картосемиотики / Н.А. Молочко // Магилейски мерыдыян. - 2017. - Т. 17. - Вып. 3-4 (39-40). - С. 24-31.
11. Молочко Н.А. Пространственные кадастровые информационные системы для инфраструктуры пространственных данных: учебное пособие / М. Говоров, А.А. Лященко, Д. Кейк, П. Зандберген, Н.А. Молочко, Л. Бевайнис, Л. Даценко, В.В. Путренко // Геоинформационные технологии и инфраструктура геопространственных данных. В 6-ти томах: - Т. 3. - Харьков: ООО Планета-Принт, 2017. - 532 с.
12. Пашенко В.М. Методология и методы научных исследований: учебное пособие - Нежин: ООО «Издательство» Аспект-Полиграф », 2010. - 232 с.
13. Руденко Л.Г., Козаченко Т.И., Лященко Д.А., Бочковская А.И. и др. Геоинформационное картографирование в Украине: концептуальные основы и направления развития / под ред. Л. Руденко - К.: Наук. мнение, 2011. - 104 с.
14. Руденко Л.Г. Необходимо приближать географическую науку к географической образования / Л. Руденко // География и основы экономики в школе. - 2001. - №1. - С. 2-3.
15. Топчиев А.Г. Общественно-географические исследования: методология, методы, методики: Учебное пособие. - Одесса: Астропринт, 2005. - 632 с.
16. Ющук И.П. Украинский язык. - М.: Просвещение, 2004. - 640 с.

References

1. Aslanykashvily A.F. Metakartohrafiyya. Osnovnye problemy. - Tbylysy: Metsnyereba, 1974. - 126 s.
2. Atlas Vchytelya. / Vidp. red. V.V. Molochko, red. ZH.YE. Bonk, I.L. Drohushevs'ka, I.O. Yevropina, S.V. Kapustenko, V.B. Kulyk - K.: DNVP «Kartohrafiya», 2010. - 328 s.
3. Berlyant A.M. Kartovedenye: uchebnyk dlya vuzov / A.M. Berlyant, A.V. Vostokova, V.Y. Kravtsova y dr.; Pod red. A.M. Berlyanta - M.: Aspekt Press, 2003. - 477 s.
4. Berlyant A.M. Teoryya heoyzobrazhenyy / A.M. Berlyant - M.: HEOS, 2006. - 262 s.
5. Datsenko L.M. Navchal'na kartohrafiya v umovakh informatyzatsiyi suspil'stva: teoriya i praktyka. Monohrafiya. - K.: DNVP «Kartohrafiya», 2011. - 228 s.
6. Kozachenko T.I., Parkhomenko H.O., Molochko A.M. Kartohrafichne modelyuvannya: navchal'nyy posibnyk / T.I. Kozachenko, H.O. Parkhomenko, A.M. Molochko. - Vinnytsya: Anteks-U LTD. 1999. - 328 s.

- 7.Molochko A.M. Stanovlennya ta rozvytok kartohrafichnoho modelyuvannya v Kyyivs'komu universyteti / A.M.Molochko // Kartohrafiya ta vyshcha shkola; Vidp. red. A.M. Molochko – 1998. – Vyp.2. – S. 4–9.
- 8.Molochko A.M. Kartosemiotyka: dovershenyy vyhlyad naukoznachoyi movnoyi kontseptsii suchasnoyi kartohrafiyi, shcho pretenduye na rol' yiyi zahal'noyi teorii / A.M. Molochko, M.A. Molochko // Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viys'kovo-spetsial'ni nauky – 2018. – Vyp. 2 (39). – S. 35-43.
- 9.Molochko M.A. Kolir yak neodminnyy atrybut semiotychnykh storin zmistu (movy) karty // Ukr. heohr. zhurn. – 2017. – №3. – S. 57–63.
- 10.Molochko N.A. Kartometryya tsveta – novoe v teoryi kartosemyotyky / N.A. Molochko // Mahilëuski merydyan. – 2017. – T.17. – Vyp. 3-4 (39–40). – С. 24–31.
- 11.Molochko M.A. Prostorovi kadastrovi informatsiyni systemy dlya infrastruktury prostorovykh danykh: navchal'nyy posibnyk / M. Hovorov, A.A. Lyashchenko, D.Keyk, P. Zandberhen, M.A. Molochko, L. Bevaynis, L.M. Datsenko, V.V. Putrenko // Heoinformatsiyni tekhnolohiyi ta infrastruktura heoprostorovykh danykh. U 6-ty tomakh: - T.3. – Kharkiv: TOV Planeta-Print, 2017. – 532 s.
- 12 Pashchenko V.M. Metodolohiya ta metody naukovykh doslidzhen': navchal'nyy posibnyk – Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf», 2010. – 232 s.
- 13.Rudenko L.H., Kozachenko T.I., Lyashenko D.O., Bochkovs'ka A.I. ta in. Heoinformatsiyni kartohrafuvannya v Ukrayini: kontseptual'ni osnovy i napryamy rozvytku / za red. L.H. Rudenka – K.: Nauk. dumka, 2011. – 104 s.
- 14.Rudenko L.H. Neobkhidno nablyzhaty heohrafichnu nauku do heohrafichnoyi osvity / L.Rudenko // Heohrafiya ta osnovy ekonomiky u shkoli. – 2001. - №1. – S. 2-3.
- 15.Topchiyev O.H. Suspil'no-heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky: Navchal'nyy posibnyk. – Odesa: Astropynt, 2005. – 632 s.
- 16.Yushchuk I.P. Ukrayins'ka mova. - K.: Lybid', 2004. – 640 s.

УДК911:314.742

*Любіцева Ольга Олександрівна,
доктор географічних наук, професор*

Лукив Марія Михайлівна

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: loa13@ukr.net

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
mapirex007@gmail.com

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНІХ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ З УКРАЇНИ

Мета статті полягає в суспільно-географічному аналізі зовнішніх трудових міграцій населення з України до європейських країн.

Методика базується на пошуку, обробці та представленні статистичної інформації, що характеризує міграційний процес. Основними методами є описовий, аналітичний, математико-статистичний.

Результати. Розкритий сучасний стан зовнішніх трудових міграцій з України, їх динаміка, масштаби, регіональна структура, основні причини та трансформації задля напрацювання дієвої міграційної політики.

Наукова новизна полягає у виявленні факторів, що стимулюють зовнішню трудову міграцію українців, масштабів, структури та напрямків зовнішніх трудових міграцій населення з України в сучасний період.

Практична значимість полягає в тому, що розкриті причини зовнішніх трудових міграцій, їх масштаб, структура та географія, що є підставою для проведення соціально-економічних заходів із запобігання зовнішнім міграційним процесам на регіональному рівні.

Ключові слова: зовнішня трудова міграція

УДК911:314.742

*Любицева Ольга Александровна,
доктор географических наук, профессор*

Лукив Мария Михайловна

Киевский национальный
университет имени Тараса Шевченко,
г. Киев, Украина,
e-mail: loa13@ukr.net

Киевський національний університет
імені Тараса Шевченка, г. Київ, Україна,
e-mail: mapirex007@gmail.com

ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВНЕШНИХ ТРУДОВЫХ МИГРАЦИЙ ИЗ УКРАИНЫ

Цель статьи состоит в общественно-географическом анализе внешних трудовых миграций населения из Украины в европейские страны.

Методика базируется на поиске, обработке и представлении статистической информации, характеризующей миграционный процесс. Основными методами стали, описательный, аналитический, математико-статистический.

Результаты. Раскрыто современное состояние внешних трудовых миграций из Украины, их динамика, масштабы, региональная структура, основные причины и трансформации для разработки действенных механизмов миграционной политики.

Научная новизна состоит в выявлении факторов, стимулирующих внешнюю трудовую миграцию украинцев, масштабов, структуры и направлений внешних трудовых миграций населения из Украины в современный период.

Практическая значимость состоит в том, что раскрыты причины внешних трудовых миграций, их масштаб, структура и география, что является основанием для проведения социально-экономических мероприятий по предотвращению внешних миграционных процессов на региональном уровне.

Ключевые слова: внешняя трудовая миграция

UDC 911:314.742

Liubitseva Olha Aleksandrovna,
Doctor of Geographical Sciences, Professor
Lukiv Mary Mykhaylivna

Taras Shevchenko National University
of Kyiv, Ukraine, e-mail: loa13@ukr.net
Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Ukraine, e-mail: mapirex007@gmail.com

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF EXTERNAL LABOR MIGRATIONS FROM UKRAINE

The purpose of the article lies in socio-geographical analysis of external labor migrations from Ukraine to European countries.

Methodology is based on searching, processing and presentation of statistical information which describes the migration process. The main methods are descriptive, analytical, mathematical-statistic.

Results. The current state of external labor migrations from Ukraine, their dynamics, scale, regional structure, main causes and transformations to develop an effective migration politics has been clarified.

Scientific novelty lies in identifying stimulating factors of external labor migration of ukrainian people, the scale, structure and directions of external labor migration of the ukrainian population in the modern period.

The practical value lies in the fact that the causes, scale, structure and geography of external labor migration are disclosed, that is the basis for conducting socio-economic procedures to prevent external migration processes at the regional level.

Key words: external labor migration.

Постановка проблеми. Трудова міграція або рух робочої сили (переміщення осіб працездатного віку з метою тимчасового працевлаштування) забезпечує функціонування світового господарства на всіх ієрархічних рівнях: від локального до глобального. Трудова міграція впливає на соціально-економічні, демографічні, часто політичні процеси як в країнах-донорах, так і в країнах, які приймають трудових мігрантів. Таким чином, дослідження міграційних процесів в цілому і трудових міграцій зокрема, виявлення факторів, які їх спричиняють, та наслідків завжди є актуальним. Економічна нестабільність, військові дії на сході обумовили в Україні низку соціальних і демографічних проблем, які активізували трудові міграції, зокрема, зовнішні – до європейських країн. Звідси актуальною є проблема географічного дослідження зовнішніх трудових міграцій з України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню як загальних міграційних процесів, так і трудової міграції, її впливу на глобальну економіку та економіку окремих країн, на вирішення актуальних соціогуманітарних, демографічних та інших проблем присвячені

дослідження Міжнародної організації з міграції (міжурядової організації ООН), а в Україні – праці Е. Лібанова та колективу Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України, де розвиваються як теоретико-методологічні, так і прикладні дослідження.

Метою даної статті є дослідження зовнішніх трудових міграцій з України, їх географії, виявлення чинників та наслідків впливу на соціально-економічну ситуацію задля розроблення ефективної міграційної політики.

Виклад основного матеріалу. Причини зовнішніх трудових міграцій населення можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Суб'єктивні причини часто обумовлені об'єктивними соціально-економічними, військово-політичними та іншими чинниками, які в сукупності й впливають на особистісну міграційну поведінку, створюючи відповідну міграційну мотивацію та обумовлюючи міграційну установку як конкретної особистості, так і певних соціальних прошарків, вікових груп, врешті впливаючи на регіональні особливості міграційного процесу і руху робочої сили. Загальним місцем є визначення негативного впливу зовнішньої трудової міграції на економіку країни, бо відток робочої сили – це зміна кількісних та якісних характеристик ринку праці, що впливає в першу чергу на регіональну економіку, негативні демографічні наслідки, пов'язані з тим, що частина трудових мігрантів не повертається на батьківщину, політичні наслідки, пов'язані із вирішенням питань життєяльності трудових мігрантів за кордоном. З іншого боку, можна зазначити й позитивні певною мірою результати зовнішніх трудових міграцій: зменшення тиску на ринок праці, можливість перекваліфікації і підвищення кваліфікації трудового мігранта, підвищення рівня і якості життя як мігранта, так і його родини, додаткові можливі інвестиції в економіку країни за рахунок зарубіжних надходжень, зростання самозайнятості населення за рахунок розвитку дрібного підприємництва та малого бізнесу, а в сільській місцевості – розвиток фермерства, запровадження принципів «зеленої економіки», сталого розвитку та туризму.

Зазвичай, зовнішні трудові міграції здійснюються до сусідніх країн, з якими мігранти відчують більшу ментальну спорідненість. Частка далеких зовнішніх трудових міграцій наче менша і стосується переважно висококваліфікованих кадрів.

Інформаційну базу дослідження становила переважно офіційна статистика, але зкорегована попередніми частковими дослідженнями, відображеними у відкритому доступі. Об'єктивно оцінити реальні обсяги еміграції українців, спираючись на офіційні дані міжнародних звітів та дані аналітичних оглядів, дуже складно через відсутність повної та достовірної інформації. Дані офіційної статистики не віддзеркалюють дійсних масштабів міграції громадян України, оскільки значна частина наших співвітчизників використовує нелегальні шляхи виїзду та працевлаштування за кордоном. Інформація Державної прикордонної

служби також не є вичерпною, оскільки відображає кількість офіційно зареєстрованих українців, які на підставі виданих їм дозволів на тимчасове чи постійне місце проживання або ж офіційне працевлаштування перетинають державний кордон України. Немає повних офіційних статистичних даних про кількість громадян України, що проживають в різних державах світу як постійно, так і тимчасово.

За різними експертними оцінками [8, с. 686], кількість міграційних поїздок українських громадян за кордон коливається у межах від 4 до 7 млн. осіб, або від 8,6% до 15,1% чисельності всього населення України, та від 19,5% до 34,1% економічно активного населення працездатного віку (таблиця 1).

Таблиця 1

*Чисельність українських трудових мігрантів за країнами перебування (2017р.)**

<i>Країна</i>	<i>Чисельність українських трудових мігрантів, тис.осіб</i>	
	<i>Офіційна статистика</i>	<i>Фактична кількість</i>
Російська Федерація	149	1875
Італія	195	6500
Польща	20	450
Іспанія	52	250
Португалія	44	75
Чехія	51	150
Греція	20	75
Нідерланди	н/д	40
Великобританія	н/д	70
США	н/д	500

**Джерело: побудовано на основі даних [8, с.687]*

Як бачимо з табл.1, значна частка трудових мігрантів знаходиться за кордоном нелегально. Найпоширенішими видами економічної діяльності серед трудових мігрантів є: будівництво – 54%; домашній догляд –17%; сільське господарство – 9%; оптова та роздрібна торгівля – 9%; промисловість – 6%; інші види робіт – 5% [8, с. 687].

З метою оцінки масштабів трудової міграції українців за кордон Державною службою статистики України в 2001 р. у 8 прикордонних областях, а у 2008, 2012 та 2017 рр. по всій території України при обстеженнях економічної активності населення, що охоплюють понад 20 тис. домогосподарств, застосовувався спеціальний модуль, спрямований на вивчення зовнішньої трудової міграції. Екстраполяція отриманих результатів на все населення дала змогу оцінити чисельність трудових мігрантів, тобто громадян, які хоча б раз упродовж періоду спостереження (3,5 років у 2008 р., 2,5 років у 2012 та 2017 рр.) виїжджали за кордон з метою працевлаштування або працювали за кордоном на момент опитування.

За даними 2001 р. чисельність трудових мігрантів становила 2,3 – 2,7 млн. осіб або понад 10% працездатного населення. У 2008 р. було виявлено 1,5 млн. трудових мігрантів, або 5,1% працездатного населення, у 2012 р. – 1,2 млн. осіб або 4%. За даними 2017 р. їхня чисельність зросла до 1,3 млн. осіб, а частка в населенні – до 4,5% (населення окупованих територій з підрахунків виключалося).

Обстеження Держстату, однак, не охоплювали осіб, які не поверталися в Україну в період спостереження. Інформація про відсутніх надавалася членами домогосподарств, які залишалися вдома, тому не могли бути охоплені також мігранти, які виїхали всієї сім'єю. У зв'язку з цим отримані дані стосуються переважно осіб, які здійснюють тимчасові поїздки на роботу за кордон, а також тих, хто працює за кордоном тривалий час, проте має сім'ю в Україні, періодично повертаючись додому.

Згідно з даними Держстату, основними країнами призначення українських трудових мігрантів є сусідні країни – Росія, Польща, Чехія, Угорщина, а також країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Португалія). Порівняння результатів обстежень 2008, 2012 та 2017 років показує, що поступово розподіл мігрантів за країнами призначення змінювався: частка тих, хто виїжджає до Росії скорочувалася, а до європейських країн, передусім Польщі, зростала (рис. 2).

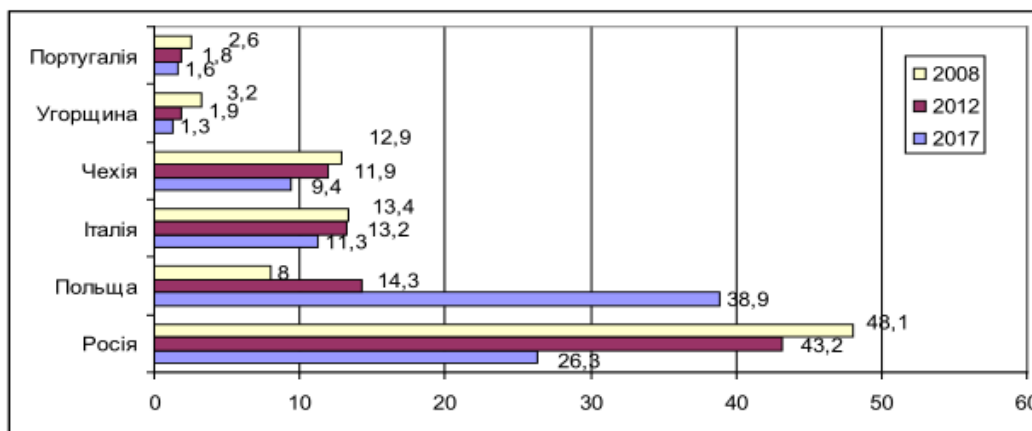


Рис. 2. Країни призначення трудових мігрантів (за даними обстежень населення 2008, 2012 та 2017 рр.)

Джерело: Державна служба статистики України

Саме Польща на сьогодні є основною країною призначення трудових мігрантів з України, що обумовлено потребами ринку праці країни, сприятливим для тимчасового (до 6 місяців упродовж року) працевлаштування іноземців законодавством, територіальною та культурною близькістю.

За даними 2017 р. понад 2/3 мігрантів (70,4%) – чоловіки, що в цілому відповідає результатам попередніх обстежень (2001 р. – 69,2%, 2008 р. – 62,3%, 2012 р. – 65,6%), однак свідчить про деяке збільшення чоловічої міграції. Опитування українських мігрантів, проведені останніми

роками в Польщі та Чехії, дають підстави твердити, що збільшення частки чоловіків пов'язане не лише із потребами ринку праці країн призначення (будівництво, транспорт), а й виїздом за кордон внаслідок воєнних дій на Сході України.

За віковими групами мігранти-чоловіки розподілені в цілому рівномірно з деяким переважанням осіб 40 – 49 років (24%). Разом з тим жінки починають виїжджати на роботу за кордон пізніше за чоловіків, проте продовжують працювати за межами Батьківщини навіть досягнувши передпенсійного чи пенсійного віку. Більшість жінок-мігранток старші 40 років, а третина з них – старші 50 років.

Трудова міграція нерівномірно охопила територію країни. За даними 2017 р., 69,4% тих, хто виїжджав на роботу за кордон, рекрутувалися з числа мешканців західних областей. Це дещо менше, ніж у 2012 р., коли вони становили 72,4%. Водночас слід зауважити, що зміни у співвідношенні не говорять про загальні масштаби, а свідчать тільки про перерозподіл зовнішнього трудового потоку за рахунок збільшення частки центральних та східних регіонів, бо частка мігрантів із західноукраїнських областей скоротилася за рахунок збільшення частки жителів інших регіонів: центральних, які становили 9,2% мігрантів, тоді як в 2012 р. лише 3%, південних, відповідно в 2017 р. було 8,6%, східних – 6,8%, північних – 6%.

Зміни регіональної структури потоків зарубіжних трудових мігрантів, крім іншого, пов'язані з військовим конфліктом на Сході країни. Так, згідно з даними дослідження, проведеного Національним банком Польщі у 2016 році, серед українських мігрантів, які вперше прибули до Польщі у 2014 та 2015 роках, 28,4% були зі східної частини країни, а до 2014 р. частка вихідців з цього регіону становила лише 6,3%, і в цій кагорті трудових мігрантів переважають чоловіки молодшого віку [2].

Серйозний виклик для України обумовлений тим, що в останні роки зросла чисельність громадян, які працюють за кордоном без належних дозволів. За даними обстеження Держстату 2008 р. є неврегульованому правовому становищі перебували 23,2% мігрантів, за даними 2012 р. їхня чисельність зменшилася до 16,7%, проте обстеження 2017 р. показало, що вона знову зросла: 17,9% виявлених мігрантів не мали жодного правового статусу за кордоном, 5,5% працювали, маючи туристичну візу, для 4,8% правовий статус лишився нез'ясованим, що у більшості випадків означає його відсутність (рис.3).

Крім загроз, на які наражаються нелегальні мігранти, це становить ризик для іміджу України, безвізового режиму з ЄС. Адже існує процедура призупинення безвізу, яка запускається, крім іншого, у разі різкого зростання кількості порушників. Це цілком реальна загроза. Тим більше, що останніми роками чисельність українців-порушників міграційного законодавства ЄС значно збільшилася (рис. 4). Така негативна динаміка має враховуватися, хоча наразі і абсолютна, і відносна кількість

порушників у порівнянні з кількістю законослухняних громадян, які відвідують країни ЄС, цілком незначна.

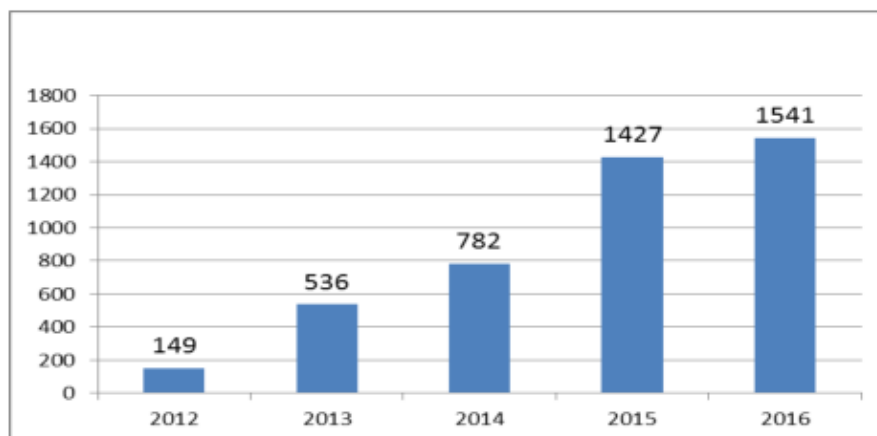


Рис. 3. Чисельність громадян України, які мали чинні «голубі картки» (станом на 31.12. 2016 р.)

Джерело: Євростат

Враховуючи поширення серед мігрантів неформальної зайнятості не дивно, що, як показало обстеження Держстату 2017 р., 62% з них не мали трудового контракту і працювали за усною домовленістю (передусім у Білорусі, Росії, Угорщині). Треба зазначити, однак, що відсутність трудового контракту доволі типова і для мігрантів, які перебувають і працюють за кордоном цілком легально. Так, 32% українських працівників-мігрантів, працевлаштованих у Польщі, укладають не трудові, а цивільно-правові угоди [3] . Вони не сплачують внесків до соціальних фондів і, відповідно, не мають прав на виплати з них, хоча між Україною та Польщею існує угода про соціальне забезпечення.

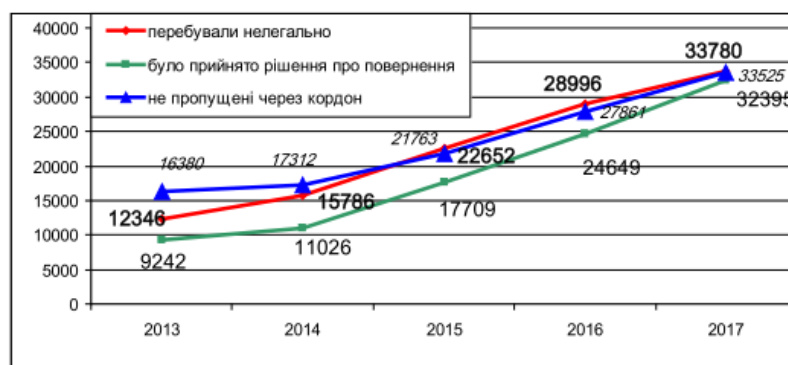


Рис. 4. Чисельність виявлених на території ЄС нелегальних мігрантів з України, тих, щодо яких прийнято рішення про повернення, та не пропущених на територію ЄС

Джерело: Євростат

Основною моделлю міграційної поведінки українців наразі залишається тимчасова, циркулярна, тобто періодично повторювана трудова міграція. Обстеження 2012 і 2017 років показали, що майже

половину міграційного потоку (48,5%) становили короткотермінові (до року) трудові міграції. Тривалість більшості (57%) виїздів за кордон не перевищувала трьох місяців (у 2012 р. поїздки до трьох місяців становили 43%.) Довготривалі виїзди (понад 12 місяців) практикували лише 8,3% усіх виявлених при обстеженні 2017 р. працівників-мігрантів (у 2012 р. - 17,3%). За частотою поїздок зовнішній міграційний потік розподіляється наступним чином: 46,1% мігрантів здійснювали по кілька поїздок на рік, 5,9% виїжджали декілька разів на місяць, а 4,4% – щотижнево.

Якщо основним мотивом роботи за кордоном є значно вища, ніж в Україні, заробітна плата, то головним результатом трудової міграції – зароблені за кордоном кошти. Відповідно до даних обстеження Держстату 2017 р., середній заробіток українського мігранта становив 722 дол. США, тоді як середня зарплата в Україні була втричі меншою. Заробітки мігрантів відіграють важливу роль у підвищенні добробуту їхніх домогосподарств, запобіганні бідності. Вони мають також суттєве економічне значення, забезпечуючи приплив валюти, підвищуючи споживчий попит, використовуються як інвестиції. За даними Національного банку України, обсяги приватних грошових трансфертів в країну постійно зростають і 2017 р. були співставні з 8,4% ВВП країни (рис. 5).

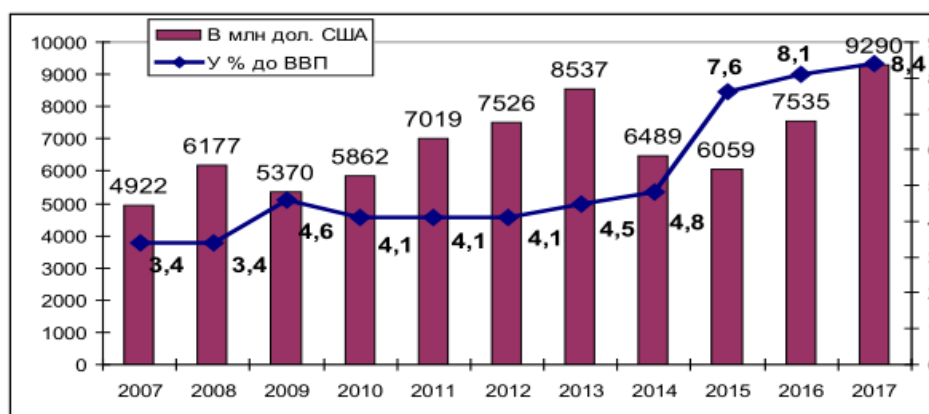


Рис. 5. Приватні валютні перекази в Україну в 2007-2017 рр.

Джерело: Національний банк України

Таким чином, серйозними викликами, обумовленими міграційними процесами, для України є зростання масштабів міграції за кордон, передусім трудової та збільшення у потоці трудових зовнішніх мігрантів частки молоді і фахівців, а також збільшення частки мігрантів, які працюють за кордоном без належних дозволів, перебувають у нерегульованому правовому становищі. Намітилась доволі стійка тенденція до трансформації частини тимчасової трудової міграції на постійну.

Протягом 2015–2017 рр. змінився профіль сучасної трудової міграції українців: якщо попередні хвилі міграції з України виникали через бажання покращити соціально-побутові й житлові умови, забезпечити дітей відповідною освітою та підвищити власний рівень життя й рівень

життя рідних, то нинішня міграція має на меті виїзд заробітчан за кордон на постійне місце проживання з подальшим возз'єднанням сім'ї.

Ускладнення політичної ситуації через військові дії на Сході країни і пов'язані з цим соціально-економічні проблеми впродовж останніх років спричиняють зростання міграційних настроїв серед населення, що впливає на збільшення потоку трудових мігрантів в європейські країни, а також тих, хто, почавши з тимчасових виїздів на роботу, з часом приймає рішення про зміну постійного місця проживання, обираючи країни ЄС, що підтверджується динамікою кількості поданих заяв на отримання дозволів на проживання за кордоном.

Висновки. Відкритість економіки України передбачає вільний обіг трудових ресурсів на ринку праці, в тому числі за рахунок зовнішніх трудових міграцій. Однак збільшення міграційних настроїв і, як наслідок, зростання зовнішніх міграцій, першою ланкою яких є трудові міграції, не свідчить про інтеграцію країни до європейського ринку праці, а має, навпаки, іншу природу: збройний конфлікт на Сході країни і пов'язані з ним соціально-економічні проблеми «виштовхують» частину населення за межі України переважно до сусідніх європейських країн.

Слід констатувати, що ситуація, яка склалася в Україні у міграційній сфері, є новим викликом сучасності, від вирішення якої залежить успіх заходів щодо подолання системних кризових явищ на шляху до інтеграції в ЄС. Сама по собі трудова міграція з метою підвищення кваліфікації не несе в собі соціально-економічної загрози, але модель, яка склалася в Україні, основана на часто нелегальній міграції, використанні трудової міграції як першого етапу для еміграції, є явищем загрозливим як для розвитку економіки, так і для вирішення демографічних, соціокультурних та інших питань. Ідеальною моделлю української трудової мобільності може бути незначна за обсягами трудова міграція кваліфікованих кадрів задля підвищення кваліфікації, опанування нових методів і технологій, тобто пов'язана з інноваційною діяльністю.

Реальними механізмами запобігання зростанню трудової зовнішньої міграції, а особливо неконтрольованої, є стабілізація внутрішньої військово-політичної та соціально-економічної ситуації, що має призвести до розвитку господарства, його новітніх видів і форм, збільшення робочих місць, змінам у в структурі зайнятості як в країні в цілому, так і в розрізі окремих регіонів.

Список використаних джерел

1. Вірц К.А. Вплив міжнародної міграції на вітчизняну економіку / К.А. Вірц, А.К. Коваленко, Г.І. Сотник, А.Є. Гессен // Молодий вчений. – 2016. – № 12(39). – С. 686–689 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/163.pdf>
2. Звіт щодо організації проведення, методології та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. – К.: Міжнародна організація праці, Державна служба статистики України, Інститут демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2012. – 96 с.;

- 3.Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 36 с.
- 4.Зовнішня трудова міграція населення України/ Український центр соціальних реформ. Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 118 с.;
- 5.Зовнішні трудові міграції населення України/ За наук. ред. Е. Лібанової, О. Позняка. – К.: РВПС України, 2002. – 206 с.;
- 6.Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32. – С. 474–481.
- 7.Малиновська О. Трудова міграція населення України / О. Малиновська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-1>.
- 8.Міграція в Україні: факти і цифри. – К., 2013. – 16 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iom.org.ua/ua/pdf/UKR%20FF_F.pdf.
- 9.Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
10. Статистика / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

Список использованных источников

1. Вирц К.А. Влияние международной миграции на отечественную экономику / К.А. Вирц, А.К. Коваленко, И. Сотник, А.Е. Гессен // Молодой ученый. - 2016. - № 12 (39). - С. 686-689 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/163.pdf>
2. Внешние трудовые миграции населения Украины / Под науч. ред. Э. Либановой, А. Позняка. - М.: СОПС Украины, 2002. - 206 с.;
3. Внешняя трудовая миграция (по результатам модульного выборочного обследования). Статистический бюллетень. - М.: Государственная служба статистики Украины, 2017 - 36 с.
4. Внешняя трудовая миграция населения Украины / Украинский центр социальных реформ. Государственный комитет статистики Украины. - М., 2009. - 118 с.;
5. Капитан В. Трудовая миграция как аспект проблемы занятости в Украине / В. Капитан // Эффективность государственного управления. - 2012. - Вып. 32. - С. 474-481.
6. Малиновская Е. Трудовая миграция населения Украины / А. Малиновская [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-1>.
7. Миграция в Украине: факты и цифры. - М., 2013. - 16 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://iom.org.ua/ua/pdf/UKR%20FF_F.pdf.
8. Отчет по организации проведения, методологии и результатов модульного выборочного обследования по вопросам трудовой миграции в Украине. - М.: Международная организация труда, Государственная служба статистики Украины, Институт демографии и социальных исследований НАНУ, 2012. - 96 с.;
9. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.ukrstat.gov.ua.
10. Статистика / Национальный банк Украины [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.bank.gov.ua.

References

- 1.Captain V. Labor migration as an aspect of the employment problem in Ukraine / V. Kapitan // Efficiency of public administration. - 2012. - Exp. 32. - P. 474-481.
- 2.External labor migration (based on the results of a modular sample survey). Statistical bulletin. - K.: State Statistics Service of Ukraine, 2017. - 36 p.

- 3.External labor migration Ukraine / Science. edit E. Libanova, A. Poznyak. - K .: RVPS Ukraine, 2002. - 206 p .;
- 4.External labor migration Ukraine / Ukrainian Center for Social Reforms. State Committee of Statistics of Ukraine. - K., 2009. - 118 p .;
- 5.Malinovskaya O. Labor Migration of the Ukrainian Population / O. Malinovska [Electronic resource]. - Mode of access: <http://migraciya.com.ua/news/migrant-workers/ua-labour-migration-ukraine-what-to-expect-in-the-near-future-part-1>.
- 6.Migration in Ukraine: Facts and Figures. - K., 2013. - 16 p. [Electronic resource]. - Access mode: http://iom.org.ua/en/pdf/UKR%20FF_F.pdf.
- 7.Official website of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: www.ukrstat.gov.ua.
- 8.Report on the organization of the methodology and results of the modular sample survey on labor migration in Ukraine. - K .: International Labor Organization, State Statistics Service of Ukraine, Institute of Demography and Social Research, National Academy of Sciences of Ukraine, 2012. - 96 p .;
- 9.Statistics / National Bank of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: www.bank.gov.ua.
10. Virts K.A. The Impact of International Migration on the National Economy / K.A. Virts, AK Kovalenko, GI Sotnik, A.E. Hessen / Young scientist. - 2016 - No. 12 (39). - P. 686-689 [Electronic resource]. - Mode of access: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/163.pdf>

УДК 528.9 : 004.4

Курач Тамара Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail:tnkurach@ukr.net

Підлісецька Ірина Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: irinna2008@ukr.net

Краковський Станіслав Павлович

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: slava1769@gmail.com

СТВОРЕННЯ ВЕБ-КАРТИ БОГУСЛАВСЬКОГО РАЙОНУ

Мета полягає у створення туристичної інтерактивної карти «Визначні місця Богуславщини».

Методика. Методичну та теоретичну основу дослідження становить положення сучасної географічної й картографічної науки в галузі тематичного картографування із залученням технологій веб-картографування.

Результати. У перспективі планується розширити інформативне наповнення карти «Визначні місця Богуславщини», додати більше інтерактивних інструментів, таких як прокладання маршрутів або можливість створення об'єктів самими користувачами.

Наукова новизна. Створення веб-карти «Визначні місця Богуславщини» є апробацією методики і технології розроблення інтерактивних великомасштабних веб-карт туристичної тематики із залученням JavaScript-бібліотеки Leaflet.

Практична значимість. Інтерактивну туристичну веб- карту об'єктів історико-культурної спадщини «Визначні місця Богуславщини» буде опубліковано на сайті Дитячого оздоровчого закладу санаторного типу «Чайка». Зручність використання, наочна візуалізація, оперативне одержання потрібної інформації сприятиме заохоченню та залученню туристів спрямовувати свої маршрути шляхами Богуславщини.

Ключові слова: веб-картографування, інтерактивна карта, JavaScript-бібліотеки Leaflet.

УДК 528.9 : 004.4

Курач Тамара Николаевна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail:tnkurach@ukr.net

Подлесецкая Ирина Александровна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: irinna2008@ukr.net

Краковский Станислав Павлович

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина,
e-mail: slava1769@gmail.com

СОЗДАНИЕ ВЕБ-КАРТЫ БОГУСЛАВСКОГО РАЙОНА

Цель состоит в разработке туристической интерактивной карты «Достопримечательности Богуславщины».

Методика. Методическую и теоретическую основу исследования составляет современные географическая и картографическая науки в области тематического картографирования с привлечением технологий веб-картографирования.

Результаты. Создана туристическая крупномасштабная веб-карта культурного наследия Богуславского района - «Достопримечательности Богуславщины».

Научная новизна. Апробация методики и технологии разработки интерактивных крупномасштабных веб-карт туристической тематики с привлечением JavaScript-библиотеки Leaflet.

Практическая значимость. Интерактивная туристическая веб карта объектов историко-культурного наследия «Достопримечательности Богуславщины» будет опубликована на сайте Детского оздоровительного учреждения санаторного типа «Чайка». Удобство использования, наглядная визуализация, оперативное получение информации будет способствовать увеличению привлекательности туристических маршрутов Богуславщины.

Ключевые слова: веб-картографирования, интерактивная карта, JavaScript-библиотеки Leaflet.

UDC 528.9 : 004.4

Kurach Tamara Mykolayivna
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail:tnkurach@ukr.net

Pidlisetskaya Iryna Aleksandrovna
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: irinna2008@ukr.net

Krakovsry Stanislav Pavlovich

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: slava1769@gmail.com

CREATION OF THE WEB-MAP OF THE BOGUSLAVSKY DISTRICT

The goal is to develop a tourist interactive map "Landmarks of Bohuslav".

The methodology. The methodological and theoretical basis of the study is modern geographical and cartographic science in the field of thematic mapping with the involvement of web-mapping technologies.

Results. A large-scale tourist web map of the cultural heritage of the Boguslavsky region - "Sights of Boguslavshchina" was created.

Scientific novelty. Approbation of the methodology and technology for the development of interactive large-scale web maps of tourism topics involving the Leaflet JavaScript library.

Practical value. An interactive tourist web map of the historical and cultural heritage sites "Sights of Bohuslavshchina" will be published on the website of the health-improving institution of sanatorium-type "Chaika". Convenient using, visualization, prompt receipt of information will help to increase the attractiveness of tourist Boguslavshchina routes.

Keywords: web-mapping, interactive map, Leaflet JavaScript libraries.

Постановка проблеми. Створення інтерактивної туристичної веб-карти Богуславського району має на меті популяризацію наявних об'єктів культурної спадщини, цікавих та мальовничих місць регіону. Зручність використання, наочна візуалізація, оперативне одержання потрібної інформації сприятиме заохоченню та залученню туристів спрямовувати

свої маршрути шляхами Богуславщини. Існуючі на сьогодні способи візуалізації картографічних зображень у рамках веб-орієнтованих ГІС припускають реалізацію функціональних можливостей візуалізації даних на клієнтському або серверному боці. Останнє передбачає створення растрового зображення на боці сервера і подальшої відправки його користувачеві, який може візуалізувати його засобами для перегляду зображень або засобами спеціалізованого клієнтського веб-додатку. При інтерактивній взаємодії користувача із веб-картографічним зображенням важливим є забезпечити реалізацією базових функцій ГІС, таких як навігація, масштабування, виділення об'єктів, спливаючі вікна тощо. Подорожуючи, набагато простіше навести курсор на потрібний об'єкт інтерактивної карти і миттєво одержати вказівки про маршрут чи необхідну інформацію, ніж шукати це за розрізненими картами, довідниками, не знаючи точно чи є необхідна інформація у цих джерелах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ДНВП «Картографія», ПАТ «Інститут передових технологій», ТОВ «Інтелектуальні системи-ГЕО» та інші створюють електронні атласи та веб-карти, підтверджуючи перспективність розвитку сучасної картографії у веб-середовищі. Спільний проект Інституту географії НАН України, Українського культурного та ТОВ «ІСГЕО» під назвою «Культурна спадщина в атласній геоінформаційній моделі сталого розвитку України» покликаний створити ефективну інформаційну, мультимедійну та інтерактивну систему даних про пам'ятки культурної спадщини, яка буде забезпечена офіційними обліковими, статистичними та науковими відомостями, буде доступна широким верствам населення.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Створення веб-карти «Визначні місця Богуславщини» є апробацією методики і технології розроблення інтерактивних великомасштабних веб-карт туристичної тематики із залученням JavaScript-бібліотеки Leaflet.

Мета статті – створення туристичної інтерактивної карти «Визначні місця Богуславщини» із залученням технологій веб-картографування.

Виклад основного матеріалу. На зламі століть новий набір технічних можливостей фундаментально змінив відношення між створенням, розповсюдженням та використанням веб-контенту. Історія веб-картографування розпочинається з винаходом Всесвітньої мережі (World Wide Web) Тімом Бернерсом-Лі у 1991 р., що миттєво та докорінно змінило практику користування та поширення картографічних творів. Одним із перших картографічних веб-сервісів був Херох PARC Map Viewer, який дозволяв користувачам в інтерактивному режимі відправляти запити з браузера до сервера і отримувати фрагменти карт в форматі GIF [1]. Веб-сервіс дозволяв клієнтському комп'ютеру користувача створювати карти з географічних баз даних [5].

Сьогодні в літературі зустрічаються численні варіації терміну веб-картографія, зокрема, Річард Донохью зазначив наступні - геопросторова

мережа, онлайн-картографія, веб-картографування, кіберкартографія, веб-ГІС та інтернет-ГІС, картографія веб 2.0, неогеографія, колективна картографія, краудсорсингова та хакерська картографія [4]. До цього переліку можна додати інтернет-картографію, мультимедійну, комп'ютерну, інтерактивну, flash-картографію, картографію у хмарі (mapping in the cloud, cloud mapping). Ці терміни вказують на нові форми візуалізації геоінформаційної інформації, інтеграцію неоднорідних цифрових інструментів та джерел інформації, зростаючу роль інтерактивності та мобільних пристроїв і послуг на основі місцезнаходження.

Перше покоління веб-карт представлено картографічними сервісами Xerox PARC (1993) та Tiger Mapping Service (1995), які були популяризовані MapQuest (1996). Карти базувалися на простих веб-протоколах, заснованих на статичних картах і одноклікових HTML-інтерфейсах. Як правило, карта займала досить невелику частину сторінки. Ці сервери мали обмежений спектр функцій, хоча могли бути удосконалені, наприклад, можливістю будувати маршрути.

Веб-карти другого покоління використовують нові технології, такі як DHTML, Java і ActiveX, щоб забезпечити підвищену інтерактивність і функціональність. Ця технологія була піонером серверного програмного забезпечення, такого як Argus (1995, пізніше придбаного Autodesk, щоб стати MapGuide) та Intergraph Geomedia Web (1996), але, ймовірно, найбільш відома ESRI ArcIMS (1997), що здається повсюдною у місцевих та федеральних урядових службах. Ці сервіси часто називають "WebGIS" (ВЕБ-ГІС) тому, що інтерфейс з панелями інструментів дуже схожий на ГІС. Незважаючи на те, що інтерфейси другого покоління набагато швидше реагували на дії користувача, ніж сайти першого покоління, вони все ще були засобами лише перегляду карт.

Третє покоління веб-карт поширилось завдяки Google Maps, використовуючи нові технології, такі як асинхронні Javascript та XML. Вони тяжіють до простоти, більшої привабливості, мають більш інтуїтивний інтерфейс та значною мірою є наступниками сервісів першого покоління. AJAX (Asynchronous JavaScript And XML - асинхронний JavaScript і XML) представляє собою технологію, що дозволяє при необхідності у фоновому режимі (не перериваючи роботи користувача і непомітно для нього) виконувати запити до серверу і отримувати додаткові дані для відновлення окремих частин Web-сторінки, тим самим виключаючи необхідність повторного завантаження сторінки.

Веб-карти четвертого покоління, особливо Google Earth, пропонують найбільш динамічний, захоплюючий досвід роботи з картою. Земля має реалістичний вигляд, що робить навігацію бездоганною та інтуїтивною. Google Earth дозволяє користувачам легко створювати та вносити свій власний контент. Незважаючи на те, що це значною мірою сервіс, орієнтований на громадян, нове програмне забезпечення, таке як ESRI ArcGIS Explorer, має перспективи залучення технологій четвертого

покоління для високотехнологічних корпоративних додатків.

Ключовими особливостями, характерними для веб-ГІС є: наявність URL сервера, щоб користувач міг знайти його в інтернеті; клієнт використовує специфікацію HTTP для надсилання запитів на сервер; сервер виконує гіс-операції і надсилає відповіді клієнту через HTTP; формат відповіді, що надсилається клієнту, може бути в багатьох форматах, таких як HTML, XML, JSON тощо [7].

Для реалізації попередньо розробленого проекту інтерактивної карти «Визначні місця Богуславщини» [2] обрано картографічну JavaScript-бібліотеку Leaflet. Для визначення найбільш відповідних засобів візуалізації просторових даних на стороні клієнта аналізувалися існуючі бібліотеки за такими критеріями: розмір бібліотеки; функціональні можливості; доступ до зовнішніх карт-основ; підтримка зовнішніх шарів; наявність вбудованих інструментів; підтримка зміни картографічної проекції; залучення до великих проектів; розширюваність; документація; підтримка; умови розповсюдження.

Проведений аналіз дозволяє визначити дві групи бібліотек, елементи яких подібні за рядом критеріїв. Перша група включає OpenLayers і Leaflet, друга – Google Maps і Яндекс.Карты [6].

Очевидно, що через обмеження, останні дві не можуть бути використані в ряді проектів, наприклад, у закритій системі, такій як муніципальний геопортал. Крім закритого вихідного коду, не завжди можливо адаптувати систему до власних потреб, що також посилюється відсутністю підтримки WMS та WFS. Використання бібліотек першої групи, з іншого боку, дозволяє вирішувати більш складні проблеми. Можна відзначити не тільки більш широку функціональність, але й більш високі вимоги до розробника. Таким чином, при створенні великого картографічного веб-сервісу варто використовувати одну з бібліотек першої групи. Якщо вибрати одну з них, то загалом аналіз дозволяє сказати, що між ними немає принципових відмінностей. Проте OpenLayers має набагато ширшу спільноту та темпи розвитку, тому можна розраховувати на довшу підтримку. Переваги Leaflet включають модульну структуру і розширення за допомогою плагінів, які дозволяють розробникам вибирати тільки необхідну функціональність і оптимізувати завантаження сторінки сайту [6].

Отже, картографічні JavaScript-бібліотеки є найбільш оптимальною технологією для нашого завдання. Вони не потребують глибоких знань мов програмування, швидкі в опануванні, багатоплатформні, добре адаптовані під мобільні пристрої, а їх функціональність дозволяє створювати комплексні тематичні карти. З-поміж JavaScript-бібліотек кращим вибором буде використання бібліотек з відкритим програмним кодом. Це обумовлено можливістю користувача розширювати (змінювати) програмний код бібліотеки, додавати плагіни, які надають нові функціональні можливості. Наступною перевагою є безоплатність відкритих бібліотек, що є суттєвим при створенні некомерційних або

навчальних (наукових) проєктів. Інша особливість – можливість використання різних зовнішніх карт. Наприклад, такі закриті бібліотеки, як Google Maps API, Bing Maps API, Here Maps API, Яндекс. Карты використовують власні тайлові карти і не надають можливості підвантажувати карти-основи з інших картографічних веб-сервісів. Серед відкритих JavaScript-бібліотек кращими було визначено OpenLayers та Leaflet.

Для написання програмного коду карти використовувався текстовий редактор Sublime Text 3. Такий вибір обумовлений наступними перевагами редактору:

- зручний мінімалістичний інтерфейс, який налаштовується відповідно вимогам користувача за допомогою доступності встановлення численних плагінів;
- підтримка великої кількості мов програмування;
- наявність корисних функцій, зокрема, множинне виділення, призначення гарячих клавіш, підсвічування синтаксису, швидкий пошук об'єктів тощо;
- зручне форматування та представлення коду на базі мови програмування JavaScript, що значно полегшує роботу з даними для веб-карти, які зазвичай зберігаються у форматі JSON (GeoJSON).

Після цього був організований робочий простір та структуризація файлів при розробці за типовою схемою (рис. 1).

Ім'я	Дата змінення	Тип	Розмір
css	13.04.2019 14:49	Папка файлів	
data	13.04.2019 14:49	Папка файлів	
img	13.04.2019 14:49	Папка файлів	
js	13.04.2019 14:49	Папка файлів	
index	28.01.2019 17:47	Opera Web Docu...	3 КБ

Рис. 1 Структуризація файлів веб-карти на ПК

У папці «css» зберігаються файли з відповідним розширенням, які будуть відповідати за налаштування стилів, тобто, за картографічний дизайн веб-карти та веб-сторінки. У папці «data» зберігаються попередньо підготовлені файли даних у форматі GeoJSON, а також інші файли, які будуть вихідними для тематичних шарів веб-карти. Папка «img» зазвичай містить усі зображення, іконки тощо. У папці «js» містяться Javascript-файли, які безпосередньо відповідають за функціонування веб-карти (це картографічна бібліотека Leaflet, різні плагіни тощо). Наостанок створюється HTML-файл «index», за допомогою якого відкривається веб-сторінка з картою в браузері. У файл index.html повинні міститися

посилання на усі інші файли, що задіяні веб-картою та відповідають за відображення веб-сторінки.

Як вже зазначалося, оригінальна версія бібліотеки Leaflet позбавлена багатьох функціональних можливостей. Ця особливість надолужується великою кількістю плагінів.

Було розглянуто кількість сумісні з Leaflet плагіни, які покликані забезпечити функціональність та набір можливостей веб-карти, окреслених у проекті карти. Часто одно й ту саму функцію забезпечують одразу декілька плагінів, тому їх вибір обумовлювався наступними критеріями - відповідність призначенню та якісна реалізація; легкість встановлення; стабільність роботи та підтримка (документація, приклади тощо). У результаті були вибрані наступні плагіни:

- Leaflet Control Search (<https://github.com/stefanocudini/leaflet-search>) – надає можливість пошуку об'єкта на карті за його назвою (або іншою властивістю);
- L.Control.ZoomBar (<https://github.com/elrobis/L.Control.ZoomBar>) – додає додаткові можливості масштабування, зокрема кнопки «Початковий зум» та «Масштабування площі» (вибір території здійснюється за допомогою рамки);
- L.EasyButton (<https://github.com/CliffCloud/Leaflet.EasyButton>) – дозволяє додавати кнопки до інтерфейсу карти з їх стилізацією;
- Leaflet.LinearMeasurement (<https://github.com/NLTGit/Leaflet.LinearMeasurement>) – додає інструмент «Лінійка», дозволяючи вимірювати відстані.
- Leaflet-IconLayers (<https://github.com/ScanEx/Leaflet-IconLayers>) – надає можливість створювати іконки для базових карт у галереї базових карт.

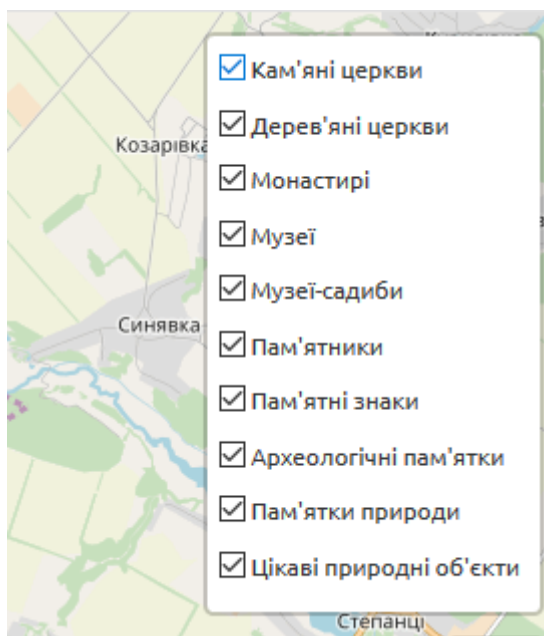


Рис.2. Тематичні шари веб-карти «Визначні місця Богуславицини»

Наступним кроком було написання самого коду карти, який міститься в файлі main.js. Були введені координати Богуславщини для центрування веб-карти на цій території та був підібраний найкращий рівень масштабування. Картою-основою було визначено стандартну карту OpenStreetMap. До галереї базових карт (що дозволить змінювати базову карту під час користування веб-картою) додано наступні карти: топографічна карта ESRI; карта вулиць ESRI; карта вулиць Google Map; Google Супутник; ландшафтна карта Thunderforest. Після цього були підключені тематичні шари карти створеної на ArcGIS Desktop (рис. 2). Для класифікації наявних пам'яток Богуславського району використовувалась загальна класифікація об'єктів історико-культурної спадщини (рис. 3). Тематичні шари – це візуалізовані дані кожної з категорій об'єктів, які зберігаються у попередньо підготовлених файлах GeoJSON в папці «data». Для кожного тематичного шару призначено іконку умовного позначення зі встановленим розміром. Всі об'єкти десяти тематичних шарів нанесено на веб-карту способом локалізованих значків (рис. 4).



Рис. 3. Класифікація об'єктів історико-культурної спадщини [3]

Система умовних позначень розроблялася на основі асоціативного їх сприйняття з реалістичними культурними об'єктами, що зробить карту більш наочною і спростить її читання.

	кам'яні церкви		пам'ятники
	дерев'яні церкви		пам'ятні знаки
	монастирі		археологічні пам'ятки
	музеї		пам'ятки природи
	музеї садиби		цікаві природні об'єкти
			санаторно-курортні заклади

Рис. 4. Умовні позначення веб-карти «Визначні місця Богуславщини»

Важливим етапом при роботі з тематичними шарами є додавання спливаючих інформаційних вікон. За допомогою відповідних функцій («onEachFeature» та «pointToLayer») забезпечується відкриття спливаючого вікна при натисканні на об'єкт, при цьому вміст кожного вікна змінюється в залежності від об'єкта на карті. У кожному спливаючому вікні було розміщено посилання на таблицю, в якій містяться відомості про об'єкт, передбачені таблицею «Визначні місця Богуславщини». Після додаткового оформлення за допомогою CSS спливаючі вікна веб-карти мають наступний вигляд (рис 5).



Рис. 5. Фрагмент інтерактивної туристичної веб-карти «Визначні місця Богуславщини»

Наступним та останнім кроком у файлі main.js було написання коду, який відповідає за підключення та налаштування обраних плагінів та інших інструментів веб-карти. Після цього проводилося оформлення всіх елементів веб-карти (легенди, спливаючих вікон, кнопок тощо) за допомогою мов CSS та HTML. Карту буде розміщено і вона буде доступна на сайті Дитячого оздоровчого закладу санаторного типу «Чайка».

Висновки. Розроблено та буде опубліковано інтерактивну туристичну веб- карту об'єктів історико-культурної спадщини «Визначні місця Богуславщини». За допомогою спливаючих вікон та електронних таблиць реалізовано отримання детальної довідки про об'єкти на карті, включаючи фотозображення. Користувачам надано можливість змінювати базову карту (OpenstreetMap, ESRI, Google Map, супутникові знімки), перемикати тематичні шари, вимірювати відстані. Вагомою перевагою веб- карт є легкість оновлення, що не потребує припинення її функціонування. У перспективі планується розширити інформативне наповнення карти «Визначні місця Богуславщини», додати більше інтерактивних інструментів, таких як прокладання маршрутів або можливість створення об'єктів самими користувачами. Останнє буде означати перетворення веб- карти на геосервіс.

Список використаних джерел

1. Аникеева О. С. Публикация карт в сети Интернет: эволюция картографии / О. С. Аникеева // Наука. Инновации. Технологии. – 2015. – № 2. – С. 78 – 85.
2. Курач Т.М., М.А.Молочко, І.О.Підлісецька Проект інтерактивної туристичної карти Богуславського району Часопис картографії., Збірник наукових праць. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. –Вип.16.– С. 24-32.
3. Підлісецька І.О. Розробка системи умовних позначень об'єктів історико-культурної спадщини для туристичних карт/Географія та туризм: зб.наук. пр. –Київ.націон.ун-т ім. Т.Шевченка, 2011.Вип.1.- С.78-87.
4. Donohue, R. G. (2014). Web Cartography with Web Standards: Teaching, Learning, and Using Open Source Web Mapping Technologies. (Unpublished doctoral dissertation). University of Wisconsin-Madison, Madison, USA.
5. Peterson, Michael P. Mapping in the cloud / Peterson, Michael P. – NY: The Guilford Press, 2014. – 421 p.
6. Khitrin, M.O. Comparison of JavaScript Libraries for Web-Cartography / M.O. Khitrin // Вестник ЮУрГУ. Серия «Компьютерные технологии, управление, радиоэлектроника». – 2017. – Т. 17, № 3. – С. 147–152. DOI: 10.14529/ctcr170317
7. <http://enterprise.arcgis.com/en/server/latest/create-web-apps/windows/about-web-gis.htm>

Список использованных источников

1. Аникеева О. С. Публикация карт в сети Интернет: эволюция картографии / О. С. Аникеева // Наука. Инновации. Технологии. – 2015. – № 2. – С. 78 – 85.
2. Курач Т.Н., Н.А.Молочко, И.А.Подлесецкая Проект интерактивной туристической карты Богуславского района Журнал картографии., Сборник научных трудов. - М.: КНУ им. Тараса Шевченко, 2016. -Вип.16.- С. 24-32.
3. Подлесецкая И.А. Разработка системы условных позначень объектов историко-культурного наследия для туристических карт / География и туризм: Зб.наук. пр. - Киев.национ.ун-т им. Т.Шевченко, 2011.Вип.1.- С.78-87.
4. Донохью, Р. Г. (2014). Веб-картография с веб-стандартами: преподавание, изучение и использование технологий веб-картографирования с открытым исходным кодом.

(Неопубликованная докторская диссертация). Университет Висконсин-Мэдисон, Мэдисон, США.

5.Петерсон, Майкл П. Отображение в облаке / Петерсон, Майкл П. - Нью-Йорк: Гилфорд Пресс, 2014. - 421 с.

6.Хитрин М.О. Сравнение библиотек JavaScript для веб-картографии / М.О. Хитрин //

7.Вестник ЮУрГУ. Серия «Компьютерные технологии, управление, радиоэлектроника». - 2017. - Т. 17, № 3. - С. 147–152. DOI: 10.14529 / ctc170317

8.<http://enterprise.arcgis.com/en/server/latest/create-web-apps/windows/about-web-gis.htm>

References

1.Anikeeva O. S. Publikatsiya kart v seti Internet: evolyutsiya kartografii / O. S. Anikeeva // Nauka. Innovatsii. Tehnologii. – 2015. – # 2. – S. 78 – 85.

2.Kurach T., Molochko M., Pidlisetskaya I. The project of an interactive tourist map of Boguslavsky district Cartography periodical., Collection of scientific works. - K .: KNU them. Taras Shevchenko, 2016. -Vir.16.- P. 24-32.

3. Pidlisetskaya I. Development of the System of Conditional Positions of Historical and Cultural Heritage Objects for Tourist Maps / Geography and Tourism: Sob. Sci. Ave.- Kyiv.nation.un-t them. T. Shevchenko, 2011.Vip.1.- P.78-87.

4.Donohue, R. G. (2014). Web Cartography with Web Standards: Teaching, Learning, and Using Open Source Web Mapping Technologies. (Unpublished doctoral dissertation). University of Wisconsin-Madison, Madison, USA.

5.Peterson, Michael P. Mapping in the cloud / Peterson, Michael P. – NY: The Guilford Press, 2014. – 421 p.

6.Khitrin, M.O. Comparison of JavaScript Libraries for Web-Cartography / M.O. Khitrin // Vestnik YuUrGU. Seriya «Kompyuternye tehnologii, upravlenie, ra-dioelektronika». – 2017. – Т. 17, № 3. – S. 147–152. DOI: 10.14529/ctc170317

7.<http://enterprise.arcgis.com/en/server/latest/create-web-apps/windows/about-web-gis.htm>

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 551.578.482; 528.873

Грищенко Михаил Юрьевич,
кандидат географических наук

Московский государственный
университет имени М.В.Ломоносова,
г. Москва, Россия, e-mail:
m.gri@geogr.msu.ru

Горюнов Николай Дмитриевич

Московский государственный
университет имени М.В.Ломоносова,
г. Москва, Россия

Турчанинова Алла Сергеевна,
кандидат географических наук

Московский государственный
университет имени М.В.Ломоносова,
г. Москва, Россия

**ДЕШИФРИРОВАНИЕ ЛАВИННЫХ ОТЛОЖЕНИЙ НА ЛЕДНИКЕ
БЕЗЕНГИ ПО КОСМИЧЕСКИМ СНИМКАМ СО СПУТНИКОВ
SENTINEL-2**

Целью работы является оценка дешифровочных свойств снимков со спутника Sentinel-2 с точки зрения дешифрирования лавинных отложений на ледниках.

Научная новизна. Несмотря на порой довольно высокую значимость лавинных отложений в питании ледников, оценка применимости снимков со спутников Sentinel-2 для решения задачи выявления лавинных отложений на ледниках до сих пор не проведена.

Методика. В работе описаны основные методические приёмы дешифрирования по таким снимкам границ ледника, лавиносборов и лавинных отложений. Используются методы визуального дешифрирования снимков, синтезированных в различных вариантах цветопередачи.

Результаты. В ходе работы дана оценка пригодности использования снимков со спутников Sentinel-2 в исследованиях лавинного питания долинных ледников Кавказа, а также выявлены возможности и ограничения применения этих снимков для дешифрирования лавинных отложений в пределах ледников.

Практическая значимость. Полученные результаты позволят более эффективно оценивать лавинное питание ледников.

Ключевые слова: географическое дешифрирование, лавинные отложения, лавиносборы, ледники, Sentinel-2, Безенги.

UDC 551.578.482; 528.873

Grishchenko Mikhail Yurievich,
Candidate of Geographical Sciences

Lomonosov Moscow State University,
Moscow, Russia, e-mail:
m.gri@geogr.msu.ru

Goryunov Nikolay Dmitrievich

Lomonosov Moscow State University,
Moscow, Russia

Turchaninova Alla Sergeevna,
Candidate of Geographical Sciences

Lomonosov Moscow State University,
Moscow, Russia

AVALANCHE DEPOSITS REVEALING ON THE BEZENGI GLACIER USING SENTINEL-2 SATELLITE IMAGES

Purpose. The aim of the paper is to evaluate the interpretation properties of Sentinel-2 satellite images from the point of view of revealing avalanche deposits on glaciers.

Scientific novelty. Despite the sometimes quite high significance of avalanche deposits in the glaciers nourishment, the assessment of the Sentinel-2 satellites images applicability for solving the problem of detecting avalanche deposits on glaciers has not yet been carried out.

Methods. The paper describes the main methodological approaches of revealing by such images the boundaries of the glacier, avalanche paths and avalanche deposits. The methods of visual interpretation of images synthesized in various color renditions were used.

Results. During the work, an assessment was made of the suitability of using the Sentinel-2 images in studies of the Caucasus valley glaciers avalanche nourishment, as well as the possibilities and limitations of using these images for interpreting avalanche deposits within the glaciers were described.

The practical significance. The results will allow to more effectively evaluate the avalanche nourishment of glaciers.

Keywords: geographical images interpretation, avalanche deposits, avalanche paths, glaciers, Sentinel-2, Bezengi.

Постановка проблемы. Ледники являются одними из наиболее уязвимых объектов географической оболочки Земли, поэтому на фоне происходящих глобальных изменений климата особенно актуально их изучение. Питание ледников происходит за счет атмосферных осадков, метелевого переноса снега и схода снежных лавин. Однако величина и роль этих видов питания неодинакова на различных ледниках и в разные годы. Ледники с дополнительным питанием за счет лавинного снега широко распространены в различных горных областях. Под лавинным питанием ледника понимается количество снега, вынесенного лавинами на его поверхность. Доля лавинного питания представляет отношение количества лавинного снега к снегозапасам на теле ледника [Лосев, 1966]. Лавинное питание до сих пор является одним из наименее изученных компонентов приходной составляющей баланса массы ледников. Методы оценки лавинного питания ледников в настоящее время слабо проработаны, в то время как для некоторых ледников Кавказа доля лавинного питания в особо благоприятных условиях может достигать 50–60% [Панов, 1993], а для некоторых ледников Центральной Азии лавинное питание вообще является определяющим.

Выделение нерешённых ранее частей общей проблемы. Как правило, лавиноактивные склоны в долин ледников труднодоступны в течение почти всего года, поэтому наземные методы изучения лавинного питания ледников трудоёмки и порой опасны. Несмотря на то, что на данный момент достаточно точная оценка как объёма ледников, так и объёма приносимого лавинами снега возможны только в полевых условиях, аэрокосмические методы могут оптимизировать эти работы.

Космические снимки решают проблему труднодоступности изучаемых районов, при этом могут обеспечивать получение большого

количества оперативных и разносезонных данных. Дешифрирование лавин на ледниках осложняется рядом специфических проблем, таких как определение точных границ ледника, объёма (или хотя бы площади) лавинных отложений, участвующих в питании ледника, и т.д.

Формулировка цели. Целью работы является оценка дешифровочных свойств снимков со спутника Sentinel-2 с точки зрения дешифрирования лавинных отложений на ледниках. Для достижения цели необходимо решить ряд промежуточных задач, таких как обобщение актуальных методов дешифрирования горных ледников и их границ, лавиносборов и лавинных отложений, анализ большого количества космических снимков и выявление на них случаев схода лавин на ледники, оценка дешифровочных свойств снимков различных сезонов года.

В качестве объекта исследования выбран ледник Безенги, находящийся на северном макросклоне Главного Кавказского хребта. Безенги выбран в силу своего размера (крупнейший сложно-долинный ледник Северного Кавказа), расположения в зоне, благоприятной для возникновения лавин, а также в силу относительно хорошей изученности и одновременно крайне трудной доступности зоны его питания и окружающих ледник склонов. Рекомендации и методики, разработанные на его примере, могут быть в равной степени использованы и при исследованиях других ледников региона.

Анализ последних исследований и публикаций. Сошедшие лавины можно дешифрировать по зимним и летним (в высокогорных районах, где лавины сходят круглый год) снимкам или наблюдать в виде лавинных снежников на летних снимках.

На зимних снимках за лавину принимают следы видимых естественных подвижек снега на общем фоне ненарушенного снежного покрова [Акифьева, 1980]. Поверхность остановившейся лавины сильно отличается от ненарушенной поверхности снежного покрова наличием микрорельефа. Этот микрорельеф может быть выражен различными рисунками: мелкозернистым, «взбитой пены», зернистым, мелко-струйчатым или угловато-обломочным. Площадь лавинного тела может определяться по тени, если подстилающей поверхностью является снег, или по тёмному цвету освободившегося участка, если подстилающей поверхностью является грунт. При этом грунтовые лавины имеют более тёмный по сравнению с окружающим снежным покровом тон.

На летних снимках производится дешифрирование лавинных снежников, при этом важно знать их отличие от снежников другого происхождения. Светлый (от белого до серого) тон присущ всем снежникам. Снежники нелавинного происхождения, как правило, приурочены к местам ветровой аккумуляции, часто они имеют выпуклый профиль обтекаемой формы вдоль гребня или уступа [Акифьева, 1980]. Лавинные же отличаются разнообразием форм, размеров и местоположения. В отличие от нелавинных снежников, они могут быть сильно загрязнены и иметь достаточно тёмный тон

Для дешифрирования лавин наиболее подходящими считаются снимки очень высокого и сверхвысокого пространственного разрешения, так как основные дешифровочный признак лавин – текстура и структура. Другим важным параметром при выборе космических снимков является их обновляемость и доступность [Eckerstofer et al., 2015].

Существует ряд сложностей, связанных визуальным дешифрированием лавин. Одной из них является частая засвеченность снимков, это происходит при определённом сочетании рельефа с низкой высотой солнца в высоких широтах. Частично это может компенсировать автоматический алгоритм, разработанный Ларсеном и Латои основанный на материалах съёмки спутником QuickBird [Eckerstofer et al., 2015].

Помимо QuickBird, существует ряд спутников, таких как Ikonos, OrbView-3, WorldView-1 и 2, предоставляющих снимки высокого пространственного разрешения, но только на коммерческой основе. Начиная с 2013 года, спутник Landsat-8 предоставляет бесплатные данные высокого пространственного разрешения, в панхроматическом диапазоне разрешение составляет 15 м. Однако сегодня и это не предел - пара спутников Sentinel-2 проводит съёмку с пространственным разрешением 10 м в каналах оптического диапазона, снимки доступны на таких же условиях, что и снимки со спутников серии Landsat [Eckerstorfer et al, 2015]. Помимо снимков в оптическом диапазоне, для дешифрирования лавинных отложений могут быть использованы радиолокационные данные, получаемые со спутников Sentinel-1 [Eckerstorfer et al., 2017].

Изложение основного материала. В работе использованы снимки, полученные за всё время работы спутников Sentinel-2, то есть с 2015 года по настоящий момент. До октября 2017 года средний период обновления снимков на исследуемую территорию составлял 10 дней, с момента ввода в эксплуатацию второго спутника частота обновления снимков Уменьшилась до 5 дней. Всего за время работы обоих спутников было сделано 147 снимков, на которых зафиксирована исследуемая территория. Однако часть этих снимков не пригодна для использования и дешифрирования в связи с высокой облачностью, зафиксированной на этих снимках.

Таблица 1.

Распределение снимков разных типов перекрытия ледника Безенги облаками по месяцам

	классы (см. текст)			
	1	2	3	4
<i>Январь</i>	5	1	3	8
<i>Февраль</i>	6	1	1	4
<i>Март</i>	3	1	3	5
<i>Апрель</i>	5	1	2	2
<i>Май</i>	0	0	1	8

Июнь	3	2	0	4
Июль	0	1	4	6
Август	2	3	2	5
Сентябрь	5	2	0	4
Октябрь	2	1	5	5
Ноябрь	9	0	1	3
Декабрь	6	0	1	9

Все снимки были разделены по уровню перекрытия исследуемого объекта (ледника Безенги) облачностью на четыре типа: снимки, на которых облачность над объектом полностью отсутствует; снимки, на которых облачность скрывает порядка 15% площади исследуемого объекта; снимки, на которых объект на 40% и более скрыт облаками, либо покрыт равномерной дымкой; снимки, на которых из-за облачности объект скрыт на 80% и более.

Из 147 снимков 48 относятся к первому типу, 13 - ко второму, 23 - к третьему и 63 - к четвёртому. Устойчивой закономерности между облачностью и сезоном года не наблюдается (табл. 1). Снимки 3 типа условно разделяются на два вида, в первом случае облачность приурочена к хребтам и в большей степени мешает дешифрированию лавиносборов, во втором облачность заполняет долину и скрывает тело ледника и лавинные отложения на нём.

Процесс дешифрирования включал три этапа: определение границ ледника, выявление лавиносборов, дешифрирование лавинных отложений.

Дешифрирование границ ледника. Основным фактором, препятствующим корректному определению границ ледника, является снежный покров, поэтому лучше всего границы читаются в короткий теплый период [Виноградов и др., 1966]. Судя по имеющимся данным, как правило, сезонный снежный покров сходит на нет в июле и устанавливается в октябре. Поэтому для дешифрирования границ ледника лучше всего подходят снимки, полученные в период с июля по сентябрь.

Для большей части ледника Безенги граница легко определяется на снимке по переходу от белой или голубой поверхностью льда к тёмным поверхностям участков открытого грунта и скал, однако существует ряд факторов, осложняющих дешифрирование. Серьёзно затрудняют дешифрирование боковые морены. В случаях, когда границы ледника замаскированы мореной, то боковые морены включаются в границы ледника, если непосредственно соприкасаются со льдом [Виноградов, 1966]. Зачастую визуально отделить боковую морену от пород, слагающих ледниковую долину, можно по насыщенности цвета. Низкое альbedo моренных отложений на поверхности ледника приводит к таянию льда и увлажнению морены, поэтому морены в пределах ледника выглядят темнее относительно прилегающих участков.

Дешифрирование границ ледника, главным образом, проводилось визуально по снимкам за 3 сентября 2015 года и 22 сентября 2018 года, так как они характеризуются наименьшим количеством снега на исследуемой территории. Во многих случаях вариант синтеза "средний инфракрасный - ближний инфракрасный - синий" оказался наиболее эффективен. В местах перекрытия границы ледника небольшим поверхностным чехлом боковой морены данный вид синтеза (благодаря наличию среднего инфракрасного канала) позволяет определять границу наиболее уверенно.

Помимо морен, препятствием к точному определению ледниковых границ являются лавинные отложения, которые занимают как поверхности ледника, так и частично склоны. В данном случае целесообразно по форме конусов лавинных отложений и по их структуре отследить перегибы от наклонных поверхностей склонов к субгоризонтальной поверхности ледника.

Отдельно стоял вопрос о дешифрировании границы ледника в зоне его питания, а именно на Безенгийской стене. Стена представляет собой скальный массив с уклонами порядка 30-40°, покрытый ледово-фирновой облицовкой. В связи со сложностями определения сплошности распространения такой облицовки вверх по склону, зачастую граница ледника здесь проводится по водоразделу хребта, и вся поверхность склона включается в границы ледника. В данной работе решено проверить возможности снимков со спутников Sentinel-2 для определения границы единого ледово-фирнового массива, что помогло бы уточнить расчеты лавинной доли питания ледника. В первую очередь по снимкам выделялись обнаженные скальные выступы в пределах Безенгийской стены, затем снизу вверх по склону дешифрировались трещины, отделяющие основной массив ледника от несвязанных с ним снежников на стене выше по склону. В качестве основных дешифровочных признаков таких трещин использовались тени, возникающие в силу большого уклона и северной экспозиции данного склона, и наличие оранжевого цвета при использовании синтеза "средний инфракрасный - ближний инфракрасный - синий", свидетельствующего о видимости подстилающих скальных пород.

Дешифрирование лавиносборов. Следующим этапом работы стало выделение по снимкам на исследуемой территории лавиносборов – участков склонов и дна долины, на которых образуются, движутся и останавливаются снежные лавины. Особенностью территории и используемых данных является то, что основные зоны потенциального возникновения лавин, которые расположены на Безенгийской стене, примерно треть года скрыты в тени. Несмотря на возможность в той или иной мере компенсировать влияние теней и восстановить дешифрируемость снимков, удобнее в использовании всё же снимки, на которых этот участок освещён. Поэтому для дешифрирования границ лавиносборов использовались снимки, полученные с марта по сентябрь. Удобство использования снимков за эти месяцы также обуславливается

тем, что основным признаком, по которому по космическим снимкам выявляются лавиносборы, является наличие лавинных отложений.

Выявление лавиносборов выполнено двумя дополняющими друг друга способами – выявление элементов рельефа (тальвегов и водоразделов), формирующих лавиносборы, и анализ структуры конусов выноса лавинных отложений.

Основная часть лавиносборов территории приурочена к Безенгийской стене. Выявление лавиносборов в рельефе на Безенгийской стене производилось по выступам скальных пород, как правило, обнажённых из под ледово-фирновой облицовки.

Так как некоторые лавиносборы включают склоны, покрытые льдом, то направление течения льда, маркируемое трещинами, также зачастую использовалось при проведении границ. В первую очередь границы проводились по перегибам рельефа в пределах участков с обнажёнными скалами, затем на участках, покрытых снегом и льдом, – по косвенным признакам (направление течения льда, тени, свидетельствующие о перегибах рельефа).

Лавиносборы исследуемой территории, не приуроченные к Безенгийской стене, характеризуются меньшими абсолютными высотами либо приурочены к склонам с экспозицией, отличной от северной, поэтому данные территории не имеют летом устойчивого снежного покрова. В рельефе такие лавиносборы выделялись по тальвегам и выраженным перегибам рельефа. Тальвеги маркируются более светлым цветом грунта, а перегибы рельефа в варианте синтеза "ближний инфракрасный - красный - зелёный" выделяются красным цветом из-за наличия растительности.

В качестве дополнительного материала для выявления лавиносборов использована цифровая модель рельефа (ЦМР), полученная по данным спутника ALOS. Из-за не слишком высокого пространственного разрешения ЦМР (30 метров) в ряде случаев космические снимки со спутников Sentinel-2 имеют преимущество и могут быть использованы для выявления границ гораздо меньших лавиносборов и в условиях сильно расчленённого рельефа, характерного для Безенгийской стены.

Дешифрирование лавинных отложений. Основным дешифровочным признаком лавинных отложений на леднике летом является цвет. Лавинные отложения заметно светлее ледника, это связано с многочисленными скальными обломками, покрывающими поверхность ледника. Часто цвет лавины заметно меняется от коричневого по таящим краям лавины до белого в её центре, где отложения самые холодные. Помимо цвета, на летних снимках лавины выделяются по отличной от поверхности ледника структуре. Лавинные отложения имеют струйчатую структуру, которая наследует характерную форму конусов выноса лавин, тогда как поверхность ледника покрыта многочисленными трещинами.

При дешифрировании снимков, полученных в зимний сезон, основным дешифровочным признаком лавинных отложений являются их структура и текстура. Важно отметить, что пространственное разрешение

снимков, полученных спутниками Sentinel-2, позволяет дешифровать лавинные отложения на снежном покрове. Это можно делать по следам видимых подвижек снега на общем фоне ненарушенного снежного покрова.

Помимо этого, лавинные отложения характеризуются белым цветом без синего отлива, который приобретает ненарушенный снежный покров в результате подтаивания и перекристаллизации. При синтезе "средний инфракрасный - ближний инфракрасный - синий" отложения могут выделяться по их более бирюзовому оттенку по сравнению с голубым цветом снежного покрова.

Выводы. В ходе работы дана оценка пригодности использования снимков со спутников Sentinel-2 в исследованиях лавинного питания долинных ледников Кавказа, а также выявлены возможности и ограничения применения этих снимков для дешифрирования лавинных отложений в пределах ледников.

Высокое пространственное разрешение снимков является их основным достоинством. Его достаточно для дешифрирования лавинных отложений даже в условиях сплошного снежного покрова зимой, так как на снимках хорошо передаются их структура и текстура. Изменения структуры и текстуры снежного покрова читается довольно уверенно, что позволяет получать достоверные данные о площадях лавинных отложений и границах ледника, что важно при оценке лавинного питания.

К другим достоинствам рассматриваемых снимков следует отнести спектральное разрешение съёмочной системы. Полученные на основе имеющихся каналов варианты синтеза позволяют извлекать из снимков больше информации, чем при использовании стандартных каналов оптического диапазона.

Как показал первичный анализ снимков, даже такая высокая повторяемость съёмки, как у Sentinel-2 (раз в 5 дней), может обеспечивать относительно небольшое количество пригодных для дешифрирования снимков. Около 2/3 снимков не пригодны для дешифрирования из-за облачности, что не позволяет вести своевременный мониторинг схождения лавин, а также отслеживать динамику лавинной активности в течение небольших временных отрезков и оценивать повторяемость схода лавин.

К недостаткам использования данных снимков в исследованиях лавинного питания ледников относится не вполне удачное время пролёта спутника над территорией. Затенённость, сохраняющаяся на протяжении почти полугода, снижает качество исходных данных и уменьшает удобство их использования.

Обобщая, можно сказать, что снимки со спутников Sentinel-2 хорошо подходят для дешифрирования границ ледника, удовлетворительно подходят для определения границ лавиносборов (и требуют использования дополнительных материалов) и в разной степени (в зависимости от сезона) пригодны для дешифрирования лавинных отложений.

Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ в рамках научного проекта № 18-05-00715 А.

Список использованных источников

1. Акифьева К.В. Методическое пособие по дешифрированию аэрофотоснимков при изучении лавин. Л.: Гидрометиздат. 1980. 50 с.
2. Виноградов О.Н., Кренке А.Н., Огановский П.Н. Руководство по составлению каталога ледников СССР. Л.: Гидрометиздат. 1966. 154с.
3. Лосев К.С. Роль лавин в бюджете массы ледников // Тр. ЗакНИГМИ. 1966. Вып. 20. С. 178–182.
4. Панов В.Д. Эволюция современного оледенения Кавказа. СПб.: Гидрометеиздат, 1993. 432 с.
5. Eckerstorfer M., Buhler Y., Frauenfelder R., Malnes E. Remote sensing of snow avalanches: Recent advances, potential and limitations // Cold Regions Science and Technology. 2015. Vol. 121. P. 126-140.
6. Eckerstorfer M., Malnes E., Muller K. A complete snow avalanche activity record from a Norwegian forecasting region using Sentinel-1 satellite-radar data // Cold Regions Science and Technology. 2017. V. 144. P. 39-51.

References

1. Akifyeva K.V. Methodological manual on the interpretation of aerial photographs in the study of avalanches (Metodicheskoye posobiye po deshifirovaniyu aerofotosnimkov pri izuchenii lavin). Leningrad. Gidrometizdat. 1980. 50 p. (in Russian).
2. Vinogradov O.N., Krenke A.N., Oganovsky P.N. Guide to compiling a catalog of USSR glaciers (Rukovodstvo po sostavleniyu kataloga lednikov SSSR). Leningrad. Gidrometizdat. 1966. 154 p. (in Russian).
3. Losev K.S. The role of the avalanches in the mass glacier budget (Rol' lavin v byudzhete massy lednikov). Trudy ZakNIGMI. 1966. Vol. 20. P. 178-182 (in Russian).
4. Panov V.D. Evolution of the Caucasus modern glaciation. Saint Petersburg. Gidrometizdat. 1993. 432 p. (in Russian).
5. Eckerstorfer M., Buhler Y., Frauenfelder R., Malnes E. Remote sensing of snow avalanches: Recent advances, potential and limitations // Cold Regions Science and Technology. 2015. Vol. 121. P. 126-140.
6. Eckerstorfer M., Malnes E., Muller K. A complete snow avalanche activity record from a Norwegian forecasting region using Sentinel-1 satellite-radar data // Cold Regions Science and Technology. 2017. V. 144. P. 39-51.

УДК 911.3

Шищенко Петро Григорович,
доктор географічних наук, професор
Діхтярь Олександра Валеріївна

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м.Київ, Україна,
e-mail:sasha.sunny.kiss@gmail.com

РЕКРЕАЦІЙНО-ЛАНДШАФТНИЙ АНАЛІЗ ПРИМІСЬКИХ ЛАНДШАФТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ МІСТА КИЄВА

Метою дослідження є рекреаційно-ландшафтний аналіз приміських ландшафтно-рекреаційних територій міста Києва.

Методика дослідження включає використання методу порівняння, аналізу, синтезу та узагальнення.

Результати. Розглянуто поняття приміської зони, виявлення її меж для міста Києва. Розглянуто найпоширеніші види зелених насаджень, площа займаної території, основні лісові господарства та найбільш поширений вид рекреаційної діяльності. Проаналізовано основні оздоровчі, лікувальні заклади та дитячі табори, заклади відпочинку та розваг приміської зони, виявлення її основних функцій, закономірностей розташування. Встановлено, що місто та приміська зона розглядається як єдиний комплекс, як взаємодоповнюючі та цілісні компоненти.

Наукова новизна полягає у аналізі програм та стратегій озеленення приміської зони міста Києва, основних завдань на найближчі десять років, перспективи їх виконання закладами, що озеленюють місто.

Практична значимість дослідження полягає у використанні його результатів при створенні та виконанні подальших програм та стратегій розвитку приміської зони міста Києва.

Ключові слова: приміська зона, приміська територія, ландшафтно-рекреаційна територія, озеленення приміської зони, розташування приміської зони.

УДК 911.3

Шищенко Петр Григорьевич
доктор географических наук, профессор
Дихтярь Александра Валериевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail:sasha.sunny.kiss@gmail.com

РЕКРЕАЦИОННО-ЛАНДШАФТНЫЙ АНАЛИЗ ПРИГОРОДНЫХ ЛАНДШАФТНО- РЕКРЕАЦИОННЫХ ТЕРРИТОРИЙ ГОРОДА КИЕВА

Целью исследования является рекреационно-ландшафтный анализ пригородных ландшафтно-рекреационных территорий города Киева.

Методика исследования включает использование метода сравнения, анализа, синтеза и обобщения.

Результаты. Рассмотрены понятия пригородной зоны, выявление ее границ для города Киева. Рассмотрены наиболее распространенные виды зеленых насаждений, площадь занимаемой территории, основные лесные хозяйства и наиболее распространенный вид рекреационной деятельности. Проанализированы основные оздоровительные, лечебные учреждения и детские лагеря, учреждения отдыха и развлечений пригородной зоны, выявление ее основных функций, закономірностей

расположения. Установлено, что город и пригородная зона рассматривается как единый комплекс, как взаимодополняющие и цельные компоненты.

Научная новизна заключается в анализе программ и стратегий озеленения пригородной зоны города Киева, основных задач на ближайшие десять лет, перспективы их выполнения учреждениями по озеленению города.

Практическая значимость исследования заключается в использовании его результатов при создании и выполнении дальнейших программ и стратегий развития пригородной зоны города Киева.

Ключевые слова: пригородная зона, пригородная территория, ландшафтно-рекреационная территория, озеленение пригородной зоны, расположение пригородной зоны.

UDC 911.3

Shishchenko Petr Grigorovich,
Doctor of Geographical Sciences, Professor
Dikhtiar Oleksandra Valeryevna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine
Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail:sasha.sunny.kiss@gmail.com

RECREATIONAL-LANDSCAPE ANALYSIS OF SUBURBAN LANDSCAPE- RECREATIONAL TERRITORIES OF THE CITY OF KYIV

The purpose of the study is the recreational-landscape analysis of the suburban landscape and recreational areas of the city of Kiev.

The research methodology includes the use of the method of comparison, analysis, synthesis and synthesis.

Results. The notion of suburban zone, its limits for the city of Kiev is considered. The most common types of green plantations, the area of occupied territory, main forestry and the most common type of recreational activity are considered. The basic health-improving, medical institutions and children's camps, recreation and entertainment suburbs, the identification of its main functions, and patterns of location are analyzed. It was established that the city and suburban area are considered as a single complex as complementary and integral components.

The scientific novelty consists in analyzing programs and strategies for greening the suburban area of Kyiv, the main tasks for the next ten years, and the prospects for their implementation by the greening of the city.

The practical significance of the study is to use its results when creating and implementing further programs and strategies for greening the suburban area of the city of Kyiv.

Keywords: suburban area, suburban territory, landscape and recreational territory, development of suburban zone, location of suburban zone.

Постановка проблеми. Серед вітчизняних чи зарубіжних науковців на сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення «приміська зона», тому було поставлено за мету сформулювати та запропонувати власне найбільш оптимальне визначення цього поняття. Також важливо визначити існування основних взаємозв'язків приміських населених пунктів із містом та виявлення меж приміської зони для міста Києва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед науковців, які займались вивченням проблем взаємовідносин між містом та його

приміською зоною варто відмітити: Ж-Р. Будвіль[3], Ф. Перру [5], Дж. Фрідман [5], Х.Річардсон [1], Дж. Форестер [17] тощо. Великий вклад у вивчення відносин міста та приміської зони внесли вчені німецької школи Й. Тюнен [15], А. Вебер [5], В. Кристалер [5], А.Льош [7], В. Лаунхардт, які дали початок розвитку просторової економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Озеленені території для відпочинку населення у межах міста та його приміської зони відіграють важливу роль та є взаємопов'язаними компонентами рекреації для жителів великих міст. Одним з надскладних процесів у всі часи був процес регулювання системи «місто-передмістя», який в більшості перетворився на «інтервенцію» міста приміської зони.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз існуючих понять та точок зору стосовно «приміської зони», виявлення меж приміської зони та виокремлення проблем взаємоузгодженого розвитку міста та передмістя.

Виклад основного матеріалу. Ландшафтно-рекреаційна система (ЛРС) специфічна соціально-географічна природно-господарська система, що складається з взаємопов'язаних підсистем (блоків): ландшафти, населення, рекреаційне господарство та управління, і характеризується просторовою ієрархічністю будови.

Конструктивно-географічний аналіз ЛРС різного таксономічного рівня пропонується здійснювати відповідно до алгоритмічної моделі. Відповідно до завдань дослідження в межах деяких блоків передбачається виділення підблоків. Так, в аналітичних дослідженнях виокремлюються аналіз умов формування ЛРС (історико-ландшафтний аналіз), аналіз геопросторової структури ЛРС (структурно-ландшафтний аналіз) та аналіз функціонування ЛРС (ландшафтно-функціональний). Результати проміжних етапів є вихідними для наступних. Окремі напрямки дослідження змикаються на етапах синтезу проміжних результатів і можуть мати самостійне практичне значення.

У більшості випадків міський населений пункт не функціонує сам по собі. Як правило, територію міста завжди оточують менші населені пункти, які формують його приміську зону, розмір якої залежить від території самого міста. Чим більше місто тим більші населені пункти розміщені неподалеку, утворюючи так звану агломерацію, як правило це стосується столиць чи міст-мільйонників. Міста, які розміщені поблизу до центрального міста часто називають містами-супутниками. У залежності від розміру та впливу головного міста формується його так звана приміська зона із менших приміських населених пунктів. Якщо мова йде про звичайне місто районного чи обласного значення, то часто його приміською зоною є приміські населені пункти, тобто оточуючі села.

Дослідивши та проаналізувавши чимало літературних джерел ми прийшли до висновку, що серед науковців немає ні єдиного загальноприйнятого визначення приміська зона, ні критеріїв по яким визначають, які населені пункти до неї відносять. Із врахуванням суттєвих

наукових доробок щодо визначення цього поняття, та множинність поглядів на нього, доцільно навести основні дефініції терміну «приміська зона»:

1. Приміська зона – це зона впливу міста на прилеглі території і населені пункти (у межах адміністративних районів), що утворюють єдине ціле у функціонально-планувальному, соціально-економічному та територіальному устрої і характеризуються інтенсивністю транспортних зв'язків, маятникової міграції, обслуговуванням [11].

2. Приміська зона – територія навколо міського центру, функціонально пов'язана з ним щодо постачання товарами та послугами, забезпечення зайнятості. Приміську зону часто визначають також як сферу впливу міста [13].

3. Приміська зона — територія за межами міста, до складу якої входять ліси, лісопарки та інші зелені насадження, заклади та установи для масового відпочинку, землі сільськогосподарського призначення, виробничі та комунальні підприємства, що обслуговують місто, транспортні магістралі [9].

4. Приміська зона – це територіальна зона, що примикає до міської межі, яка є невід'ємною частиною міста, закладена у відповідності з економічними, просторовими, трудовими, рекреаційними зв'язками і закріплена комплексом адміністративних, містобудівних документів [10].

5. Приміська зона – це багатфункціональна соціально-економічна система, яка складається з адміністративних районів прилеглих до центрального поселення, господарська діяльність яких спрямована на обслуговування та забезпечення потреб міста [14].

6. Приміська зона – це територія, розташована за межею міста, яка є резервом для розвитку міста, місцем розташування і будівництва споруд, необхідних для нормального його функціонування, організації відпочинку населення, поліпшення якості довкілля відповідно до містобудівних та інших спеціальних вимог [10, с.223].

7. Приміська зона – це територія, яка примикає до зовнішньої межі міста і має з ним стійкі соціальні, трудові, виробничі, економічні та інфраструктурні зв'язки; являється резервом територіального розвитку міста, місцем розміщення об'єктів необхідних для його нормального функціонування, забезпечення мешканців міста та прилеглих територій земельними наділами для індивідуального та колективного житлового будівництва, ведення підсобного сільського господарства, садівництва і городництва, організації місць відпочинку з використанням місцевих рекреаційних можливостей і виконує захисні та санітарно-гігієні функції [4].

Проаналізувавши вітчизняну та зарубіжну літературу, вивчивши наведені визначення терміну «приміська зона», ми розуміємо, що приміська зона – це територія, що оточує місто, яка є його невід'ємною частиною, знаходиться з ним в тісних функціональних, культурно-побутових та інших взаємозв'язках, складається із територій сільських

(рідше міських) населених пунктів та земель сільсько- та лісогосподарського призначення, має різностороннє господарське значення та виконує оздоровчі функції для міського населення.

Безсумнівно, великі міста впливають на прилеглу територію та наближені населені пункти, формують їх розміри, суспільні зв'язки населення, оскільки відбувається поширення міського способу життя на сільських мешканців. Урбанізація сільської місцевості приводить до змін у самій її структурі: набуває розвитку та росту несільськогосподарська діяльність та зайнятість населення, зростає його маятникова міграція, набуває змін демографічна та соціально-професійна структура сільських громад, їхній устрій і ведення господарства. Тобто формуються зони впливу великих міст, в яких взаємозв'язки із сільською місцевістю мають прямий та зворотній характер [2, с.11].

Із врахуванням сутності загальної теорії систем, місто та приміська зона утворюють складну суспільну систему, в якій місто виступає центром, а приміська зона відповідно периферійною, віддаленою від центру територією. Приміська зона формується під впливом міста, яке намагається якнайповніше використати прилеглу територію для задоволення своїх різноманітних потреб. Звичайно напрям її розвитку залежить від розвитку самого міста.

В існуючій і передбаченій генпланом системі озеленення міста (зеленій зоні) присутні усі три групи озелених територій, що визначаються за функціональною ознакою, а саме:

- загального користування – парки, сквери, бульвари, ліси, лісопарки, гідропарки, лугопарки;
- обмеженого користування – насадження на територіях житлових і громадських будинків, шкіл, дитячих закладів, промислових підприємств, спортивних споруд, закладів охорони здоров'я;
- спеціального призначення – насадження вздовж вулиць, у санітарно-захисних і охоронних зонах, на території кладовищ, ботанічного саду, зоопарку.

Існуюче і проектне розміщення озелених територій загального користування розглядається на територіях:

- ✓ забудови міста;
- ✓ за межами забудови у межах міста;
- ✓ за межами міста у межах зеленої зони.

Схема землеустрою приміської зони є основою для розроблення проектів лісопарків, зон відпочинку, планування існуючих та нових міст, виробничих поселень, землеустрою фермерських і сільськогосподарських підприємств, а також усіх інженерних споруд і комунікацій, які обслуговують місто і приміську зону. Проекти розробляють, узгоджуючи їх з генеральним планом міста та схемами землеустрою території області або районів, напрямками зовнішніх транспортних зв'язків, розміщенням місць масового відпочинку, адміністративно-територіальним розподілом України тощо. У містах з

чисельністю понад 1 млн. жителів радіус приміської зони становить понад 50-60 км., від 500 тис. жителів до 1 млн. – 40 км., від 250 тис. чол. до 500 тис. чол. – 30 км., від 100 тис. чол. до 250 тис. чол. – 20 км.

Згідно даних Генерального плану міста Києва, площа озелених територій санітарно-захисних зон складає близько 106,8 га. До комплексної зеленої зони міста включено також ліси приміської зони загальною площею 282597,6 га, з яких 50% - ліси рекреаційно-оздоровчого призначення. Склад приміської зони визначений межами територій, де активно виявляється вплив Києва як на виробництво, так і на використання земель, трудових, рекреаційних, водних ресурсів та на стан природного середовища. Враховуючи це, приміська зона Києва обмежена колом радіус 60-80 кілометрів, тобто фактично в зоні годинної транспортної доступності до столиці. До цієї зони входять 10 адміністративних районів та 6 міст обласного значення – Березань, Бориспіль (міськрада), Бровари, Васильків, Ірпінь (міськрада), Фастів – та адміністративні райони: Баришівський, Бориспільський, Бородянський, Броварський, Васильківський, Вишгородський, Іванківський, Києво – Святошинський, Макарівський, Обухівський, Фастівський. Всього в межах приміської зони розташовані 12 міст, 24 селища міського типу та 575 сільських населених пунктів, а площа зони становить приблизно 1175,74 тис. га – близько 48% всієї території Київської області.

Так як площа приміської зони м. Києва складає – 1175,74 тис. га, з них на сільськогосподарські угіддя припадає 40,68%, на ліси – 26,3%, землі під житловою та громадською забудовою – 10,14%, території садових товариств – 0,69%, виробничі території – 1,15%, під водоймами – 6,94%, луки – 11,94%, комунальні території – 0,62%, рекреаційні території – 0,36%, території спецпризначення – 1,13%. Розробники Генерального плану Києва створили схему «Сучасного стану території приміської зони» і на рекреаційні території припадає дуже не значний відсоток і як не дивно чимала частина таких територій знаходиться чи в межах міста Києва, чи в близькій доступності до нього.

Значення рослинного покриву в якості рекреаційного ресурсу дуже велике, тому що з ним пов'язаний оздоровчий вплив ландшафту завдяки іонізаційним і фітонцидним властивостям рослин. Озеленення в міській місцевості та в приміській зоні, найчастіше виконує саме відпочинкову функцію. Зелені насадження мають санітарно-гігієнічне, оздоровче, естетичне та рекреаційне значення. Тому озеленення міст та інших населених пунктів є обов'язковим заходом у процесі їх забудови.

Крім представлених видів зелених насаджень загального користування (див. таблицю 1), в класифікації за Кучерявим, існують насадження спеціального призначення та обмеження користування.

Рекреаційна складова різних видів озеленення, на прикладі київських парків

Види озеленення	Парк в місті Києві (Приклад)	Рекреаційна функція
Насадження загального користування		
Парки: • напівфункціональні (парк культури і відпочинку) • спеціалізовані парки: • спортивні парки • парки атракціонів і розваг • дитячі парки • меморіальні парки • парки-виставки • етнографічні парки • зоологічний парки - Сквери: • сквери на площі • монументальні • декоративні сквери • сквер перед громадською будівлею • сквер на вулиці	Парк ім. Пушкіна, Голосіївський парк імені Рильського, Маріїнський парк, Володимирська гірка. «Гідропарк», парк «Дружби народів». Парк партизанської слави, парк «Перемога», парк «Нивки». Парк «Пейзажна алея». Меморіальний парк академіка О.О.Богомольця, парк «Слави», Парк імені воїнів-інтернаціоналістів. Національний комплекс «Експоцентр України». Музей народної архітектури та побуту «Пирогово». Київський зоопарк Сквер біля Михайлівської площі Сквер О. Гончара Золотоворітський сквер Сквер перед театром імені І.Франка, сквер навпроти кінотеатру «Жовтень»	Відпочинкова, прогулянкова. Спортивна, оздоровча (а саме: маршрутна, прогулянкова і спортивна, купально-пляжна, водно-спортивна, водно-прогулянкова, підводне плавання, риболовля). Розважально-відпочинкова, прогулянкова. Відпочинкова, пізнавальна. Відпочинкова, пізнавальна (культурно-історична). Відпочинкова, пізнавальна. Відпочинкова, пізнавальна (прогулянкова, маршрутна, культурно-історична). Відпочинкова, пізнавальна. Відпочинкова, пізнавальна (прогулянкова, культурно-історична). Відпочинкова. Відпочинкова, пізнавальна. Відпочинкова.

У лісах приміської зони Києва, при бажанні можна задовольнити три основні мотиви рекреації – лікувальну, оздоровчу, спортивну та пізнавальну. Проаналізувавши інформацію щодо закладів відпочинку в межах приміської зони можна зробити висновок, що найвідомішими рекреаційними зонами, серед жителів міста Києва є Конча-Заспа і Пуща-Водиця. На території приміської зони Києва, є усі передумови та ресурси для розвитку майже усіх видів рекреації та відпочинку. Розвинена транспортна мережа, велика кількість дитячих оздоровчих закладів, є місця відпочинку для індивідуальної та групової рекреації, можливі варіанти відпочинку на короткочасні та більш довгострокові терміни (від 1-2-х днів до 1 місяця) – всі ці фактори можуть задовольнити різноманітні мотиви та цілі рекреації

На сьогодні затверджено чимало державних проектів з організації озеленення Києва, та ще більше існує програм, створених громадськістю. Основною метою цих стратегій залишається: збільшення площ зелених насаджень загального користування, насаджень на автострадах, облаштування зон відпочинку населення в парках та лісопарках, санітарний догляд за деревами, створення нових тематичних парків та невеликих парків відпочинку, спеціалізованих дитячих та спортивних парків, облаштування зон дитячого відпочинку та спорту в існуючих парках тощо.

Здійснивши аналіз наявних програм та стратегій на майбутнє, можна додати, що проблеми які хочуть подолати – є дуже актуальними, і їх виконання покращило б умови життя населення Києва. Але виконання цих проектів, виконується не в повному обсязі, а на рівні того чи іншого району, і протягом чималого часу. Щодо приміської зони, досі основною проблемою взаємоузгодженого розвитку міста та передмістя, є відсутність єдиних програм розвитку та адміністративного механізму управління їх реалізацією.

Зелені насадження передмістя потребують постійного догляду. Місцеві жителі приміських зон, що використовують прилеглу територію для сільськогосподарських цілей, теж не рідко негативно впливають на зелені насадження, пошкоджуючи їх або вирубуючи. Варто зазначити промислові вирубки, вирубку дерев для збільшення території та будівництва при столичних складів, підприємств, нових житлових будівель.

Висновок. В дослідженні було розглянуто поняття приміської зони. В законі України приміська зелена зона визначається як територія за межами міської зони, зайнята лісами, лісопарками та іншими озеленими територіями, яка виконує захисні і санітарно-гігієнічні функції і є місцями відпочинку населення. А межі для міста, з населенням більше ніж 1 млн. жителів, виділяють 60-80-ти кілометровим кільцем навколо столиці, тобто приблизно в годинній доступності від нього. Площа приміської зони складає 1175,74 тис. га, де на ліси припадає 26%, а на рекреаційні території – 0,4%. Було проаналізовано основні оздоровчі, лікувальні заклади та

дитячі табори, заклади відпочинку та розваг приміської зони, виявлення їх основних функцій, закономірностей розташування. Також розглянули програми та стратегії озеленення приміських зон м. Києва, основні завдання на найближчі десять років, перспективи їх виконання та заклади, що озеленюють місто. За основну мету київською владою поставлено – санітарний догляд за деревами та кущами, приведення парків до належних норм для початку літнього сезону, знесення старих дерев, озеленення територій закладів освіти, охорони здоров'я та культури, збільшення територій природоохоронного фонду та взагалі територій відпочинку, їх вдосконалення. Треба наголосити, що місто та приміська зона розглядається як єдиний комплекс, як взаємодоповнюючі та цілісні компоненти. Адже у приміській зоні відпочивають саме жителі міста, які потребують негайного відновлення життєвих сил. Тому відпочинок у місті та у приміській зоні розглядається як цілісна рекреаційна діяльність, що спрямовується на мешканців високорозвиненого урбаністичного міста.

Список використаних джерел

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
2. Белоконь Ю.Н. Региональное планирование (теория и практика) / Ю.Н. Белоконь. – К.: Логос, 2003. – 259 с.
3. Жихор О.Б. Теоретичні основи формування інноваційної політики розвитку регіонів / Жихор О.Б. // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету. – 2008. – вип. 18.7. ст. 284 – 288.
4. Земельный Кодекс Российской Федерации от 25 октября 2001 года № 136 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawmix.ru/comm/4982/22018>
5. История экономических учений / Под ред. Архиреева С.И., Решетняк Н.Б. – Х.: НТУ ХПИ, 2003. – 216с.
6. Концепція розвитку и общая организация территории городских и сельских поселений. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fireman.ru/bd/snip/2-07-01-89/2-07-01-89-1.html>].
7. Леш А. Географическое размещение хозяйства. – М.: Изд-во иностр л-ры, 1959. – 455 с.
8. Микулин Ю. Урбанізація як всесвітній процес. Географія найбільших мегаполісів світу [Електронний ресурс] / Ю. Микулин. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/geography/00117424_0.html.
9. Оподаткування земель за межами населених пунктів // Вісник податкової служби України. – 2007. – № 42 (469). – С. 31-37.
10. Попов В.К. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / В. К. Попов, А. П. Гетьман, та ін. – Харків: Право, 2001. – 478 с.
11. Проект закону України «Про порядок погодження і затвердження генеральних планів населених пунктів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.logincee.org/remote_libraryitem/21227?lang=uk.
12. Семенов В.Т. Формирование устойчивого развития мегаполисов. Урбанистические аспекты: монография / В.Т. Семенов, Н Э. Штомпель. – Х.: Харьк. нац. акад. город. хоз-ва, 2009. – 340 с.
13. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2006. – 372 с.

14. Стратегія демографічного розвитку на 2006-2015 роки // Демографія та соціальна економіка. – Київ. – 2006. – №1. – С. 3-22.
15. Тюнен фон И. Изолированное государство. - М. : Эконом. жизнь, 1926. - 329с.
16. Фомін І.О. Основи теорії містобудування / І.О.Фомін. – К.: Наукова думка, 1997. – 191 с.
17. Форрестер Дж. Динамика развития города/ Дж.Форрестер [Пер. с англ.]. – М.:Прогресс, 1974. - 288 с.

References

1. Beidyk O.O. Rekreatsiino-turystski resursy Ukrainy: Metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia: monohrafiia / O.O. Beidyk. – K.: VPTs «Kyivskiy universytet», 2001. – 395 s.
2. Belokony, Y.N. (2003), Rehionalnoe Planirovanie (teoriya i practica) [Regional planning (theory and practice)], Logos, Kyiv, Ukraine
3. Zhyhor, O.B (2008), “Theoretical Basic of formatting innovative policy development regions”, Scientific Bulletin of National Forestry University, Vol. 18.7. pp. 284 - 288.
4. State Duma (2001), “Land Code of the Russian Federation”, available at: <http://www.lawmix.ru/comm/4982/22018> (Accesed 10 October 2015)
5. Arhyereeva, S.I. and Reshetnyak, N.B (2003), Istoria ekonomicheskikh uchenij,[History of Economical sciens], National Technical University Harkiv Politechnikal Institute, Harkiv, Ukraine.
6. Goskomarhitektury (1989), “The concept of development and General Organization urban territories and suburban settlements”, available at: <http://fireman.ru/bd/snip/2-07-01-89/2-07-01-89-1.html>] (Accesed 10 October 2015)
7. Lash, A. (1959), Geograficheskoye razmeschenie hozyajstva[Geographical location of economy], Publishing House of Foreign literature,Moscow, Russia
8. Mikulin, Y. (2009), “Urbanization as worldwide process. Locationof largest cities in the world”, available at: http://revolution.allbest.ru/geography/00117424_0.html (Accesed 10 October 2015)
9. Tax Service of Ukraine (2007), “Taxation land of outside settlements”, Bulletin of the Tax Service of Ukraine, vol. 42 (469), pp. 31-37.
10. Popov, V.K. and Getyman, A.P.(2001),“Environmental Law of Ukraine: Textbook for students of law high institutions”, Law, Kharkiv, Ukraine
11. Draft Law of Ukraine (2001), "On the procedure for approval and adoption of general plans of settlements.”, available at: http://www.logincee.org/remote_libraryitem/21227?lang=uk (Accesed 11 October 2015)
12. Semenov, V.T. and Shtompel, E. N. (2009), Formirovaniye ustojchevogo razvitiya megapolisov. Urbanisticheskie aspekty [Formation of sustainable development megacities. Urban aspects: monography], Harykov national Academy urban. Activities, Kharkiv, Ukraine.
13. Smolij, V.A. Fedorchenko, V.K. and Cibuh, V.I. (2006), Enciklopedichnij slovník-dovidnik z turizmu [Collegiate Dictionary of Tourism], Publishing House Word, Kiev, Ukraine
14. Institute for Demography and Social Studies (2006), “Strategy of Demographic Development 2006-2015”, Demography and social economy Kyiv, vol.1, pp. 3-22.
15. Tyunen, von I. (1926), Izolirovanoje gosudarstvo [Isolated state], Economical life, Moscow, Russia.
16. Fomin, I.O. (1997), Osnovi teoriiy mistobuduvannya[Basic theory of urban planning], Naukova Dumka, Kiev, Ukraine
17. Forrester, J. (1974), Dinamika razvitiya goroda [Dynamics of development of the city], Progress, Moscow, Russia.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Габчак Наталія Францівна* – кандидат географічних наук, доцент, декан факультету туризму та міжнародних комунікацій, завідувач кафедри туризму, Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, e-mail: Nabchak.nf@gmail.com.
2. *Гілецький Йосип Романович* – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри географії та природознавства, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: hileckij@ukr.net.
3. *Грищенко Михаил Юрьевич* – кандидат географических наук, старший научный сотрудник, географический факультет, МГУ имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Россия, e-mail: m.gri@geogr.msu.ru.
4. *Горюнов Николай Дмитриевич* – студент, географический факультет, МГУ имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Россия.
5. *Діхтярь Олександра Валеріївна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: sasha.sunny.kiss@gmail.com.
6. *Дубіс Лідія Францівна* – доктор географічних наук, доцент, професор кафедри геоморфології і палеогеографії, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: Lida.dubis@gmail.com; Доктор габілітований (Географія), професор кафедри Екології Ландшафту, Відділ Математики Інформатики і Архітектури Ландшафту, Люблінський католицький університет Івана Павла II, м. Люблін, Польща, e-mail: Lida.dubis@gmail.com.
7. *Кіреєва Аліна Олександрівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: alina.kireieva@gmail.com.
8. *Краковський Станіслав Павлович* – студент кафедри геодезії та картографії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: slava1769@gmail.com.
9. *Курач Тамара Миколаївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри геодезії та картографії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tnkurach@ukr.net.
10. *Любіцева Ольга Олександрівна* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: loa13@ukr.net.
11. *Луків Марія Михайлівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

12. *Молочко Микола Анатолійович* – асистент кафедри геодезії та картографії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: knumolochko@gmail.com.
13. *Молочко Анатолій Миколайович* – кандидат географічних наук, професор, професор кафедри геодезії та картографії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
14. *Молочко Вікторія Валеріївна* – кандидат географічних наук, провідний редактор картограф, ТОВ Український освітній видавничий центр «Оріон», Київ, Україна.
15. *Мотузенко Олена Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
16. *Нич Тетяна Василівна* – кандидат географічних наук, асистент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
17. *Олійник Ярослав Богданович* – академік НАПН України, доктор економічних наук, професор, декан географічного факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net.
18. *Підлісецька Ірина Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри геодезії та картографії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: irinna2008@ukr.net.
19. *Поліщук Лариса Миколаївна* – кандидат технічних наук, старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна, e-mail: slarisam@ukr.net.
20. *Рутинський Михайло Йосипович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельної справи, Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна, e-mail: rytynskij@ua.fm.
21. *Сидорук Світлана Володимирівна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна, e-mail: sidoruk_svitlana@ukr.net.
22. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
23. *Скрипай Ксенія Володимирівна* – студентка кафедри туризму і готельної справи, Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна, e-mail: ksenia.virgo@gmail.com.
24. *Тищук Інна Володимирівна* – кандидат економічних наук, старший

викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна, e-mail: tuchyk78@gmail.com

25. *Тимофійчук Надія Миколаївна* – асистент кафедри географії та природознавства, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: tymofijchuk@ukr.net.

26. *Турчанинова Алла Сергеевна* – кандидат географических наук, научный сотрудник, географический факультет, МГУ имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Россия.

27. *Шпарага Тетяна Іліодорівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatiana.shparaga@gmail.com.

28. *Шищенко Петро Григорович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Габчак Наталья Францовна* – кандидат географических наук, доцент, декан факультета туризма и международных коммуникаций, заведующий кафедрой туризма, Ужгородский государственный университет, г. Ужгород, Украина, e-mail: Nabchak.nf@gmail.com.
2. *Гилецький Йосиф Романович* – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры географии и естествознания, Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: hileckij@ukr.net.
3. *Грищенко Михаил Юрьевич* – кандидат географических наук, старший научный сотрудник, географический факультет, МГУ имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Россия, e-mail: m.gri@geogr.msu.ru.
4. *Горюнов Николай Дмитриевич* – студент, географический факультет, МГУ имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Россия.
5. *Дихтярь Александра Валериевна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: sasha.sunny.kiss@gmail.com.
6. *Дубис Лидия Францовна* – доктор географических наук, доцент, профессор кафедры геоморфологии и палеогеографии, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов, Украина, e-mail: Lida.dubis@gmail.com; Доктор габилитованный (География), профессор кафедры Экологии Ландшафта, Люблинский католический университет Ивана Павла II, Отдел Математики, Информатики и Архитектуры Ландшафта, г. Люблин, Польша, e-mail: Lida.dubis@gmail.com.
7. *Киреева Алина Александровна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: alina.kireieva@gmail.com.
8. *Краковский Станислав Павлович* – студент кафедры геодезии и картографии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: slava1769@gmail.com.
9. *Курач Тамара Николаевна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры геодезии и картографии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: tnkurach@ukr.net.
10. *Любицева Ольга Александровна* – доктор географических наук, профессор, заведующая кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: loa13@ukr.net.

11. *Лукив Мария Михайловна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
12. *Молочко Николай Анатольевич* – ассистент кафедры геодезии и картографии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г.Киев, Украина, e-mail: knumolochko@gmail.com.
13. *Молочко Анатолий Николаевич* – кандидат географических наук, профессор, профессор, кафедры геодезии и картографии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г.Киев, Украина.
14. *Молочко Виктория Валериевна* – кандидат географических наук, ведущий редактор картограф ООО Украинский образовательный издательский центр «Орион», г. Киев, Украина.
15. *Мотузенко Алена Александровна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
16. *Ныч Татьяна Васильевна* – кандидат географических наук, ассистент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г.Киев, Украина, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
17. *Олійник Ярослав Богданович* – академик НАПН Украины, доктор экономических наук, профессор, декан географического факультета, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г.Киев, Украина, e-mail:521ya.ol.53@ukr.net.
18. *Подлесецкая Ирина Александровна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры геодезии и картографии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail: irinna2008@ukr.net.
19. *Полищук Лариса Николаевна* – кандидат технических наук, старший преподаватель кафедры туризма и гостинично-ресторанного дела, Луцкий национальный технический университет, г. Луцк, Украина, e-mail:slarisam@ukr.net.
20. *Рутинский Михаил Иосипович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного дела, Львовский институт экономики и туризма, г. Львов, Украина, e-mail: rytynskij@ua.fm.
21. *Сидорук Светлана Владимировна* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостинично-ресторанного дела, Луцкий национальный технический университет, г. Луцк, Украина, e-mail: sidoruk_svitlana@ukr.net.
22. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

23. *Скрипай Ксения Владимировна* – студентка кафедры туризма и гостиничного дела, Львовский институт экономики и туризма, г. Львов, Украина, e-mail: ksenia.virgo@gmail.com.
24. *Тищук Инна Владимировна* – кандидат экономических наук, старший преподаватель, кафедры туризма и гостинично-ресторанного дела, Луцкий национальный технический университет, г. Луцк, Украина, e-mail: tuchyk78@gmail.com.
25. *Тимофийчук Надежда Николаевна* – ассистент кафедры географии и естествознания, Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: tymofijchuk@ukr.net.
26. *Турчанинова Алла Сергеевна* – кандидат географических наук, научный сотрудник, географический факультет, МГУ имени М.В. Ломоносова, г. Москва, Россия.
27. *Шпарага Татьяна Илиодоровна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: tatiana.shparaga@gmail.com.
28. *Шищенко Петр Григорьевич* – доктор географических наук, профессор, профессор, доцент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Habchak Natalia Frantsivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Tourism and International Communications, Head of Tourism Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, e-mail: Habchak.nf@gmail.com.
2. *Giletskyi Yosyp Romanovych* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Geography and Natural Sciences Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: hileckij@ukr.net.
3. *Grishchenko Mikhail Yurievich* – Candidate of Geography Sciences, Senior Research Associate, Faculty of Geography, M.V. Lomonosov MSU, Moscow, Russia, e-mail: m.gri@geogr.msu.ru.
4. *Goryunov Nikolay Dmitrievich* – Student, Faculty of Geography, M.V. Lomonosov MSU, Moscow, Russia.
5. *Dikhtiar Oleksandra Valeriyivna* – Student of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: sasha.sunny.kiss@gmail.com.
6. *Dubis Lidiya Franzivna* – Doctor of Geography Sciences, Associate Professor, Professor of Geomorphology Department, Faculty of Geography, The Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: Lida.dubis@gmail.com; Dr. habil (Geography), Professor of Landscape Ecology Department, Faculty of Mathematics, Informatics and Landscape Architecture, The John Paul II Catholic University of Lublin, Lublin, Poland, e-mail: Lida.dubis@gmail.com.
7. *Kireieva Alina Oleksandrivna* – Student of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: alina.kireieva@gmail.com.
8. *Krakovsry Stanislav Pavlovych* – Student of of Geodesy and Cartography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: slava1769@gmail.com.
9. *Kurach Tamara Mykolayivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Geodesy and Cartography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tnkurach@ukr.net.
10. *Liubitseva Olha Olexandrivna* – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: loa13@ukr.net.
11. *Lukiv Mary Michalivna* – Student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
12. *Molochko Mykola Anatoliyovych* – Assistant of Geodesy and Cartography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: knumolochko@gmail.com.

13. *Molochko Anatoliy Mykolayovych* – PhD in Geographical Sciences, Professor, Professor of Geodesy and Cartography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine.
14. *Molochko Viktoriia Valeriivna* – PhD in Geographical Sciences, Leading Editor Cartographer, SLR Ukrainien The Education And Publishing Centre «Orion», Kyiv
15. *Motuzenko Olena Oleksandrivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
16. *Nych Tatiana Vasilievna* – Ph.D. in Geography, Assistant of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
17. *Oliynyk Yaroslav Bogdanovich* – Academic of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Economics, Dean of the Faculty of Geography Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: 521ya.ol.53@ukr.net.
18. *Pidlisetskaya Iryna Oleksandrivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Geodesy and Cartography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: irinna2008@ukr.net.
19. *Polishchuk Larisa Mykolayivna* – Candidate of Technical Sciences, Senior Lecturer of Tourism and Hotel and Restaurant Affairs Department, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine, e-mail: slarisam@ukr.net.
20. *Rutynskiyi Mikhailo Yosypovych* – PhD in Geography, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism and Hotel Affairs Department, Lviv Institute of Economy and Tourism, Lviv, Ukraine, e-mail: rytynskij@ua.fm.
21. *Sydoruk Svetlana Volodymyrivna* – PhD in Economics, Associate Professors Assistant Professor of Tourism and Hotel and Restaurant Affairs Department, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine, e-mail: slarisam@ukr.net.
22. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
23. *Skrypaya Ksenia Volodymyrivna* – Student of Tourism and Hotel Affairs Department, Lviv Institute of Economy and Tourism, Lviv, Ukraine, e-mail: ksenia.virgo@gmail.com.
24. *Tishchuk Inna Volodymyrivna* – PhD in Economics, Senior Lecturer of Tourism and Hotel and Restaurant Affairs Department, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine, e-mail: slarisam@ukr.net.
25. *Timofijchuk Nadia Mikolaiivna* – Assistant Professor of Geography and Natural Sciences Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

26. *Turchaninova Alla Sergeevna* – Candidate of Geography Sciences, Research Associate, Faculty of Geography, M.V. Lomonosov MSU, Moscow, Russia.
27. *Sparagha Tatiana Iliodorivna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatiana.shparaga@gmail.com.
28. *Shishchenko Petro Grygorovych* - Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Сидорук С.В., Поліщук Л.М., Тищук І.В.</i> СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ	3
<i>Кіреєва А.О., Мотузенко О.О.</i> МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА НОВОЮ ЗЕЛАНДІЄЮ	15
<i>Смирнов І.Г., Шпарага Т.І.</i> ПОТЕНЦІАЛ ВІРМЕНСЬКОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: РЕГІОНАЛЬНО-МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ	28
<i>Габчак Н.Ф., Дубіс Л.Ф.</i> МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОСВІДУ ДАНІЙ У РОЗВИТКУ ВЕЛОТУРИЗМУ В МІСТІ УЖГОРОД	45
<i>Гілецький Й.Р., Тимофійчук Н.М.</i> ОЦІНКА ПИТОМОЇ ВАГИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СТРУКТУРІ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ НА ПРИКЛАДІ ВЕРХОВИНСЬКОГО ТА ПУТИЛЬСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ	58
<i>Рутинський М.Й., Скрипай К.В.</i> ФОРС-МАЖОРНІ ЗРИВИ ПРОГРАМ ОБСЛУГОВУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ТУРОПЕРАТОРОМ “JOIN UP” У 2018 РОЦІ	69

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Олійник Я.Б., Нич Т.В.</i> ФОРМУВАННЯ ПЕРЦЕПЦІЙНОГО ПОРТРЕТУ ПРЕДСТАВНИКА СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ	88
<i>Молочко М.А., Молочко А.М., Молочко В.В.</i> СУТНІСТЬ КАРТОСЕМІОТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ КАРТОГРАФІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ	96
<i>Любіцева О.О., Луків М.М.</i> ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНІХ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ З УКРАЇНИ	118
<i>Курач Т.М., Підлісецька І.О., Краковський С.П.</i> СТВОРЕННЯ ВЕБ-КАРТИ БОГУСЛАВСЬКОГО РАЙОНУ	129

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Грищенко М.Ю., Горюнов Н.Д., Турчанинова А.С.</i> ДЕШИФРИРОВАНИЕ ЛАВИННЫХ ОТЛОЖЕНИЙ НА ЛЕДНИКЕ БЕЗЕНГИ ПО КОСМИЧЕСКИМ СНИМКАМ СО СПУТНИКОВ SENTINEL-2	140
<i>Шищенко П.Г., Діхтярь О.В.</i> РЕКРЕАЦІЙНО-ЛАНДШАФТНИЙ АНАЛІЗ ПРИМІСЬКИХ ЛАНДШАФТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ МІСТА КИЄВА	149
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	159

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Сидорук С.В., Полищук Л.Н., Тищук И.В. СМАРТ-СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ ГОСТИНИЧНЫЕ УСЛУГИ</i>	3
<i>Киреева А.А., Мотузенко А.А. МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ОБЛАСТИ ТУРИЗМА МЕЖДУ УКРАИНОЙ И НОВОЙ ЗЕЛАНДИЕЙ</i>	15
<i>Смирнов И.Г., Шпарага Т.И. ПОТЕНЦИАЛ АРМЯНСКОГО НАСЛЕДИЯ В УКРАИНЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА: РЕГИОНАЛЬНО-МАРКЕТИНГОВЫЙ АСПЕКТ</i>	28
<i>Габчак Н.Ф., Дубис Л.Ф. ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ОПЫТА ДАНИИ В РАЗВИТИИ ВЕЛОТУРИЗМА В ГОРОДЕ УЖГОРОДЕ</i>	45
<i>Гилецкий И.Р., Тимофийчук Н.М. ОЦЕНКА УДЕЛЬНОГО ВЕСА ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В СТРУКТУРЕ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ТЕРРИТОРИИ НА ПРИМЕРЕ ВЕРХОВИНСКОГО И ПУТЫЛЬСКОГО АДМИНИСТРАТИВНЫХ РАЙОНОВ</i>	58
<i>Рутинский М.И., Скрипай К.В. ФОРС-МАЖОРНЫЕ СРЫВЫ ПРОГРАММ ОБСЛУЖИВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫМ ТУРОПЕРАТОРОМ "JOIN UP" В 2018 ГОДУ</i>	69

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

<i>Олійник Я.Б., Ныч Т.В. ФОРМИРОВАНИЕ ПЕРЦЕПЦИОННОГО ПОРТРЕТА ПРЕДСТАВИТЕЛЯ СРЕДНЕГО КЛАССА</i>	88
<i>Молочко Н.А., Молочко А.Н., Молочко В.В. СУЩНОСТЬ КАРТОСЕМИОТИЧЕСКИХ ПОЛОЖЕНИЙ КАРТОГРАФИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ</i>	96
<i>Любичева О.А., Лукив М.М. ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВНЕШНИХ ТРУДОВЫХ МИГРАЦИЙ ИЗ УКРАИНЫ</i>	118
<i>Курач Т.Н., Подлесецкая И.А., Краковский С.П. СОЗДАНИЕ ВЕБ-КАРТЫ БОГУСЛАВСКОГО РАЙОНА</i>	129

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Грищенко М.Ю., Горюнов Н.Д., Турчанинова А.С. ДЕШИФРИРОВАНИЕ ЛАВИННЫХ ОТЛОЖЕНИЙ НА ЛЕДНИКЕ БЕЗЕНГИ ПО КОСМИЧЕСКИМ СНИМКАМ СО СПУТНИКОВ SENTINEL-2</i>	140
<i>Шищенко П.Г., Дихтярь А.В. РЕКРЕАЦИОННО-ЛАНДШАФТНЫЙ АНАЛИЗ ПРИГОРОДНЫХ ЛАНДШАФТНО-РЕКРЕАЦИОННЫХ ТЕРРИТОРИЙ ГОРОДА КИЕВА</i>	149
<i>ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ</i>	159

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Sydoruk S.V., Polishchuk L.M., Tishchuk I.V.</i> SMART-SPECIALIZATION OF HOTEL SERVICES	3
<i>Kireieva A.O., Motuzenko O.O.</i> INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF TOURISM BETWEEN UKRAINE AND NEW ZEALAND	15
<i>Smyrnov I.G., Shparaga T.I.</i> POTENTIAL OF ARMENIAN HERITAGE IN UKRAINE FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM: REGIONAL AND MARKETING ASPECT	28
<i>Habchak N.F., Dubis L.F.</i> EXPERIENCE OF DENMARK IN THE DEVELOPMENT OF CYCLING TOURISM IN UZHGOROD	45
<i>Giletsky Y.R., Timofijchuk N.M.</i> ESTIMATION THE SPECIFIC GRAVITY OF NATURAL RESOURCES WITHIN THE STRUCTURE OF THE NATURAL RESOURCE POTENTIAL THE TERRITORY ON THE EXAMPLE OF VURKHOVYNA AND PUTIL ADMINISTRATIVE DISTRICTS	58
<i>Rutynskyi M.Y., Skrypayi K.V.</i> FORCE MAJEURE DISRUPTIONS OF TOURIST SERVICES BY THE TOUR OPERATOR "JOIN UP!" IN 2018	69

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Oliinyk Y.B., Nych T.V.</i> FORMATION OF THE PERCEPTIONAL PORTRAIT OF THE REPRESENTATIVE OF THE MIDDLE CLASS	88
<i>Molochko M.A., Molochko A.M., Molochko V.V.</i> THE ESSENCE OF THE MAP SEMIOTICS PROVISIONS OF THE CARTOGRAPHIC MODELLING IN EDUCATION	96
<i>Liubitseva O.O., Lukiv M.M.</i> GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF EXTERNAL LABOR MIGRATIONS FROM UKRAINE	118
<i>Kurach T.M., Pidlisetskaya I.O., Krakovsry S.P.</i> CREATION OF THE WEB-MAP OF THE BOGUSLAVSKY DISTRICT	129

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

<i>Grishchenko M.Y., Goryunov N.D., Turchaninova A.S.</i> AVALANCHE DEPOSITS REVEALING ON THE BEZENGI GLACIER USING SENTINEL-2 SATELLITE IMAGES	140
<i>Shishchenko P.G., Dikhtiar O.V.</i> RECREATIONAL-LANDSCAPE ANALYSIS OF SUBURBAN LANDSCAPE-RECREATIONAL TERRITORIES OF THE CITY OF KYIV	149
INFORMATION ABOUT AUTHORS	159